

Ett folk kontra företag? Självbestämmande, naturresurser och transnationella företag i Västsahara

av Raphaël Fisera

Västsahara är FNs sista avkoloniseringsuppdrag i Afrika. Konflikten kring territoriet Västsaharas framtid har pågått sedan 1970-talet, först som en väpnad konflikt mellan Marocko och den västsahariska befrielse rörelsen Polisario. 1991 slöt de stridande parterna en vapenvila och alltsedan dess har konflikten fortsatt vid förhandlingsbordet där parterna, trots FNs ansträngningar, inte lyckats enas om principerna och tillvägagångssättet för en folkomröstning om territoriets framtid.

En mycket viktig orsak till att konflikten blivit så långdragen är att Västsahara besitter mycket stora naturresurser. Förutom fiskeresurser finns även fosfater och som framkommit i synnerhet under de senaste åren, mycket betydande oljefyndigheter. De transnationella företagen intar alltmer rollen som aktörer med starkt inflytande på territoriets framtid.

Raphaël Fisera gör i denna omfattande studie en grundlig analys av Västsaharakonfliktens "bolagsdimension". Han gör också en genomgång av internationell rätt och exploateringen av naturresurser för icke-självstyrande folk, och dess tillämpning i fallet Västsahara.

*"Sådant är landet utan namn som
dagens kartritare insisterar att kalla
'Utbrytarrizonen'."*
Michel Vieuchange

*"Det finns en slags 'lagens marknad'
vilket innebär att multinationella
företag har en tendens att intressera
sig för länder där lagtexten inte är
så begränsande och dessa länder är
ofta områden där naturresurser
exploateras".*
William Bourdon

*"Man hör mindre om offer för
multinationella företag än om
offer för politiskt våld. Dock är
de också väldigt många".*
William Bourdon

Innehåll

INLEDNING

I. EN ÖVERSIKT AV KONFLIKTEN OCH NATURRESURSERNAS ROLL I KONFLIKTEN

A) En historisk översikt av konflikten

1. Spansk "rule and run"
2. Marockansk invasion
3. Marockansk ockupation
4. FN träder in och snubblar

B) Förtryck i mörkret. En översikt av mänskliga rättighets-situationen

1. I de ockuperade områdena
2. Lägren
3. I Marocko

C) Plundra grannens resurser

1. Informationsblockout
2. Djupt förankrade intressen
3. "Makzhen" styret

D) Statsstödd migration

1. En policy för demografisk förändring
2. Från majoritets- till minoritetsstatus
3. Migrantarbetare

E) Naturresurser i Västsahara

Avslutning: skolboksimperialism?

II. INTERNATIONELL RÄTT OCH EXPLOATERINGEN AV NATURRESURSER FÖR ICKE-SJÄLVSTYRANDE FOLK, OCH DESS TILLÄMPNING I FALLET VÄSTSAHARA

A) Västsaharas, Marockos och Spaniens status

B) FNs utlåtande om Västsahara 2002

C) FNs utlåtande om den internationella rättens begränsningar

D) Bryta dödläget: de legala ståndpunkterna tillgängliga

1. Att lösa upp begreppet permanent överhöghet
 2. Att begränsa Marocko som ockupationsmakt
 3. Att konfrontera Spanien med dess rättsliga skyldigheter
 4. Att byta den administrativa makten
 5. Att tillämpa principerna om horisontell tillämpning och exterritorial
 6. Att definiera västсахariernas "intressen och önskemål"
- Sammanfattning: den ständiga spänningen mellan rätt och politik

III. TRANSNATIONELLA OLJEBOLAG OCH VÄSTSAHARAKONFLIKTENS "BOLAGSDIMENSION"

A) Total och Kerr-McGee, bolag kontra självbestämmande?

1. Tidigare sporadiskt intresse
2. Big business träder in
3. Bakgrund för KMG och Total
4. Under den rättsliga osäkerheten fortsätter utforskandet

B) Bolag och självbestämmande, SADR och dess allierade bolag: Fusion Oil och Premier Oil

1. Polisarios reaktion
2. Bakgrund: Fusion och Premier Oil
3. Avtalets bakgrund
4. Ett märkligt avtal

C) "Bolagsdiplomati": TNCs och internationella konflikter

1. Marockos strategi
2. Bolagsdiplomati
3. Ett "Solomon oljeavtal"
4. "Texasdiplomati"
5. Avslutning: självbestämmande som en bolagsfråga

IV. OLJE- OCH GAS-TNCs SOM MÅL: ATT GÖRA BOLAGSSEKTORN ANSVARIG?

A. Mot bolagsansvar?

1. Begreppet bolagsskyldigheter
2. Bolagsansvar på prov: Total rannsakas
3. Bolags sociala ansvar

B) Bolags ansvar och Västsahara

1. Indirekt och direkt juridiskt ansvar
2. Bolags sociala ansvar

C. Negativa kampanjer som en sista utväg: Den norska kampanjen mot TGS Nopec

1. De politiska patrierna och regeringen
 2. Utvärdering av kampanjen
 3. Dra lärdom från kampanjen
- Slutsats: bolagens ansvar, fortfarande mer en process än realitet

AVSLUTNING

NOTER

LITTERATUR

INLEDNING

"Fallen Västsahara och Östtimor är avkoloniseringens två mest framträdande misslyckanden. I fallet Västsahara har FN tillåtit sig att vara en bricka i en mindre regional maktmaskineri".

José Ramos-Horta i sitt tacktal för Nobelpriset 1996

Västsahara har det tragiska privilegiet att tillhöra de få pågående "glömda konflikter" vilka länge har försvunnit från det internationella samfundets radarskärmar. Det tragiska ödet för de 230.000 saharier och ockupationen av deras territorium av Marocko, med stöd av dess ständaktigt allierade Frankrike, har i realiteten fortgått sedan territoriet invaderades 1975. FN-missionen i Västsahara, MINURSO, som fick uppdraget att organisera en folkomröstning om självbestämmande i ett av de sista territorierna på listan över områden att avkolonisera, har fått sitt mandat förlängt var sjätte månad sedan det inrättades 1991, och hittills har det visat sig omöjligt att göra något verkligt framsteg mot implementeringen av dess mandat. Istället har MINURSO och genom den, hela det internationella samfundet enbart bevitnat en pinsam demonstration på internationell rätts ineffektivitet i avsaknad av politisk (god) vilja hos Säkerhetsrådets medlemmar. Vad som såg ut att vara ett relativt okomplicerat uppdrag för FN i den entusiastiska början av den "nya världsordningen" gick över till att bli en av FNs största brakförluster: 16 år senare och sedan mer än en halv miljard dollar använts¹, har situationen i praktiken knappast förändrats. Marocko fortsätter att kontrollera mer än 80 procent av territoriet och huvuddelen av befolkningen lever fortfarande i flyktingläger nära den algeriska militära utposten Tindouf. Än värre har folkomröstningen fortfarande inte mer realitet än en ökenhägring.

Naturresursernas roll i denna konflikt förbises ofta av observatörer och diplomater, vilka istället söker orsakerna till konflikten i förenklade socio-historiska faktorer eller enbart den marockanska monarkins opportunism. Som ett resultat tenderar flera "experter" att förbise territoriets geo-strategiska intressen på det hela taget och gå så långt som att konstatera att "olja är verkligen inte en nyckelfråga i konflikten"². Detta paper argumenterar helt och hållet för motsatsen och erbjuder en återgång till klassisk imperialismteori. Faktum är att denna konflikt kan i allra högsta grad handla om naturresurser och deras exploatering av Marocko.

Emedan en del undersökningar gjorts om exploateringen av fisket och fosfater, är lite om något tillgängligt om kolvätereserven. Det är än mer beklagansvärt sedan oljans roll visar sig mest illustrativ i den "neo-imperialistiska" dynamiken i spelet om Västsahara. Vidare kräver en fokusering på olja ett nytt perspektiv på den större frågan om exploatering av naturresurser hos icke-självstyrande folk, såsom saharierna klassificerats sedan mitten av 1960-talet.

Oavsett den aktuella mängden oljereserver utanför och intill Västsahara, har oljefrågan kommit i konfliktens förgrund sedan 2000 och har visat sig vara en mycket komplicerad faktor. Undertecknandet av rekognoseringslicenser av Rabat 2001 med nyckelaktörer inom oljebranschen, den franske gruppen *Total* och USA-företaget *Kerr-McGee*, och där motåtgärden från den västahariska befrielse rörelsen Polisario är en alternativ överenskommelse med det oberoende *Fusion Oil*, har tillåtit transnationella företag (TNCs) att träda in på det västahariska slagfältet med sina egna regler och sin egen logik. Dessa teser argumenterar att det ställföreträdande ”bolagens krig” otvetydigt har påverkat strategierna för alla aktörer som är inblandade i konflikten, inkluderande NGO-solidaritetsrörelser såväl som FN.

Uppenbarligen får TNCs inblandning direkta och betydande konsekvenser för den lokala inhemska befolkningens självbestämmande. Det är faktiskt så, och som jag försöker visa, att genom att exploatera de lokala naturresurserna med stöd av ockupationsmakten Marocko och utan att involvera det sahariska folket som internationell rätt kräver, inträder TNCs inte i enbart i fullständigt illegal verksamhet utan bidrar också till att hindra förverkligandet av dessa människors rätt till självbestämmande. Denna inblandning av TNCs med *erga omnes* rätt till självbestämmande är inte en isolerad händelse och kan tillföras det stora området med TNCs allt större roll (och bolagssektorn som helhet) inom både global och lokal verklighet. En sådan trend från starkt oreglerat ägande till staters motvillighet eller oförmåga att tillämpa internationell rätt och verkningssätt till denna nya situation med oreglerad bolagsmakt. I ljuset av nyligen utverkade begrepp såsom bolagens ansvar (corporate legal accountability) och uppförandekoder, är ursprungsfolk fortfarande långt ifrån att med effektiva medel stå emot kränkningar av deras rättigheter.

Denna studie kommer först att beakta västaharikonfliktens komplexa historiska och socio-ekonomiska sammanhang och diskutera naturresursernas betydelse i denna utsträckt konflikt (Del I) för att sedan övergå till den legala dimensionen av exploateringen av dessa resurser av ockupationsmakten och tredje parter (Del II). Det nyligen marockanska beslutet att involvera olja- och gas-TNCs till det västahariska territoriet representerar en ytterligare komplicerande faktor till konflikten beroende på deras nära relationer med sina hemstater och deras politiska och ekonomiska inflytande, och har skapat en ny, bolagiserad, spelplan för konfliktens parter (Del III). Den sista delen av denna studie tar i beaktande politiska och legala mekanismer för att säkerställa TNCs ansvar, såsom för de som är involverade i Västsahara. De nuvarande gränserna för bolagens ansvar leder oss till bedömningen om mediakampanjer av NGOs, såsom om den kampanj som leddes av den norska stödkommittén för Västsahara mot norska exploaterande bolag involverade i Västsahara, kan utgöra en effektiv, alternativ väg för bolags ansvar (Del IV).

Genom att kombinera begrepp och perspektiv från både internationell rätt och statskunskap, försöker denna studie visa att frågan om exploatering av oljereserver i Västsahara går väl utöver den om mindre och lokala frågor, och faktiskt kan användas som samband mellan begreppet transnationella bolagens ansvar och den om ett folks självbestämmande.

”Vi visste ingenting om Sahara. Jo, litegrann genom det som berättades för oss på TV och det som man läste i tidningarna och som i stort kan sammanfattas i en mening ”Från Tanger till Lgouira är Sahara marockanskt, i övrigt, håll käften. Det har du inget med att göra.” Men vi visste att bilden som vi fick inte var komplett och eftersom vi inte hade något speciellt för oss under tio dagar tänkte vi att det kunde vara värt att åka dit och titta”.

Yassine Zizi³

I. EN ÖVERSIKT AV KONFLIKTENS OCH NATURRESURSERNAS ROLL I KONFLIKTEN

Västsahara är en vidsträckt sträckning på 260.000 kvadratkilometer av i huvudsak ökenlandskap efter Atlantkusten och gränsar till Marocko, Algeriet och Mauretanien. Sedan konflikten om territoriet började i mitten av 1970-talet har den trotsat både resolutioner och samförstånd. Medan Marockos invasion av territoriet 1975 och den påföljande väpnade konflikten till viss del har rapporterats om och analyserats, har ockupationens verklighet på platsen i huvudsak inte blivit dokumenterad under de senast 28 åren och har mötts med ett allt mindre internationellt allmänt intresse, såsom de fredssamtal under ledning av FN och dess särskilde representant, James Baker, vilken gång på gång misslyckats med att bryta det långdragna dödsläget. Att i förväg diskutera exploateringen av naturresurser i territoriet synes följaktligen central för att först lyfta fram en översikt av nyckelaspekterna i denna komplexa konflikt.

Efter en kortfattad genomgång av de viktigare historiska händelserna och aktörerna i Västaharikonflikten (A), kommer första delen av denna studie att identifiera och presentera tre huvudsakliga sidor av ockupationen – politiskt förtryck (B), socio-ekonomisk kontroll (C) och demografisk förändring (D), som har en direkt påverkan på ägandet och exploateringen av territoriets rika naturresurser.

A) En historisk översikt av konflikten

1. Spansk ”rule and run”

Under slutstegen på den afrikanska kontinentens avkoloniseringsprocess, förväntades att territoriet som då hette Spanska Sahara – ett spanskt protektorat sedan 1884 – skulle följa samma mönster som andra europeiska kolonier på sin väg mot självbestämmande. I linje med en serie internationella instrument antagna av FN-organen och särskilt av FN:s Generalförsamling som täcker ”icke-självstyrande territorier” under kapi-

tel XI i FN-stadgan⁴, såsom regionen hade börjat omnämnas så tidigt som 1963, och förberedelser hade motvilligt gjorts av den administrerande makten, Spanien att organisera en folkomröstning om självstyre för att besluta om territoriets slutliga status. 1974 genomförde Spanien en begärd folkräkning av lokalbefolkningen, vilken identifierade 73 500 saharier. Men samtidigt krävde den marockanske kungen, Hassan II, överhöghet över det spanska territoriet såsom en del av det ”Stormarocko” som nationalisterna talade om⁵. Dessa krav gjorde att Generalförsamlingen frågade Internationella domstolen om dess rådgivande ståndpunkt på följande två frågor: var Västsahara vid tiden för den spanska koloniseringen ett territorium som inte tillhörde någon och, om inte, vilka juridiska band fanns mellan detta territorium och kungarikena Marocko och Mauretanien? I sitt utslag den 16 oktober 1975 förklarade Internationella domstolen att det inte förelåg några bevis om ”några band av territoriell överhöghet” mellan Västsahara och någon granne även om domstolen kunde identifiera ”indikationer på juridiska lojalitetsband mellan den marockanske sultanen och några, fastän enbart några, av stammarna i territoriet”⁶. Domstolen fann också klara juridiska band mellan Mauretanien och Västsahara, men inget av dessa band betraktades vara av ”sådan natur att de påverkar appliceringen av resolution 1514 (XV) i avkoloniseringen av Västsahara och särskilt i principen om självbestämmande”.

Under alla omständigheter framfördes domstolens ståndpunkt för döva öron. Några dagar senare och ett fullständigt brott mot dess internationella förpliktelser (och moraliska ansvar) mot det sahariska folket, undertecknade Spanien under en svårt sjuk Francos sista tid⁷, den hemliga ”Madridöverenskommelsen” med Marocko och Mauretanien, vilken *de facto* startade en stegvis övergång av kontrollen av territoriet till dess två grannar, och för övrigt tillförsäkrade bibehållandet av spanska kommersiella intressen i fiske och fosfatexploatering⁸. Den 26 februari 1976 skulle Spanien offentligt överlåta sitt ansvar över territoriet, att överföra det till Marocko och Mauretanien.

2. Marockansk invasion

Sedan de sista spanska trupperna lämnat territoriet under denna spända höst 1975, gick 350.000 civila (tillsammans med 10.000 soldater) över gränsen in i Västsahara som del av den sk ”gröna marschen” (La Marche verte) skickligt dirigerad av den marockanske kungen Hassan II (som en chauvinistisk åtgärd för att återfå sin auktoritet, som just hade försvagats efter två misslyckade statskupper)⁹. Marschen fördömdes i resolutioner från Säkerhetsrådet och Generalförsamlingen¹⁰, men det hindrade inte den marockanska armén, och två månader senare trupper från Mauretanien, att invadera och ta över huvuddelen av territoriet i slutet av januari 1976. Den sahariska befrielseörelsen Folkfronten för befrielsen av Seguiet el Hamra och Rio de Oro (fortsättningsvis Polisario) upprättades under den sista perioden av spansk ockupation¹¹, och inledde gerillakrigföring mot de marockanska och mauretanska

trupperna med aktivt stöd av Algeriet och Libyen, och utropade den Sahariska Demokratiska Arabrepubliken (SADR) den 27 februari 1976. Tack vare omfattande militärt stöd utifrån (i synnerhet från USA och Frankrike), konsoliderade de marockanska trupperna snabbt sin kontroll över huvuddelen av det västsahariska territoriet med napalm och splitterbomber och tvingade Polisario och huvuddelen av Västsaharas befolkning ut ur sitt territorium in i den angränsande algeriska öknen där de bosattes i tältläger i området vid Tindouf. En militärkupp i juli 1978 störtade Ould Daddah’s ledarskap i Mauretanien och resulterade i undertecknandet av ett fredsfördrag i Alger den 3 augusti 1979 mellan Mauretanien och Polisario genom vilket Mauretanien stegvis skulle överlämna det ockuperade territoriet till SADR. Emellertid tog marockanska trupper en vecka senare över samma territorium som en del av genomförandet av sitt ”Stormarocko”-projekt.

3. Marockansk ockupation

Under 1980-talet befäste Marocko sin närvaro i det ockuperade territoriet (cirka 85 % av Västsahara¹²) genom att bygga en serie långa försvarsmurar, ”Berm”, som var kraftigt minerade, uppmuntrade genom utländsk assistans från särskilt Frankrike, USA och Storbritannien, och posterades längs den 2.400 kilometer långa sand- och stenmuren 110.000 soldater, vilket utgjorde inte mindre än 2/3 av den marockanska armén. Provinserna Seguiet el Hamra och Rio de Oro integrerades inom de marockanska administrativa gränserna och blev kända som ”södra provinserna”, och befolkningen ingick i marockanska val och omröstningar såsom kommunalvalen i september 2002. På andra sidan om Marockos ”Stora mur” har den västsahariska befolkningen i exil (nu uppskattad till 165.000 av UNHCR) hela tiden försmäktat i den algeriska öknen, skilda från sina familjemedlemmar och hem som är kvar i det ockuperade territoriet.

4. FN träder in och snubblar

Följande år av provisoriska försök av FN i samarbete med den Afrikanska enhetsorganisationen (OAU)¹³ att finna en lösning på konflikten, enades till sist båda parterna 1988 om en förlikningsplan, vilken tillstyrktes av FNs Säkerhetsråd den 29 april 1991. Denna plan upprättade United Nations Mission for the Referendum in the Western Sahara (MINURSO), och som gavs mandatet att organisera och sköta en folkomröstning där ”Västsaharas folk skulle välja mellan självständighet eller integrering med Marocko”¹⁴, och också övervaka den vapenvila mellan Polisario och den marockanska armén som trädde i kraft 1991. För att kunna genomföra folkomröstningen måste MINURSOs identifieringskommission först identifiera de personer som ägde rätt att delta i folkomröstningen på basis av den tidigare folkräkningen som Spanien genomförde 1974. Emellertid utvecklade sig identifieringsprocessen mycket ledsamt med Rabat som försökte få med 130.000 ytterligare röstande med syftet att ordna folkomröstningens resultat, och, även om den var slutgiltigt avslutad den 30 december 1999, beklagar FN i varje

följande resolution att ”parterna fortsätter att ha skilda synsätt på överklagandeprocessen, repatrieringen av flyktingar och andra centrala delar av planen”¹⁵. Parallellt med den heta striden om identifieringsprocessen, har FN genom generalsekreterarens personlige representant James Baker omsorgsfullt försökt nå en ”politisk lösning som tillåter självbestämmande”. Hans senaste initiativ, ”fredsplanen för det västahariska folkets självbestämmande”¹⁶, presenterad i januari 2003 och enhälligt antagen av Säkerhetsrådet¹⁷, består av en kompromisslösning: lokala val ska hållas för att upprätta lagstiftande, verkställande och rättsliga organ i ett provisoriskt lokalt självstyre för fyra eller fem år, följt av en folkomröstning som ska hållas om territoriets slutgiltiga status¹⁸. Det ”underfundiga” är det faktum att den ”västahariska myndigheten” skulle väljas av de röstberättigade enligt FNs röstlängd från 1999 och de på UNHCRs repatrieringslista (i lägren i Tindouf) medan folkomröstningen skulle inkludera de ”fast boende” i Västsahara sedan 30 december 1999, däribland inkluderande ett antal marockanska bosättare, vilka uppenbarligen är fler än ”Västaharierna” enligt FNs definition¹⁹. Planen tillgodoser också frisläppande av alla häktade och krigsfångar och demilitarisering av regionen. Polisario avslög först planen för att senare uttrycka ”en vilja att gå med på att arbeta mot flera alternativ” i juli 2003²⁰. Efter en lång väntan på svar, förklarade Marocko i april 2004 att Bakerplanen (de hade stött den tidigare) ”går emot kungadömet legitima intressen” och att de skulle enbart stödja en lösning för Västsahara baserad på ”autonomi inom ramen för marockansk överhöghet”. Rabat avvisade möjligheten med en övergångsperiod och ”möjlighet för självständighetsalternativet att underkastas den sagda befolkningen”, och avslutade med att det ”för Marocko aldrig kan bli tal om att inleda sig i förhandlingar med någon om dess överhöghet och territoriella integritet”²¹. Emedan många observatörer under en längre tid trodde att Marocko ”inte var emot en folkomröstning, de väntade bara på att det ska inträffa att de är 99 % säkra att rösterna ska vara till deras favör”²², är faktum att den senaste officiella positionen i frågan grundlägger att Rabat nu helt har avvisat överläggningen (om de någonsin ens hade övervägt möjligheten) och enbart beaktar autonomi, med andra ord officiell legitimitet av FN av annekteringen. I sin sista rapport kommenterade en synbart frustrerad generalsekreterare i FN att på grund av Marockos svar, borde parterna förhandla om en lösning baserad på ”autonomi inom ramen för marockansk överhöghet”²³, till sist konstaterades att Säkerhetsrådet också skulle överväga alternativet att avbryta MINURSO och föra över frågan till Generalförsamlingen, och därigenom (erkänna) att efter mer än 13 år skulle FN inte lösa Västsahara-problemet utan att begära att ”en eller båda parter gör någonting som de inte frivilligt skulle gå med på att göra”. Emellertid framhöll Säkerhetsrådet sitt stöd för fredsplanen som ”en optimal politisk lösning på basis av överenskommelse mellan de två parterna”, och förlängde än en gång MINURSOs mandat med 6 månader fram till 31 oktober 2004²⁴. I avsakna-

den av några faktiska framsteg i de politiska samtalen, är det enda framsteget fram till denna tidpunkt UNHCRs initiering i mars 2004 av programmet för utbytet av familjebesök mellan lägren i Tindouf och de ockuperade områdena.

Mycket har sagts, om än diskret, om anledningarna till MINURSOs misslyckande. MINURSOs arbete har starkt kritiserats av oberoende observatörer och Säkerhetsrådet har systematiskt misslyckats med att undersöka sådan kritik²⁵. De flesta oberoende observatörer håller emellertid med om att ansvaret inte ligger så mycket hos FN och MINURSO, vars effektivitet – som är välkänt för alla FNs missioner och aktiviteter, till stor del beror på medlemsstaters vilja, och särskilt på de i Säkerhetsrådet, vidare på Marocko och Frankrike vilka fram till nu kraftfullt motsatt sig varje framsteg mot en folkomröstning med alla sorters förhållningstaktiker. Human Rights Watch drog slutsatsen efter sitt undersökningsuppdrag 1995, att ”Marocko, som är den starkaste av de två parterna både militärt och diplomatiskt, har regelbundet medverkat i åtgärder som har hindrat och komprometterat ärligheten i folkomröstningsprocessen, och har vidare, i brist på FN-kontroll över processen, allvarligt äventyrat dess ärlighet”²⁶. Marockos starka allierade i Säkerhetsrådet har framgångsrikt hindrat varje undersökning av den marockanska inblandningen i FN-missionen och över huvud taget dess uppträdande i territoriet. Därför, trots FNs närvaro och mängder av FN-resolutioner, kvarstår det västahariska folket längre bort än någonsin från utövandet av sin rätt till självbestämmande och tvingas uthärda antingen de hårda realiteterna av Marockos ockupation eller i flyktinglägren i Tindouf när de tålmodigt hoppas att Säkerhetsrådet ska få den nödvändiga politiska viljan att upprätthålla internationell rätt.

B) Förtryck i mörkret: en översikt av mänskliga rättighets-situationen

1. I de ockuperade områdena

Ända sedan gröna marschen och invasionen av territoriet av den marockanska armén, har den ockuperade delen av Västsahara bevittnat brott mot mänskliga rättigheter i stor omfattning såväl som flagrant respektlöshet för internationell humanitär rätt, och det under hela perioden. Till liten nytta har ledande internationella organisationer för mänskliga rättigheter²⁷ regelbundet fördömt det förtryck som utövas av marockanska myndigheter och säkerhetsstyrkor mot den civila sahariska befolkningen. Särskilt NGOs har skilt ut de påtvingade försvinnandena²⁸ (siffrorna varierar mellan 452 och 1.500), godtyckligt, kollektiva och massarresteringar, urskillningslöst dödande av civila och inhuman och nedvärderande behandling och tortyr. I sin uppdragsrapport 2002²⁹ fastslår *France Libertés* och AFASPA tvetydigt att civilbefolkningen har blivit den ”avsiktliga måltavlan” för den marockanska armén sedan 1975 och att de marockanska myndigheterna fortfarande utför godtyckliga åtgärder mot civilbefolkningen. Vidare, konstaterar de, tack vare ett bristfälligt juridiskt system är rätten till en rättvis rättegång

och att få upprättelse mycket begränsad och förövarna av dessa brott fortsätter att åtnjuta full straffrihet³⁰. Nyligen utgav *Reporters Without Borders* en rapport där de särskilt påpekade de fortsatta godtyckliga arresteringarna, tortyr och dålig behandling av militanta saharier och fördömde tortyren och domarna för 14 aktivister 2002 till fängelse mellan 6 månader och två år för att de deltagit i en demonstration för självständighet³¹. Likaledes fördömde Amnesty International 2003 ”fängslandena av ett flertal sahariska mänskliga rättighets- och organisationsaktivister för att de fredligt uttryckt sina synpunkter till stöd för ett fritt Västsahara” och ”trakasserierna och hotelser till dussintals andra sahariska mänskliga rättighets- och organisationsaktivister, särskilt de som uppfattades ha försvarat Västsaharas självständighet”³². Flera NGOs och regeringar (även USA) har rapporterat om existensen av hemliga interneringsläger i de ockuperade områdena, mest kända är de i Agdz, Laayoune, Tazmamert och Kal’at M’gouna, där många fall av försvinnanden har försvunnit i glömska. Emedan monarken nyligen har börjat kompensera vissa offer för tortyr eller försvinnanden av folk från dess säkerhetsstyrkor, är omfattningen av kompensationen och utredningarna av brotten fortfarande mycket otillfredsställande och den marockanska staten fortsätter att vägra erkänna sitt ansvar för ”ett enskilt fall av försvinnande i regionen”³³. Rörelsefriheten är också inskränkt i många militärt sensitiva områden och saharier möter svårigheter att få marockanska pass³⁴. Emedan MINURSOs mandat underförstått inrymmer skyddet av mänskliga rättigheter har FN-missionen remarkabelt misslyckats att agera inom detta område.

2. I lägren

Situationen vad gäller mänskliga rättigheter i det av västsaharierna kontrollerade området i Tindouflägren är svår att bedöma beroende på befolkningens flyktingvillkor, om än en långdragen sådan. Det förefaller som om den sahariska befolkningen möter de typiska frågor och problem för vilket flyktingläger som helst i fråga om socio-ekonomisk och mänsklig utveckling³⁵ (hälso- och arbetslöshet etc.). Dessa försvåras av den ovänliga miljön i den algeriska öknen. Flera observatörer noterat också att tack vare extensiv internationell hjälp och organiserade strukturer (styrelseform, utbildning, rättsväsen etc.) är förhållandena i lägren anmärkningsvärt hyggliga under omständigheterna. Också Polisario Front visar sig ha upprättat fungerande demokratiska institutioner i lägren³⁶. Men man måste också omnämna den polemiska rapporten från France Libertés om de återstående marockanska krigsfångarna, vilka, efter vad som påstås, har blivit och fortfarande är offer för tvångsarbete, tortyr och godtyckligt dödande³⁷. Denna rapport var kraftfullt utpekad som pro-marockansk propaganda av den pro-sahariska solidaritetsrörelsen. I alla händelser reser bristen på samstämmighet och dubbelkontroll av källor och den något överdrivna tonen i rapporten, konfronterad med avsaknaden av varje likartad anklagelse av andra internationella observatörer tidigare, verkligen allvarliga frå-

gor vad gäller värdet av dessa påståenden³⁸. Oavsett trovärdigheten i denna rapport, utgör världens längsta tid som krigsfångar en allvarlig grund till bekymmer (och ett brott mot den tredje Genèvekonventionen som säger att ”alla krigsfångar ska frigges och repatrieras utan försenande efter att aktiva fientligheter upphört”) och ledande MR-organisationer och internationella organ, såsom ICRC, uppmanar regelbundet att de borde frisläppas. Polisario Front har ändå delvis åtljtt dessa bekymmer och har på senare tid frigivit krigsfångar³⁹.

3. I Marocko

En översikt över den svaga situationen för mänskliga rättigheter i de ockuperade territorierna ska inte isoleras från de generellt oroande marockanska förhållandena. En översikt av de olika MR-rapporterna indikerar att varje förbättring eller försämring om rättighets-situationen i Västsahara är omedelbart kopplad till den i Marocko och till den politiska utvecklingen i Rabat⁴⁰. Tack vare policyn att integrera de ockuperade territorierna in i de marockanska rättsliga, politiska och ekonomiska strukturerna, lider därför saharierna av samma kränkningar av mänskliga rättigheter och brist på demokrati som marockanska medborgare och dessutom de specifika kränkningarna i samband med den ovan nämnda ockupationen. Abdelsam Maghraoui från *Reporters Without Borders* noterar att landets ”steg mot demokrati har varit provisoriskt och varje framsteg till idag kan bli ett nederlag” och att ”grundläggande makt fortsätter att stanna hos kungen, den allenarådande politiske aktören och skiljedomaren”⁴¹. Bland några av stora bekymren identifierar Maghaoui: legal diskriminering av kvinnor och berber, barnarbete, en ökning av kränkningar av civila och mänskliga rättigheter sedan mars 2003, ett legalt system fyllt av korruption och politisk påtryckning och ”genomgripande och systematisk korruption”. De första åren med den nye monarken Mohammed VI uppvisade onekligheten på framsteg i civila och politiska friheter och en påtaglig förbättring av situationen i Västsahara. Tyvärr löper alla nya rapporter samman med att notera att en oroande motsatt trend träder fram i efterdyningarna av bomberna i Casablanca 2003⁴² och det mot kungen konkurrerande fästet av de i varje fall liberala krafterna i den politiska och militära eliten (”Makhzen”). 2003 observerade Amnesty International en ”stark ökning” av antalet rapporterade fall av tortyr eller dålig behandling, vilket representerar ett ”steg tillbaka i vad som annars har varit en positiv trend i Marocko/Västsahara mot ökat skydd och främjande av mänskliga rättigheter under det senaste årtiondet”⁴³. Samtidigt kritiserade France Libertés och AFASPA en nyligen arresteringsvåg inte enbart mot sahariska aktivister såsom de som är medlemmar i sahariska sektionen av Moroccan Truth and Justice Forum, men också mot personer involverade i de senaste lagstiftande valen i de ockuperade territorierna⁴⁴.

C) Plundra grannens resurser

1. Informationsblockout

En studie av de ekonomiska aspekterna av Marockos ockupation av Västsahara konfronteras huvudsakligen av ett grundläggande problem; det om den otillräckliga tillgången på information och dokumentation, inte enbart ekonomisk utan också om hela territoriet i största allmänhet. Onekligen har utvecklingen i denna del av världen gått obesökt förbi under de sista tjugofem åren – som ironiskt nog förebådat inledningen av den med mer närvaro och omedelbar kommunikation och information. Detta fenomen kan delvis tillräknas bristen på intresse av utländska journalister och akademiker i denna mycket obebodda, ogästvänliga och fattiga otillgängliga region, såväl som till det som kan räknas som ”konflikttrötthet” över långdragna kriser, vilka har visat små tecken på att kunna lösas. Vidare i ett västligt mediavänligt tidsperspektiv. Det är emellertid överflödigt att säga att brist på information är först och främst resultatet av en genomtänkt policy av marockanska myndigheter att hålla en mörk slöja över dess förehavanden i det ockuperade området. Som Amnesty International uttryckt, ”monarkin och Västsaharas status är tabuämnen för allmän diskussion”⁴⁵. Varje referens till Västsahara i Marocko och även i utländska media av marockanerna eller sahariska journalister betraktas helt fullt av myndigheterna som ”undergrävande statens stabilitet” eller monarkin eller ”hotar det nationella territoriets integritet” och är straffbart för författaren⁴⁶. Detta har resulterat i fängslandet av ett flertal journalister och politiska aktivister, inkluderande den marockanske journalisten Ali Lmrabat som bestraffades hårt i juni 2003 för alla de anklagelser som omnämns ovan för en serie artiklar, teckningar och fotomontage publicerade i hans franskspråkiga veckotidning *Demain Magazine* och i en spansk dagstidning. Dessa artiklar innefattade en intervju med en tidigare marockansk politisk fånge som försvarade västsahariernas rätt till självbestämmande⁴⁷. Utvisningen av norska journalister vid tre tillfällen sedan januari 2004 från Marocko och det ockuperade territoriet för att vilja skriva om Västsahara är ännu en skarp påminnelse om den media blackout som Rabat tillförsäkrar⁴⁸. Också rapporter från internationella NGOs är få och kommer ut sällan. *Amnesty International* publicerar inte gärna någon rapport speciellt om Västsahara då varje referens till territoriet inkluderas i Marockos landrapporter eller under avdelningen Marocko/Västsahara. Det är endast en rapport av *Human Rights Watch* tillgänglig (från oktober 1995) om konflikten, betitlad ”Western Sahara, keeping it secret; the UN operation in the Western Sahara”, och *Human Rights Watch* går inte ut med frågan om västsahariernas självbestämmande i sina pressuttalanden⁴⁹ och de den inflytelserika och produktiva tankesmedjan *International Crisis Group* är påfallande tyst om den här konflikten. Vidare förbjöds Saharasektionen av *NGO Forum for Truth and Justice* av en domstol i Layoune den 18 juni 2004 och de få återstående NGOs i området är under oerhört tryck och även fysiskt våld från de allstädes närvarande marockanska säkerhetsstyrkorna.

Som Mahmoud Daddach upplevde efter sitt vittnesmål inför FNs mänskliga rättighets-kommission, kan vittnandet om missbruk av mänskliga rättigheter i Västsahara komma att leda till allvarliga konsekvenser för vittnet och hans eller hennes familj. Tyvärr har MINURSOs närvaro inte lett till större öppenhet i de ockuperade territorierna. *Human Rights Watch* noterat att MINURSOs regler strikt begränsas till ”möjligheter för oberoende ’outsiders’ att observera och analysera identifieringsprocessen”⁵⁰. Denna New York-base-rade NGO noterar att inre tryck av MINURSO jämte konstant övervakning av marockanska säkerhetsagenter gör FN-personal ”motvilliga, även rädda” att tala med observatörer såsom *Human Rights Watch*⁵¹.

Förutom den begränsade friheten att uttrycka sig, bidrar den dominerande rollen och den ständiga närvaron av militär och säkerhetspolis i området (beräknade siffror varierar mellan 110.000 – 200.000 soldater) också starkt till områdets informationsblockout. Arméns ”okränkbara” natur som är inskriven i konstitutionen tillförsäkrar för det första att militära budgeten (en årlig budget på 2 miljarder dollar eller 12 procent av de totala statsintäkterna, vilka principiellt används för att finansiera ockupationen) och dess aktiviteter inte diskuteras, och för det andra är den offentliga debatten om armén begränsad – att kritisera armén är straffbart med upp till tre år i fängelse⁵².

2. Djupt förankrade intressen

Bristen på tillgänglig information är än mer manifesterad när det gäller ockupationens ekonomiska dimension. Detta tenderar att bekräfta påståendet att ”ekonomi är själva motiveringen för Marockos närvaro i Västsahara”. Att resa frågan om Marockos ekonomiska hantering är att resa frågan om Marockos och utlänningars ansvar för plundringen av naturresurser i Västsahara⁵³. Följaktligen ett absolut tabu om den marockanska ockupationens ekonomiska realiteter. En närmare studie av förmånstagarna och ägarna av Västsaharas naturresurser avslöjar snabbt maskopin mellan den ekonomiska och politisk-militära eliten i det ockuperade territoriet. Även om man brukar säga att ”handeln följer flaggan”, verkar ”handeln är flaggan” gälla i fallet Västsahara, det vill säga principen först på plats tar för sig, och den militära ledningen har från ockupationens första början tillförsäkrat sig kontrollen över de ekonomiska aktiviteterna där (inkluderande människo- och droghandel). *France Libertés* och AFASPA påpekar i sin rapport att ”Västsaharas naturresurser är stulna och tillfaller ett fåtal seniora personer i militära eller politiska positioner”⁵⁴. Rapporten visar sedan på detaljerad information om vem som äger de viktigaste fiskeföretagen, vilka i själva verket tillhör de så kallade ”Saharas herrar”; en grupp militära generaler tillsammans med äldre politiska ledare såsom den nuvarande parlamentarikern och tidigare presidenten för regionen Laayoune-Boujdour, Braika Zerouali. Kungen själv äger en välmående farm på 13 ha. Denna maskopi mellan ekonomiska och politisk-militära intressen har till och med omnämns i marockansk press. Militären deltar också alltmer i de ekonomiska aktivi-

teterna med den marockanska armén direkt inblandad i kontrollen av de utländska fiskeflottorna och oljeutvinningsexpeditioner utanför Västsaharas kust⁵⁵.

3. ”Makzhen” styret

Den militära elitens hårdhänta kontroll av de sahariska resurserna är karaktäristiskt för den form av ”makzhen”-styre som inrättades av Hassan II och vidmakthålls av hans son Mohammed VI. I marockansk arabiska betyder ”makzhen” förrådshuset, vilket motsvarar palatskvarteren där varor som erbjöds eller exproprierades av sultanens ombud förvarades. Enligt detta system ska en kungs tjänare ”från den högsta till den lägsta nivån i statshierarkin sköta sin del av den kungliga domänen som en personlig tillhörighet i utbyte mot lojalitet mot monarken”⁵⁶. Denna lojalitet är central då Alaouitordningen alltid varit en legitimitet inte bara i Västsahara utan också i hela Marocko⁵⁷. I allmänhet hänvisas ”makzhen” till den politiska och ekonomiska eliten som profiterar genom sådan feodal utövning. I Västsahara har monarkin helt enkelt utvecklat denna fulländade strategi att fördela allmän egendom till de väpnade styrkorna, kungliga familjemedlemmar och till den lokala sahariska eliten. Det kommer därför inte som någon överraskning att det rika Västsaharas resurser spelar en nyckelroll i makzhen-policyn och särskilt gentemot armén. Som en konsekvens har regeringen varit noga att se till att anklagelserna om korruption inom militären förtigs medan ryktesspridarna ”tuktas, åtalas eller arresteras”⁵⁸. De ofantliga summor regeringspengar som årligen används av Rabat i Västsahara på civil och militär infrastruktur är också en källa till lukrativa affärer för makzhen⁵⁹. Som en konsekvens har ockupationen av Västsahara starkt bidragit till regimens korruption och en överdimensionerad militär med djupt befästa geostrategiska intressen.

Den spanske journalisten Tomas Barbulo är en av de mycket ovanliga författare som har skrivit om den sahariska eliten invalda i makzhen⁶⁰. Han identifierar fyra sahariska familjer eller stammar – Yumani, Habib El Kentoui, Brahim Hammad och Hassan uld Dirham, som kontrollerar huvuddelen av ekonomiska aktiviteter i det ockuperade territoriet i samarbete med marockansk militär och medlemmar av den kungliga familjen. Barbulo beskriver i detalj hur var och en av dessa familjer har delat upp aktiviteterna i monopol (ex. cementering, bensinleveranser och transporter) och hur Rabat noggrant underhåller rivaliteten mellan de fyra klanerna i form av lojalitet till monarken. Intressant är, som Barbulo bevisar, att sådan tillämpning och sådan behandling för samma sahariska elit kunde iakttas redan under tiden av spanskt kolonialt styre, och bibehölls helt enkelt under den påföljande marockanska ockupationen.

D) Statsstödd migration

1. En policy för demografisk förändring

Ett annat område i huvudsak inte dokumenterat är det ockuperade territoriets demografiska realitet. En stegvis analys visar att ockupationen av territoriet har

åtföljts av en genomtänkt och organiserad demografisk förändringspolicy. Efter ”Marche verte” som var statsstödd (och inte spontan som Rabat påstår) ”skedde” migration, men Marocko försökte uppmuntra vidare bosättning av marockanska medborgare i territoriet. En sådan policy står i direkt motsättning till den 4 Genèvekonventionen som förbjuder länder från att föra över (deras) civilbefolkning till territorier under militär kontroll. Bortsett från det väldokumenterade opportuna målet att fixa MINURSOs identifieringsprocess för organiserandet av en alltmer osannolik omröstning om självbestämmande⁶¹, är de långsiktiga målen med den statsstödda migrationen tvåfaldig: legitimering av annekteringen genom förändrad demografisk förändring och tillhandahålla arbetsstyrkan för att exploatera territoriets naturresurser.

2. Från majoritets- till minoritetsstatus

Under mindre än 30 år tycks Rabat väl ha lyckats med sitt första mål: den sahariska befolkningen är nu minoritet inom dess eget territorium – i Laayoune utgör de 30 procent av befolkningen, i Smara 20 procent och i Dakhla 10 procent⁶². Sådana siffror är häpnadsväckande och tenderar att avslöja migrationspolitikens upptrappning, en migrationspolitik som det är svårt att finna exempel på i modern historia förutom möjligen den kinesiska statsstödda Hanmigrationen i Xinjiang eller Tibet. I vad som vanligt åberopas som ”tvillingfallet”, Östtimor, lät den indonesiska juntan under samma period tydligt avhålla sig från en policy om demografisk förändring. I avsaknad av tillgängliga dokument och forskning förblir det svårt att i detalj uppskatta omfattningen av den migrationspolitik som letts av Rabat i det ockuperade territoriet, men man kan hur som helst enbart peka ut de betydande ”motivationer” som Marocko erbjudit för att bosätta sig i territoriet, såsom dubbel lön för statstjänstemän, skattefria varor, subventionerade livsmedel (bränsle, energi, vatten och varor som mjöl, matlagningssolja och socker är subventionerade)⁶³. Detta gör att USAs UD drar slutsatsen att det finns ett ”ansenligt ekonomiskt program (som) subventionerar migration och utveckling som del av dess ansträngningar att stärka Marockos anspråk på territoriet”. I ett fattigt Marocko är sådana erbjudanden naturligtvis mycket åtråvärda för en stor del av befolkningen. Dessutom presenterades den gröna marschen av monarkin som en på sätt och vis religiös förpliktelse, med de ”marscherande” gående in i Västsahara med Koranen (tillsammans med en bild av kungen) i sina händer (härav marschens färg).

3. Migrantarbetare

Enligt det andra målet, intygar pålitliga källor att bosättarna används som arbetskraft för exploatering av Västsaharas resurser och därmed motar ut saharierna från arbetsmarknaden. Vidare konfronteras den ursprungliga befolkningen av allvarliga socio-ekonomiska svårigheter⁶⁴, som bara förvärrar de redan svåra konsekvenserna för den påtvingat stillasittande nomadbefolkningen i det ockuperade territoriet. Ex-

empelvis var 1967 1600 västahariska arbetare anställda vid den största industrin i regionen, fosfatgruvan i Bou Craa, idag är enbart 200 sahariska arbetare av 2000 anställda i den gruvan och utsätts för grov diskriminering gentemot sina marockanska (och även spanska) kollegor⁶⁵.

E) Naturresurser i Västsahara

Men exakt vad är det som gör denna region så attraktiv för Marocko och värd både mobilisering av så stora mänskliga, militära och finansiella resurser och utmana internationell legalitet under mer än en fjärdedel av ett århundrande? Regionen Västsahara är verkligen långt från att vara det ofruktbara ökenlandskapet genomkorsat av ensamma nomader och deras kamelhjordar som det skulle representera för en avlägsen observatör. Faktum är att Västsahara innehar några av de rikaste tillgångarna på naturresurser i Afrika. Som Afifa Karmous skriver, ”den enda information som de olika observatörerna kan enas om är att territoriet är rikt på resurser”⁶⁶. Medan tillförlitliga siffror är otillräckliga både på grund av Marockos policy om sekretess och den relativt begränsade utforskning som gjorts i regionen, är det emellertid möjligt att fastställa att territoriet verkligen innehåller en betydelsefull mängd naturresurser. För det första inkluderar dessa en av världens största fosfatreserver; särskilt i Bou Craa beläget 130 km öster om Laayoune⁶⁷. Vidare tillförser de varma strömmarna längs Västsaharas 1200 km långa kust området med en av de rikaste fiskezonerna i världen⁶⁸. andra resurser innefattar titanium, järnmalm, magnesium, och salt och sandextraktioner⁶⁹. Den aktuella mängden kolvätereserver är hittills okänd på grund av begränsad utforskning, men US Geological Survey of World Energy uppskattar år 2000 att resurserna utanför Västsaharas kust är ”påtagliga” och att sannolikheten att finna lönnande olje- och gasfält är ”mycket hög”⁷⁰. Enligt Dr. Lindsay Parson vid det brittiska Southampton Oceanography Centre, är det en betydande potential av frusen metanogas på och under havsbotten utanför Västsahara⁷¹. Marockos oljereserver är tvärt om övervägande små och osäkra och Rabat importerar huvuddelen av sin konsumtion av kolväten⁷². Detta är en huvudaspekt att ha i åtanke då Västsaharas naturresurser blivit allt betydelsefullare i relativa termer, att jämföra med Marockos, och därigenom bidrar till eventuella ”naturliga” böjelser att ta del i expansionistpolitiken.

Avslutning: skolboksimperialism?

En analys av ockupationen av Västsahara ur perspektivet av demografisk policy (”skaffa arbetarkraft”), socio-ekonomisk kontroll (”fördela gåvan”) och det politiska förtrycket (”hålla ordning”) visar på sammanlänkningsenheten av dessa tre element. Bakom den senare finns naturresurserna och dess exploatering. På en allmän analytisk nivå visar det sig möjligt att hävda att ockupationen av Västsahara till stora delar kan betraktas som ett klassiskt fall av nyimperialism.

Enligt den analytiska struktur som Immanuel Wallerstein utvecklat i sin världssystemanalys, kan imperier uppfattas som ”en styrelseform, som, genom kommersiella monopol kombinerad med användande av våld, styr flödet av ekonomiska varor från periferin till centrum”⁷³. De är beroende av en stark centraliserad ledning, en extensiv byråkrati och en stor armé. Periferin är, enligt denna modell, ett ockuperat eller underordnat territorium vars huvudsakliga funktion är att tillhandahålla billiga råvaror till kärnan (eller semi-periferin) genom ojämna handelsrelationer och tvångsarbete. De olika elementen i upprättandet av denna periferi/kärna relation är: byråkratisering, enhetlig befolkning och ”militärens expansion för att stödja den centraliserade monarkin och skydda den nya staten från invasioner”, införandet av oinskränkta regler och diversifieringen av ekonomiska verksamheter för profitmaximering och stärka den lokala bourgeoisieens position. När man tittar på fallet Västsahara tycks Wallersteins modell påfallande tillämplig för att förklara dynamiken bakom den marockanska ockupationen av territoriet. Det är verkligen, som omnämnts ovan, och onekligen en starkt centraliserad marockansk regim som exploaterar, genom monopolistisk kontroll, billiga råvaror (fosfater, fiske och kolväten) som sedan förädlas av dess industrisektor belägen i kärnan. Kontrollen av territoriet garanteras av en omfattande byråkrati och en stark militär. Förutom Wallersteins teoretiska struktur kan man peka på en genomgripande nationalistisk ideologi som åtföljer den ekonomiska dominansen. Som en slutsats kan Marockos ockupation av Västsahara följaktligen betraktas som en fortsättning av imperialistisk dynamik, som förekom i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet på kontinenten Afrika, men denna gång av en nordafrikansk snarare än en europeisk makt.

Följaktligen måste man fråga sig vilken inverkan är för både Marocko och det sahariska folket? För det första har Marockos ekonomi blivit mycket beroende av tillgången till dessa resurser, och därmed på bibehållandet av dess kontroll över territoriet. Det mest påfallande exemplet på detta fenomen är fiskeindustrin. Marocko är den störste afrikanske fiskproducenten och klassas som störst i världen när det gäller fångst och export av sardiner. Vidare ökar fiskeindustrins andel av Marockos hela export stadigt och fiskfångsten har mer än fördubblats under de senaste 15 åren⁷⁴. Tittar man närmare på fiskets andel vid Västsahara framgår att den dramatiska ökningen av den marockanska fiskeindustrin är precis beroende på verksamhet utanför Västsaharas kust. Två tredjedelar av fångsten tas till de västahariska hamnarna Dakhla och Laayoune och denna siffra borde även nå 90 procent år 2007 med massiva investeringar i upprustningen av Dakhlas industrihamn med målet att göra om den till Afrikas största hamn⁷⁵. Signifikant är att hamnen i Laayoune rankas som störst enbart vad gäller Marockos volym på fiskeproduktion⁷⁶ och har den största fiskeflottan utanför Marockos kust. Den marockanska ekonomins beroende av en sådan väx-

ande kärn-periferi på sahariska resurser kan också observeras för andra industrier där Rabat intensifierar sina investeringar, såsom i Bau Craa-gruvan.

För det andra har ockupationen av Västsahara skapat mäktiga förankrade intressen inom särskilt den marockanska militära eliten. Såsom framförts av Reporters Without Borders ”militärens centrala roll mellan 1976 och 1991 att kontrollera Västsahara stärkte dess makt i Marocko”⁷⁷. Sm en konsekvens skulle minskad tillgång till dessa resurser utgöra en källa till tydlig politisk och militär spänning, och dessutom finns den finansiella och ekonomiska inverkan – exporten av sahariska resurser representerar en avgörande källa till utländsk valuta och sysselsättning⁷⁸.

Frågan kvarstår om regimen i Rabat, vilken redan befinner sig i en potentiellt labil situation med arbetslöshetssiffror i Marocko så höga som 40 procent och ökat missnöje med kungens misslyckande att genomföra sina reformlöften, skulle kunna överleva en sådan förlust. Perez Gonzalez (2002) konstaterar att Marockos monarki står på två pelare: en allsmäktig monark och en nationalistisk ideologi baserad på expansion. Förlusten av Västsahara skulle därför direkt hota regimens legitimitet. Emellertid anmärker Perez Gonzalez med rätta att monarkin har placerat sig själv i en legitimitetsfälla, där faktiskt försvarandet av sådana inrättningar är en källa till labilitet i sig själv (ex. spända relationer med andra afrikanska stater, brist på resurser relaterat till assimileringsspolicyn och territoriets skydd), som enbart kan spela islamiska fundamentalister i händerna. Utan hänsyn till legitimitetsfrågan gör den begränsade yttrandefriheten i Marocko det svårt att bedöma det folkliga stödet till ockupationen av Västsahara. På intet sätt förvånande drar sig inte marockanska diplomater för att framhålla den påverkan en potentiell destabilisering i Marocko skulle ha på hela regionen när diskussionen om framtiden för territoriet Västsahara kommer upp, och är mån om att framstå som ett bålverk för västliga intressen, igår mot kommunism, idag emot radikal Islam (vilket är något ironiskt i efterdyningarna av Madridbombningarna 11/03/04 i huvudsak organiserade av marockanska islamistiska terrorister).

För saharierna bortsett från förlusten av överhöghet över naturresurserna (att diskuteras nedan), innebär den marockanska ockupationens form svåra konsekvenser vad gäller den kulturella identiteten. Det genomtänkta målet att integrera de ockuperade territorierna såväl som den påtvingade bosättningen i flyktingläger under en lång tid, har verkligen påverkat de traditionella nomadiska levnadsformerna bland den västsahariska befolkningen. Detta har resulterat i det dubbla fenomenet med förlust av kultur samt assimilering genom en påtvingad införsel och påbud av marockansk befolkning och livsform.

”Även i till synes hopplösa situationer ska internationell rätt respekteras”

Domaren Skubiszewski, enskild åsikt,
Internationella domstolen och fallet Östtimor

II. INTERNATIONELL RÄTT OCH EXPLOATERINGEN AV NATURRESURSER FÖR ICKE-SJÄLVSTYRANDE FOLK, OCH DESS TILLÄMPNING I FALLET VÄSTSAHARA

Efter en översikt av konfliktens nyckelelement, konstaterandet att tillgången på betydande tillgångar av naturresurser och analysen av Marockos styre över territoriet, leds man naturligt att övergå från en geopolitisk synvinkel till en mer juridisk och ställa sig följande frågor: vad säger internationell rätt om ett dylikt fall om ett omstritt territorium med högt geopolitiskt värde och internationell inblandning? Hur tillämpas eller kan internationell rätt tillämpas på Västsahara? Och, vem tillhör de omfattande naturresurserna rättsligt?

A) Västsaharas, Marockos och Spaniens status

Oavsett marockanska och i mindre utsträckning franska⁷⁹ diplomatiska ansträngningar och Marockos integrationspolicy, har inte den snart 30 år långa ockupationen av Västsahara påverkat dess internationella status: i teorin, de tillämpliga internationella instrumentet av de som relaterar till icke-självstyrande territorier med hänsyn till deras framtida självbestämmande. Eftersom Västsahara kvarstår på FNs lista över icke-autonoma territorier, fortsätter Spanien att vara den administrativa makten *de jure* i enlighet med FN-stadgans artikel 73 och härav skulle Marocko juridiskt sett inte betraktas som någonting annat än ockupationsmakten. Vidare så har inte något land officiellt erkänt Marockos annektering av territoriet. Som sådan fortsätter Spanien inför FNs fjärde kommission om avkolonisering att vara den ytterst ansvarige för territoriets öde.

Emellertid har Marocko hittills inte formellt betecknats som ”ockupationsmakten” av Säkerhetsrådet och Generalförsamlingen så som i fallet Sydafrika i Namibia eller Irak i Kuwait. Som ett resultat av detta har territoriets status regelbundet utsatts för tvisitemål och överläggningar eller oavsiktliga felbenämningar. Till exempel refererade självaste FNs generalsekreterare Kofi Annan till Marocko som ”administrativ makt” i sin årliga rapport till Säkerhetsrådet den 24 april 2001 och fick följaktligen hård kritik från internationella jurister och Polisario.

Beteckningen administrativ makt är av stor betydelse då den fastställer ansvaret för alla aktiviteter som sker i territoriet och särskilt exploateringen av naturresurser (såväl som Spaniens juridiska ansvar för sådana aktiviteter). Rätten som är tillämplig i denna fråga är baserad på FN-stadgans artikel 73 och ett antal dokument och utvecklad praxis av FN (särskilt av sär-

skilda kommittén och Generalförsamlingen). Artikel 73 konstaterar att administrativa makter genom sin status har ”erkänt grundsatsen, att innevånarnas intressen komma i främsta rummet”, och har åtagit sig ”som ett heligt värv till det yttersta (...) främja deras välfärd”. Emellertid har det fram till FN:s rättsutlåtande 2002 (Legal opinion of UN Office of Legal Affairs on the legality of the oil-contracts signed by Morocco övers.anm.) av Internationella domstolen inte funnits något prejudikat i sådana frågor, eftersom båda fallen som lades fram för domstolen i fråga om exploatering av naturresurser av administrativa makter i icke-självstyrande territorier resulterade inte i bindande utslag utifrån föreliggande fakta i fallen. I fallet Östtimor (Portugal vs. Australien, 30 juni 1995), fastslog domstolen att den inte hade någon jurisdiktion över fallet i avsaknad av Indonesien i förhandlingarna; i fallet Nauru Phosphate (Nauru vs. Australien, 12 september 1993), nådde båda parter en överenskommelse före domstolen kom med sitt domslut.

B) FN:s rättsutlåtande om Västsahara 2002

Alldenstund på en teoretisk nivå, ser tillämpningen av internationell rätt om icke-självstyrande territorier vid en första anblick relativt okomplicerat ut, representerade Rabats undertecknandet av två kontrakt om oljeutforskning med två transnationella företag i oktober 2001 utanför Västsaharas kust i verkligheten en utmaning när det gäller tillämpningen av internationell rätt.

Om konflikten fram till då varit tydligt begränsad i fråga om antalet aktörer och att Säkerhetsrådet därför kunde blunda för våldet eller icke-tillämpningen av internationell rätt, skulle de *potentiella* konsekvenserna av dessa oljekontrakt – såsom den ökande inblandningen av mycket profilerade utländska bolag i regionen, innebära allvarliga miljökonsekvenser, mediakampanjer av NGOs eller de ansevärda förmåner som skulle tillkomma om stora fyndigheter hittades, skulle FN:s hållning vara alltmer ohållbar. Konfronterad med en sådan utmaning reagerade FN genast genom dess rättschef Hans Corell den 29 januari 2002⁸⁰. Svar på en förfrågan från Säkerhetsrådets ordförande och Säkerhetsrådets medlemmar om ”lagligheten i enlighet med internationell rätt, innefattande tillämpliga resolutioner av FN:s säkerhetsråd och Generalförsamling, och överenskommelser angående Västsahara om åtgärder efter vad som påstås vidtagits av Marockos myndigheter bestående av anbud om och undertecknande av kontrakt med utländska bolag för exploration av mineralfyndigheter i Västsahara”, där FN:s rättschef lämnade sin ståndpunkt om ”territoriet Västsaharas status och Marockos status i relation till territoriet” samt en analys av den internationella rättens principer om styrandet över mineralverksamhet i icke-självstyrande territorier. Trots dess icke bindande form innebär detta dokument ett avgörande, om än mångtydigt framsteg på FN-nivå när det gäller situationen i Västsahara och mer allmänt när det gäller exploatering av naturresurser i icke-självstyrande territorier.

I sitt utlåtande konstaterar Hans Corell att Madridöverenskommelsen och det efterföljande tillkännagivandet av Spanien om överlåtandet av dess ansvar inte har någon rättslig grund och att ”Spanien inte ensamt unilateralt kunde överlåta” sin status som administrativ makt. Till följd av detta noterar Corell att Västsaharas internationella status kvarstår som icke-självstyrande territorium, och samtidigt som ”Marocko ensamt har administrerat territoriet sedan 1979” är Marocko inte upptaget som administrerande makt av territoriet i FN:s lista över icke-självstyrande territorier.

I en andra del av sin slutledning (§9-14) enrollerar sig rättschefen utvecklandet av internationell rätt tillämplig på mineraltillgångar i icke-självstyrande territorier. Han noterar att administrativa makter måste tillförsäkra att alla ekonomiska verksamheter i icke-självstyrande territorier inte har skadliga effekter på de där boendes intressen men uppmanar till att bistå dem i utövandet av deras rätt till självbestämmande (§10); och att varje administrativ makt som berövar de koloniala folken i icke-självstyrande territorier utövandet av deras legitima rättigheter över sina naturresurser kränker de förpliktelser som har antagits enligt FN-stadgan (§11). Rättschefen observerar att doktrinen om exploatering av naturresurser har utvecklats och refererar särskilt till en resolution från 6 december 1995 (50/33) som gör skillnad mellan de ekonomiska aktiviteter som är skadliga för människorna i dessa territorier och de som är ägnade att vara till nytta för dem (§12). I samma resolution förklarade Generalförsamlingen ”värdet av utländska ekonomiska investeringar genomförda i samarbete med folken i icke-självstyrande territorier och i enlighet med deras önsningar för att lagenligt bidra till den socio-ekonomiska utvecklingen i territorierna”. Rättschefen noterar att en sådan utveckling i doktrinen stadfästes i senare resolutioner⁸¹. I paragraf 14 refererar Hans Corell till principen om ”permanent överhöghet över naturresurser”, som fastställdes av Generalförsamlingen 1962 och också åter intygas i efterföljande resolutioner⁸² såväl som internationella konventioner såsom *Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter* och *Den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*. Denna princip är, noterar rättschefen ”en obestridlig del av hävdvunnen internationell rätt” där ännu ”dess exakta rättsliga omfattning och innebörd fortfarande är omtvistlig” och består av ”folkens och nationers rätt att använda och disponera naturresurserna i deras territorier för deras nationella utveckling och välfärd” (§14).

Med utgångspunkt från Internationella domstolens fall med Östtimor och Nauru Phosphates finner Corell att mineraltillgångsaktivitet i ett icke-självstyrande territorium av en administrerande makt är olagligt ”enbart om hanteringen ignorerar behoven och intressena hos folket i det territoriet” (§21). Rättsexperten går så långt som att notera existensen av en ”*opinio juris*” (§24): resursexploatering i icke-självstyrande territorier är förenliga med internationell rätt

när de utförs ”till fördel för folken i dessa territorier, å deras vägnar eller i samspråk med deras representanter”. Detta hänvänder sig till *både* administrerande makter och tredje land.

Vad gäller de specifika kontrakt om utforskning som undertecknats av Rabat, avslutar Corell sitt utlåtande med en dubbeltydig och ganska opraktisk distinktion genom att bedöma att dessa kontrakt ”inte innebär exploatering eller fysisk förflyttning av mineralresurser, och inga fördelar har hittills tillkommit” och vidare att ”de specifika kontrakten är i sig inte olagliga, om vidare undersöknings- och exploateringsverksamhet skulle utföras mot det västahariska folkets intressen och önsknings skulle de bryta mot internationella rättsprinciper tillämpliga på mineraltillgångsaktiviteter i icke-självstyrande territorier (§25).

C) FNs utlåtande och den internationella rättens begränsningar

Generellt kan FNs utlåtande betraktande resursexploatering i icke-självstyrande territorier knappast uppfattas som positivt. Som ett konstruktivt bidrag till den internationella doktrinen intygar den igen principerna om folkens i dessa territorier permanenta överhöghet över naturresurserna (redan fastställt som *erga omnes* av Internationella domstolen i fallet Östtimor⁸³) och skiljer inte mellan administrativa makter och tredje land i tillämpningen av denna princip. Inledningen av Corell om tredje land jämsides med administrativa makten kan representera ett försök av rättschefen att kringgå den lagenliga återvändsgränsen som har sin grund i bristen på politiska beslut på säkerhetsrådsnivå. Corell refererar inte bara till mineraltillgångar utan också till ”ekonomisk verksamhet i icke-självstyrande territorier i allmänhet och mineraltillgångsexploatering i synnerhet”⁸⁴, och därmed bekräftar att den internationella doktrinen är tillämplig på alla former av naturtillgångar.

En mer negativ notering utgör den nyansering som kommer i bruk mellan den initiala delen om exploatering (seismisk undersökning) och ”ytterligare undersökning” (förmodligen provborrning) och exploatering är mycket tvetydig. Det framstår mer som en noggrant balanserad politisk kompromiss om de specifika kontrakten än ett sunt rättsligt resonering med allmänna tillämpningar – en sådan distinktion är frånvarande från varje internationellt dokument i denna fråga. Vidare godtas sådana distinktioner inte av de flesta stater, exempelvis Norge. Åberopande FNs utlåtande avvisade Norges biträdande utrikesminister Helgesen i februari 2003 frågan om det fanns någon juridisk gräns mellan enbart undersökande verksamhet å ena sidan och exploatering å den andra sidan och förklarade entydigt att ”utifrån norsk synpunkt, kan man inte skilja mellan undersökning och exploatering av oljeresurser i relation till en fråga om överhöghet av denna typ”. För att ytterligare stärka sitt argument noterade han att en sådan distinktion ”inte finns med i FNs havsrättskonvention”. Till sist, försummar rättsutlåtandet att lyfta fram frågan om bolagens, med andra ord inte stater, skyldigheter och förpliktelser i för-

hållande till mineraltillgångsexploatering, trots att frågan remitterades till rättschefen i första hand. Detta reflekterar framhjärdandet av statscenterade rättsliga perspektiv och gränserna inom internationell rätt inom detta område (diskuteras vidare i del III).

För det specifika fallet Västsahara förblir rättsutlåtandet mycket otillfredsställande. Detta beror i hög grad på att Corell undviker att inta en tydlig position om Marockos specifika rättsliga status när det gäller Västsahara. Man kan enbart räkna ut av rättsutlåtandet att den enda möjliga status Marocko har i relation till territoriet är som ockupationsmakt, och att Corell betraktar Spanien fortfarande vara lagligt ansvarig för dess tidigare kolonis öde och välstånd. Det verkar som om Corell utmanar Säkerhetsrådet att ta upp sitt politiska ansvar och att formellt bestämma Marockos status. I avsaknad av en sådan bestämning kvarstår Marocko följaktligen i ett rättsligt vakuum och jurister såsom Corell har problem att åberopa internationell rätt. Detta leder till en anmärkningsvärd situation att Corell inte tydligt betraktar det olagligt för ett land att underteckna kontrakt om ett territorium över vilket det inte har någon erkänd överhöghet och att den enda kritiska frågan är respekt för urbefolkningens ”vilja och intresse”. Ställer man argumentet på dess spets skulle detta innebära att Canada, Laos eller vilket annat land som helst i världen kan legalt underteckna kontrakt med utländska bolag för verksamhet i Västsahara så länge som de involverar saharierna eller så länge de inte ger sig in på ”ytterligare undersökning”. Corell glömmer likaså undersökningslicensernas finansiella aspekt (vilka är vanliga vid alla oljeundersökningsavtal) och följaktligen det kritiska faktum att ONAREP (d v s Marocko) tjänar ekonomiskt från sådana avtal oberoende av undersökningsaktiviteternas natur.

Vidare finns det en absurd ”moment 22”-situation där enskilda saharier eller NGOs söker ställa till rätta brotten mot deras rättigheter relaterat till principen om permanent överhöghet (såsom rätten till egendom) har valet mellan att antingen använda lokal marockansk domsago men därmed erkänna marockansk överhöghet (och kommer inte att vinna i rätten) eller gå genom spanska domstolar men möta den uppenbara risken att den senare avslår fallet i brist på rättskipningsområde.

Följaktligen leds man att tro att den utformade doktrinen om icke-självstyrande territorier i första hand påminner om en teoretisk konstruktion med bara akademiskt och byråkratiskt värde. Detta är det alltmest beklagliga beroendet som är kvar för den lilla gruppen icke-självstyrande territorier. Denna ståndpunkt representerar därför en tydlig illustration över tillämpandets gränser av internationell rätt i det legala vakuumet för Västsahara.

D) Bryta dödläget: de tillgängliga legala ståndpunkterna

1. Att lösa upp begreppet permanent överhöghet
I den kritiska avsaknaden av lagliga kvalifikationer

av Marockos status i relation till territoriet, är den internationella rätten då helt tandlös? Bortom detta omdöme om en juridisk återvändsgränd kan man faktiskt identifiera en rad lagliga alternativ som Västsaharas folk kan använda sig av för att tillförsäkra att deras omistliga rättigheter enrollerade i internationell rätt över territoriets naturresurser respekteras. Dessa alternativ härrör från sönderfallet av begreppet permanent överhöghet över naturresurser i fem delprinciper och identifieras av Afifa Karmous⁸⁵: (1) icke-autonoma territorier och dess naturtillgångar får inte avlägsnas till förmån för ockupationsmakten⁸⁶; (2) smädlig exploatering eller plundring av naturresurser som tillhör icke-autonoma folk strider mot internationell rätt; (3) den administrativa makten måste tillförsäkra det icke-autonoma folkets välbefinnande och deras rättigheter över sina naturtillgångar⁸⁷; (4) det åligger staten att vidta sanktioner mot sina medborgare och juridiska personer som agerar i strid med de icke-autonoma folkens intressen⁸⁸; (5) utländska ekonomiska investeringar måste genomföras i samarbete med de icke-autonoma folken i enlighet med deras intressen.

Dessa fem principer utgör en tydlig stomme för att möta frågan om exploatering av naturresurser, från vilka jag har identifierat en rad (lagliga) alternativ tillämpliga på Västsahara, som inte är direkt beroende av en tidigare kvalifikation på Marockos status. Vidare beror inte alla lagliga alternativ på om Säkerhetsrådet uppnår consensus och några endast svarar mot tillämpningen av existerande internationell eller till och med inhemsk rätt och förpliktelser.

2. Att kvalificera Marocko som ockupationsmakt

De icke-autonoma territorierna och dess naturresurser får inte avlägsnas till fördel för ockupationsmakten.

Vid tillämpandet av denna princip kunde Säkerhetsrådet kvalificera Marocko som ockupationsmakt och följaktligen tillämpa *Deklarationen om vänskapliga relationer mellan stater* och konfrontera Marockos ekonomiska verksamhet i ljuset av detta betydelsefulla internationella dokument. Varje marockansk aktivitet borde förklaras olaglig och västaharierna kunde begära kompensation. Detta skulle vara helt i linje med ett prejudikat då Säkerhetsrådet förklarade Sydafrikas fortsatta närvaro i Namibia som olaglig och att som en konsekvens därav var alla åtgärder som den sydafrikanska regeringen vidtog olagliga och ogiltiga⁸⁹. Därefter utfärdade FN:s Nambiaråd 1974 ett dekret (Dekret nr 1 om skydd för Nambias naturresurser) som förklarade att Sydafrikas och flera västliga transnationella företags exploatering av uran och andra naturresurser i landet var olaglig. Detta dekret omnämns av Hans Corell i hans rättsutlåtande (som en vink?). Vidare skulle denna begränsning medföra omedelbar och fullständig tillämpning av internationell humanitär rätt med väsentliga förutsättningar att bedöma marockanska (och Polisarios) åtgärder enligt det faktum att Genèvekonventioner direkt tillämpas i fall av väpnad konflikt och militär

ockupation (fram till nu bestrider Rabat förekomsten av en konflikt och därmed tillämpning av internationell humanitär rätt).

3. Att konfrontera Spanien med dess rättsliga skyldigheter

Den administrativa makten måste tillförsäkra det icke-autonoma folkets välbefinnande och deras rättigheter över sina naturtillgångar.

Denna princip framhåller tydligt Spaniens ansvar som administrativ makt, med hänsyn till den verksamhet som utövades i Västsahara. Som ovan visats kvarstår Spanien rättsligt som ansvarig för den lokala befolkningens välbefinnande och att tillförsäkra att deras rättigheter över naturtillgångarna respekteras, såsom rätten till egendom, rätten till en mänsklig utveckling, rätten att medverka, rätten till information och naturligtvis rätten till självbestämmande (vilket är inskrivet i Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och andra konventioner som Spanien har undertecknat).

De påföljande skyldigheterna är två: för det första har Madrid rättsliga skyldigheter att tillförsäkra att den spanska regeringen och de många företag som finns i territoriet och som är direkt involverade i exploateringen av naturresurser i Västsahara (exempelvis äger Spanien andelar i fosfatgruvan i Bou Craa) respekterar internationella förpliktelser i enlighet med artikel 73 i FN-stadgan och andra internationella avtal, inkluderande ILO-konventioner. För det andra har Spanien en skyldighet att se till att andra länder och bolag respekterar det västahariska folkets intressen. Om Spanien uppmärksammar ett brott mot dessa rättigheter är det dess skyldighet att vidta diplomatiska och rättsliga åtgärder, exempelvis till Internationella domstolen som i fallet Östtimor, när Portugal som formellt den administrativa makten anklagade Australien för verksamhet i NSG-området i Östtimor. På samma sätt kan varje land ta upp ett fall till Internationella domstolen eller i andra FN- eller regionala instanser mot Spanien om det anser att den administrativa makten försummat att ta hänsyn till sina skyldigheter i Västsahara enligt FN-stadgans artikel 73. Sådana rättsliga steg skulle helt enkelt ske i enlighet med medlemskyldigheter enligt FN-stadgan och med säkerhetsrådsresolutioner och andra FN-beslut om Västsaharas självbestämmandeprocess och principerna om permanent överhöghet över naturresurser.

4. Att byta den administrativa makten

Enligt samma princip kunde Säkerhetsrådet beakta att den nuvarande administrativa makten, Spanien, har misslyckats att åtlyda sina rättsliga skyldigheter enligt FN-stadgan och kunde utnämna en annan administrativ makt för territoriet. Exempelvis kunde Marocko formellt utses till "administrativ makt", vilket de facto redan är enligt FN:s generalsekreterare och även enligt Hans Corell. Detta skulle avsluta det rättsliga vakuum vad gäller Marockos ekonomiska verksamhet-

er i territoriet och tillhandahålla ett verktyg för att kunna bedöma omfattningen av den marockanska regeringens och privata bolags verksamheter vad gäller naturresurser. Men det skulle också innebära ett officiellt erkännande av Rabat om det här territoriets särskilda politiska, rättsliga (och till viss del kulturella) natur och skulle ålägga Marocko en rad bindande förpliktelser som administrativ makt enligt artikel 73 (såsom att regelbundet rapportera till FN, utbildningspolicy etc.).

En annan möjlighet skulle vara att anpassa MINURSOs mandat så att det innefattar att sköta Västsaharas naturresurser eller ännu radikalare att utse MINURSO till administrativ makt enligt modellen UN Transitional Administration in East Timor (UNTAET). Även om UNTAET, som upprättades i oktober 1999, hade en *sui generis* status och inte var *stricto sensu* den administrativa makten, tillförsäkrade FN-organet fortsättningen av Gap Treaty⁹⁰ och förhandlade fram en ny uppgörelse, Timor Sea Arrangement, som ombud för Östtimor i förhandlingar med och medverkande av lokala representanter. Detta fall visar på det internationella samfundets flexibilitet när politisk vilja finns i Säkerhetsrådet och att varje avtal som undertecknas av Marocko om exploatering av naturresurser (såsom de med Europeiska kommissionen eller frihandelsavtalet med USA eller oljeutforskningslicenserna) kunde tas upp (och positivt granskas) av MINURSO eller ett nytt FN-organ i Västsahara.

5. Att tillämpa principerna om horisontell tillämpning och exterritorial

Det åligger staten att vidta sanktioner mot sina medborgare och juridiska personer som agerar i strid med de icke-autonoma folkens intressen.

Under principen om horisontell tillämpning och om exterritoriala internationella mänskliga rättigheter, är varje stat, vars invånare och juridiska personer (privata företag) med dess nationalitet är involverade i sådana verksamheter skyldigt att se till att internationella mänskliga rättigheter och de principer som omnämnts respekteras. Exempelvis Frankrike har skyldighet att tillförsäkra att franska medborgare eller bolag i Västsahara (såsom Total) uppträder i enlighet med internationell rätt. Det pågående fallet av en fransk domstol mot Total som anklagas för grova brott mot mänskliga rättigheter i Myanmar (anklagelse om tvångsarbete) eller det mot UNOCAL inför en domstol i Los Angeles visar på den exterritoriala tillämpningen av inhemsk lag om bolags verksamhet⁹¹.

6. Att definiera västsahariernas ”intressen och önskemål”

Utländska ekonomiska investeringar måste genomföras i samarbete med de icke-autonoma folken i enlighet med deras intressen och smäddlig exploatering eller plundring av naturresurser som tillhör icke-autonoma folk strider mot internationell rätt.

Som vi tidigare sett i rättsutlåtandet tillhör begreppet de icke-autonoma folkens ”intressen och

önsknings” huvudprincipen om permanent överhöghet över naturresurser. Detta begrepp gäller alla stater, den administrativa makten såväl som tredje land. I fallet Västsahara åligger det också Marocko – som tredje land – att respektera västsahariernas ”intressen och önsknings”. Definitionen av detta begrepp är, liksom ett lackmusprov, därför av största vikt. FNs rättschef observerar tre möjligheter att säkerställa att exploatering av naturresurser sker i enlighet med internationell rätt: verksamheterna måste ”förvaltas till fördel för invånarna i dessa territorier, å deras vägnar eller i samråd med deras företrädare”.

”Till fördel för invånarna”: Detta begrepp är onekligen svårt att definiera. Likväl kan man i ljuset av FN-stadgans artikel 73 notera att detta begrepp noggrant drar samman de ekonomiska verksamheterna till de som bistår invånarna⁹² i Västsahara mot självbestämmande. Vidare bör dessa verksamheter fullt ut hålla sig till principen om hållbar utveckling, som Picoletti och Taillant (2002) definierar som både social och ekologisk hållbarhet, med andra ord inverkan mot miljöbetingade förhållanden och människors livskvalitet.

Tillämpad på det ockuperade territoriet, de ekonomiska verksamheternas sociala hållbarhet är mycket tvivelaktig: (a) dessa verksamheter är mycket om inte totalt avskilda från lokala behov – västsahariernas konsumtion av fisk är mycket begränsad, i huvudsak på grund av kulturella orsaker – genomsnittskonsumtionen av fisk är cirka 7,5 kg per person vilket är betydligt lägre än i angränsande länder och avslöjar att huvuddelen av produktionen (två tredjedelar) är ämnad för export⁹³; (b) verksamheterna är inte integrerade i ett lokalt ekonomiskt system – huvuddelen industrier för fiskprodukter finns på marockanskt territorium⁹⁴; (c) de lukrativa och intensiva verksamheterna kring territoriets naturresurser är huvudsakligen kontrollerade av marockanska intresse; (d) västsaharierna är mestadels uteslutna från den extraherande och exploaterande industrin (m a o gruv- an i Bou Craa⁹⁵) och ersatts av importerad marockansk arbetskraft. Det synes svårt att i god tro påstå att Västsaharas folk har någon behållning från den marockanska industrialiseringsprocessen – det finns inget universitet i territoriet, begränsade investeringar har gjorts i medicinsk och social infrastruktur och arbetslösheten kvarstår dramatiskt hög (2/3 av befolkningen är arbetslös). De nästan dagliga försöken av emigranter att med ”pateras” (små båtar) ta sig över de sahariska vattnen och illegalt ta sig in på spanskt territorium på Kanarieöarna utgör ett kraftfullt underkännande av varje marockanskt påstående om effektiviteten inom dess påstådda utvecklingspolitik i området.

Dessutom kan exploateringen av naturresurser knappast betecknas som miljömässigt hållbar. Det finns mycket information som vittnar om resurs-exploaterings omfattande natur, vilken har resulterat i en dramatisk återlåtning av territoriets resurser. Moroccan National Institute for Fisheries konstaterade 1999 att överexploateringen av sardiner utanför Väst-

sahara⁹⁶ och ett temporärt moratorium om tioarmad bläckfisk infördes och sträckte sig till april 2004. Externa experter bedömer att mängden pelagifisk har nått en bottennivå⁹⁷. Med utgångspunkt från informationen om det nuvarande läget för det västsahariska fiskbeståndet, an varje pågående fiskesamarbetsavtal, såsom det nyligen undertecknade mellan Marocko och Ryssland⁹⁸ eller det i Nederländerna baserade Pelagic Freezer-trawler Association (PFA)⁹⁹ tar knappast hänsyn till ”intressena och önskingarna” hos territoriets invånare.

”På deras vägnar”: enbart den administrerande makten, m a o Spanien, har enligt artikel 73 bemyndigande att agera på Västsaharas invånares vägnar.

”I samråd”: ”Tvillingfallet” Östtimor kan visa på praktiska indikationer för det senare alternativet i Västsahara. I fallet Östtimor var en representant för FRETILIN helt förbunden i förhandlingarna mellan UNTAET och Australien. Därför borde varje utländsk investering eller ekonomisk aktivitet i territoriet innefatta en medlem av Frente Polisario, Västsaharas brett erkända nationella befrielseerörelse¹⁰⁰. De lokala valen i de ockuperade områdena är vida kända som upp gjorda på förhand och därför kan svårigen de lokala tjänstemännen betraktas som representanter för det västsahariska folket (dessutom då majoriteten av invånarna bor utanför territoriet). Det visar sig att Marocko inte har involverat Polisario eller västsahariska representanter i förhandlingarna om oljeundersökningskontrakten 2001 eller mer allmänt i någon ekonomisk aktivitet i det ockuperade territoriet. Detta är därmed ett tydligt brott mot internationella principer vilka enligt Corell är av *opinio juris* natur och som sådana bindande för alla stater.

Sammanfattning: den ständiga spänningen mellan rätt och politik

Trots sina begränsningar kan internationell rätt och principer om resursexploatering i icke-autonoma territorier såsom Västsahara likväl erbjuda en (provisorisk) konstruktion och lackmustest för att bedöma de pågående ekonomiska aktiviteterna av intresse i territoriet såväl som olika lagliga alternativ för att tillförsäkra att den lokala befolkningens ”önskingar och intressen” respekteras. Det visar sig att exploateringen av naturresurser, särskilt fisket, fosfater och nu olja, av Marocko och utländska bolag, i hög grad inte rättar sig efter dessa principer. Och, som framgått ovan, medan Säkerhetsrådet misslyckats med att begränsa formellt Marockos status representerar territoriet Västsahara ett fundamentalt lagligt hinder, det förhindrar inte enskilda stater från att ta det nödvändiga rättsliga steget på inhemsk, regional och internationell nivå för att tillförsäkra att sådana aktiviteter inte bryter mot internationell rätt och det västsahariska folkets rättigheter. Likväl har ännu inte någon stat ännu använt sig av dessa lagliga alternativ eller uttryckt sin vilja att göra det.

Som Carlos Ruiz Miguel observerat ”är en av Västsaharakonfliktens mest påfallande egenheter den ständiga spänningen mellan rätt och politik”. Han

noterar kontrasten mellan bindande beslut i internationell rätt vilka ”omedelbart och på ett enkelt sätt kan hantera konflikten om de implementerades” och ”många politiska manövrer som försöker bemöta rättsreglers effektivitet”¹⁰¹. Detta är faktiskt i första hand därför att internationell rätt (m a o de som utformat dem: regeringarna), fortsätter att ta hänsyn till stater, och inte folk eller privata bolag som dess rådande aktörer och objekt (även för icke-autonoma folk). Fallet Västsahara är ännu ett ytterligare verkligt exempel på det faktum att, i avsaknad av politisk vilja av staterna att tillämpa en grundligt utvecklad doktrin i internationell rätt, exploateringen av naturresurser i detta territorium i praktiken sker okontrollerat. Detta är än mer problematiskt när utländska transnationella företag är inblandade. Till exempel, när på uppdrag av NGOs om franska bolaget Totals och Houston-baserade Kerr McGees aktiviteter i Västsahara regeringarna i Frankrike och USA svarade att de inte var ansvariga för sådana aktiviteter då företagen var privata. Sådana uttalanden blottar ytterligare en dimension till det rättsliga vakuum som Västsahara befinner sig i sedan 1975: bolagsdimensionen.

”Olyckligtvis finns inte världens olje- och gasreserver nödvändigtvis i demokratier, som en titt på kartan visar”.

Totals websida

”I Bushfamiljens nya världsordning är framtiden liten för västsaharierna. Detta därför att livsnerven i vad det innebär att vara en Bush – olja – har upptäckts utanför Västsaharas kust”.

Wayne Madsen¹⁰²

III. TRANSNATIONELLA OLJEBOLAG OCH VÄSTSAHARAKONFLIKTENS ”BOLAGSDIMENSION”

Helt tydligt har rikedomarna i Västsaharas naturresurser tidigare väckt en mängd transnationella bolags intressen¹⁰³ och flera av dessa har på ett eller annat sätt varit involverade i utforskandet av och exploateringen av dessa resurser med aktivt (och outhärligt) stöd av ockupationsmakten Marocko. När det gäller olja och gas, har utländska bolag tidigare gjort frekventa försök att undersöka de västsahariska reserverna. Alla dessa övergavs emellertid snabbt då de politiska riskerna då ansågs alltför höga i relation till de förväntade ekonomiska vinsterna. Intresset återuppstod emellertid i början av 2000-talet när det av marockanska staten ägda företaget ONAREP¹⁰⁴ tillkännagav undertecknandet av två undersökningskontrakt med två ledande aktörer inom oljeindustrin, *Total* och *Kerr-McGee*. Utöver de potentiella ekonomiska konsekvenserna av ett sådant agerande innebar undertecknandena av

undersökningskontrakten i realiteten att tillföra konflikten ytterligare geopolitiska och rättsliga komplikationer. Detta kapitel kommer att argumentera för att undersökningslicenserna öppnade för ett nytt steg i TNCs inblandning som ”fridfulla” vapen som tjänar den marockanska utrikespolitikens mål och Polisarios motsvarande beslut att motverka detta genom att söka efter sina egna ”samarbetsallierade” för att avpassa sin befrielsestrategi som påverkats av det marockanska draget. En sådan förändring av konflikten ledde således till en omstrukturering av strategier och omgruppering av alla inblandade aktörer, inkluderande FN och solidaritetsrörelsen för Västsahara, vilka måste tillföra denna nya ”bolagsdimension” till konflikten.

Detta kapitel kommer därför först att beakta de transnationella oljebolag som är involverade i Västsahara och diskutera den inverkan som dessa bolags inblandning har på konflikten parter och på själva konflikten, innan en analys om hur den påverkar föreställningen om det västahariska folkets självbestämmande.

A) Total och Kerr-McGee, bolag kontra självbestämmande?

1. Tidigare sporadiskt intresse

Under 1900-talets andra halva har olje- och gasbolag visat sporadiskt intresse för territoriet Västsahara, vilket har varit grogrund för många rykten om existerande kolvätereserver. Emellertid avledde den långdragna territoriella konflikten och tillhörande rättsliga osäkerheter från att investera i området, i kombination med teknologiska svårigheter att utvinna de västahariska reserverna och förekomsten av stora och mer åtkomliga gasfyndigheter i grannländer som Algeriet, uppmärksamheten på en traditionellt riskfylld sektor bort från territoriet. Bland de företag som intresserade sig för den potentiella kolvätereserven var Gulf Oil, WB Grace, Texaco och Standard Oil, vilka övervägde upprättandet av ett samarbetsbolag med den spanska kolonialmyndigheten så tidigt som på 1960-talet. Under 1960-talets andra halva påbörjade de amerikanska bolagen Pan American Hispano Oil, Caltex, Gulf Oil och Philips Oil en initial undersökning av vilka tillgångar som fanns i den västahariska öknen nära kusten vilka uppdagade vissa oljelager (resultaten hölls hemliga). Några betydande gasfyndigheter upptäcktes av två amerikanska bolag söder om staden Smara vid 1960-talets slut. Senare, år 1978, gav Marocko Philips Oil och BP tillgång till områden utanför kusten, men lämnades på grund av det samtidigt pågående kriget mellan Polisario och marockanska styrkor. Till sist ett oljeprojekt som lämnades av Shell 1981 aviserade en paus på nästan två årtionden i utländska intressen i Västsaharas kolväten¹⁰⁵.

2. Big business träder in

Emellertid förändrades situationen i oktober 2001 när den marockanska regeringen, genom ONAREP, utfärdade särskilda undersökningslicenser till USA-baserade *Kerr-McGee* och franska bolaget *Total* (då TotalFinaElf) att utforska kolvätepotentialen utanför

Västsaharas kust vid respektive Boujdour och Dakhla. Dessa ettåriga extensiva licenser innefattade åtgärder för insamlande och analys av seismiska data med utsikten att göra förberedande undersökningar av områdets geologi¹⁰⁶. Efter undersökningstillstånden har de två bolagen möjlighet att omvandla licenserna till ett oljekontrakt och exploateringsverksamhet i samarbete med ONAREP.

Marockos minister för energi och gruvor uttalade otvetydigt att exploatering av olja i Västsahara ”inte är ett problem. Det är helt enkelt vårt land och hans majestät konungen har förpliktigt sig att utveckla Marocko, så det finns ingen fråga eller olaglig aspekt om undersökning och utveckling där”¹⁰⁷.

Efter vad som påstås” togs industrin med överraskning” då Marocko beslöt att tilldela licenser, enligt verkställande direktören vid *Fusion Oil*, ett konkurrerande oljeundersökningsföretag. Stein framhöll, ”Jag trodde verkligen att det fanns en förståelse för att detta var ett förbjudet område, det var en omtvistad zon” och fördömde överenskommelsen som ”provokativ” och ”avsiktligt trakasserande”¹⁰⁸. Från Polisarios sida uttryckte också SADR:s representant i Australien Kemal Fadel sin förvåning över de tilldelade licenserna då ”detta territorium fortfarande är på FN:s lista över icke-självstyrande territorier, det är en avkoloniseringsfråga och FN-missionen är närvarande i territoriet”¹⁰⁹. Han framhöll att hans regering inte var emot att bolag investerar i Västsahara men ”det ska ske med de människor i territoriet som har rättighet att upprätta avtal, med västaharierna själva inte med Marocko”. SADR skickade protestbrev till Total och Kerr-McGee men dessa ignorerades av bolagen.

Man kan ställa sig frågande till industrins och Polisarios faktiska överraskning. Tidigare mediarapporter hade antytt en växande otålighet hos olika aktörer att roffa åt sig de ”förbjudna” oljereserverna. 1977 hade satellitbilder av Mauretanien uppdagat stora oljefyndigheter utanför kusten och hade skapat hopp om liknande fyndigheter i det angränsande västahariska området. Polisario hade år 2000 varnat att vid fynd i regionen (Gabon och Mauretanien), skulle de inte vara en passiv åskådare och skulle ”ägna större uppmärksamhet åt sin naturresursbas i sin nationella befrielsekamp”. Polisarios representant vid FN Ahmed Boukharie konstaterade år 2000 att ”när Marocko och Mauretanien övergår till utforskning i djupa vatten, (kunde han inte) föreställa sig att Västsahara, inklämd mellan två oljeländer, på det hela taget inte kommer att utgöra ett undantag”¹¹⁰. Och Rabat har verkligen klart indikerat sina intentioner att utveckla sin oljepotential, vilket var detsamma som att involvera reserverna i Västsahara. Före kontrakten 2001 hade ONAREP redan 1998 undertecknat ett avtal för en utförd studie utanför kusten av det australiensiska bolaget ”Roc Oil” och ett joint venture hade upprättats av Shell och ett ryskt bolag Evikhom 1996 för ospecificerade kolvätetillgångar i Västsahara¹¹¹.

3. Bakgrund för KMG och Total

Före en analys av licensernas inverkan på konflikten,

framstår det nödvändigt kortfattadt titta närmare på de två inblandade bolagen, Total och Kerr-McGee.

Kerr-McGee. Bolaget som är baserat i Oklahoma City och grundat 1929, är ett av de ledande olje- och gasbolagen. Eftersom bolaget initialt var involverat i nukleär industri¹¹², är huvuddelen av dess aktiviteter nu inom kolväteindustrin, huvudsakligen i USA och Mexikanska golfen. Intressant är att man känner igen internationella rättsliga konflikter och olaglig exploatering som kan bevittnas i dess inblandning i Timorsundet. Som svar på kritiken mot kontraktet med Rabat 2001 förklarade KMGs informationsdirektör att "FNs rättschef bekräftat att (bolaget) hade agerat lagenligt vid kontrakteringen med Marocko. Varken USA eller FN erkänner någon annan administrativ myndighet eller regering i det territoriet". "Kerr-McGee fortsätter att stödja FN:s pågående ansträngningar att uppnå en permanent och fredlig lösning av Västsaharafrågan. Vi hoppas vi ska kunna bidra till utvecklingen av detta område och dess invånare. Det skulle vara olämpligt att spekulera om vad framtiden kan innebära i detta område" fortsatte han¹¹³. Oavsett KMGs subtila uttalande och ifrågasatta rättsliga tolkning av FN:s ståndpunkt, fortsätter bolaget att referera till området såsom Marocko på sin websida¹¹⁴.

Total. Den Parisbaserade gruppen *Total* är det fjärde största olje- och gasintegrerade bolaget i världen med 110.000 anställda spridda över 130 länder¹¹⁵. Det är också det största franska bolaget med en historia av nära relation med Frankrikes regering och diplomater, vilket intygades av NGO:n *Global Witness* om de intrikata banden mellan Total och det franska politiska etablissemanget, inkluderande den franske presidenten Jacques Chirac, i skandalen "Anglogate"¹¹⁶. I likhet med Kerr-McGees inställning hänvisade Totals talesman Patricia Marie till FN:s utlåtande för att försvara legaliteten i bolagets verksamheter, och förklarade att FN:s Säkerhetsråd beaktar kontraktet som undertecknats mellan Total och ONAREP som "icke olagligt under rådande tillämpning av stater eller internationell rätt". Efter att ha noterat att Marockos och Polisarios representanter godkände publicitet av FN:s utlåtande, "är Totals verksamhet därför helt i överensstämmelse med internationell rätt och de politiska beslutsfattarna om området. Det är klart att vid behov skulle situationen på nytt undersöks i nära kontakt med FN"¹¹⁷.

4. Under den rättsliga ovissheten fortsätter utforskandet

Som ovan visats föranledde den påföljande konflikten över dessa undersökningkontrakt Säkerhetsrådet att fråga FN:s rättschef om ett utlåtande, vilken faktiskt misslyckades med att utforma ett slutgiltigt uttalande som effektivt skulle avsluta dispyten om dylika kontrakts rättsliga natur. Säkerhetsrådets misslyckande att inta någon påföljande åtgärd. På basis av detta mångtydiga utlåtande (jämför kapitel II) tilläts en tredje nyckelspelare i den globala olje- och gasindustrin, det norska undersökningsbolaget **TGS Nopec**, att därefter in-

träda oljetvisten, och därefter en lyckad offert till ett erbjudande som presenterats av Total och KerrMcGee att utföra den fysiska insamlingen av seismiska data i områdena utanför Boujdour och Dakhla. TGS Nopec påbörjade sin kartläggning i maj 2002 och avslutade den i januari 2003 och överlämnade alla data till ONAREP och de två utländska bolagen i mars 2003¹¹⁸.

Med anledning av traditionellt hemlighetsmakeri om aktiviteter i området och oljebolagens allmänt höga sekretess är det vid detta tillfälle inte helt klart vilken position bolagen har¹¹⁹. Några eventuella partners för den nödvändiga andra fasen av studien såsom **Multiwave** har indikerat att de inte kommer att engagera sig i området så länge den politisk-rättsliga situationen inte klarlagts. Trots allt kontrakterades ett nederländskt bolag, **Fugro N.V.** av KMG våren 2004 för att ta hand om den andra delen av seismisk undersökning i området vid Boujdour¹²⁰ och slutförde sin undersökning i juni 2004 i samarbete med sina USA-baserade dotterbolag **Fugro SL Limited/Svitser** och **Robertson Research International**. Den andra ettåriga förlängningen av KMGs recognoserinslicens upphör den 29 oktober 2004, då KMG beviljas att omvandla den till ett undersökningstillstånd¹²¹.

Trots tvisten om off shore-kontrakten fortsätter olje- och gasbolagens aptit på det resursrika västsahariska territoriet oförtrutet. Faktiskt har en arealöverenskommelse för hela det västsahariska kustlandsteritoriet tillfälligt undertecknats för ett år sedan mellan ONAREP och det London/Houston-baserade oljebolaget **Wessex exploration** men det hade varit fördröjt på grund av FN:s rättsutlåtande¹²². Det framkom att överenskommelsen slutligen uppnåddes i maj 2004. Enligt bolages websida, "Wessex genomför för närvarande en komparativ teknisk analys av Aaiun Basin för att förenkla vidare kolväteundersökning i detta mycket lite undersökta område"¹²³. Då det fortfarande är oklart vad kontraktet med Wessex innebär och vilka verksamheter som sker i området, försummade bolaget att tillfråga det västsahariska folket enligt internationell rätt. En kampanj inleddes i början av juni 2004 som uppmanade bolaget att omedelbart avbryta sin verksamhet i Västsahara eller konsultera med Polisario¹²⁴.

B) Bolag och självbestämmande, SADR och dess allierade bolag: Fusion Oil och Premier Oil

Som tidigare framkommit tillerkänner internationell rätt Västsaharas folk en oförtytterlig rätt över naturresurserna, inkluderande olja, i sitt territorium. Likgiltigt till FN:s rättsutlåtande och till denna princip *erga omnes* natur, har Marocko och dess bolagspartners gått vidare med undersökning av oljereserver, vilket är det första steget av exploatering. Det visar sig intressant att analysera reaktionen hos de rättmätiga ägarna av dessa resurser, Västsaharas folk.

1. Polisarios reaktion

I den spända situationen med pågående diplomatisk krigföring mellan de två parterna sedan eldupphör 1991, uppfattades Rabats undertecknande av oljeundersökningsavtal av Polisario som ett mycket kraft-

fullt offensivt steg, vilket krävde en tillbörlig reaktion. Polisarios representant vid FN Ahmed Bukharie sade då att Sahariska Arabiska Demokratiska Republiken ((SADR) skulle ”svarlista de bolag som medverkade i exploateringen och produktionen av varje slag i vår exklusiva ekonomiska zon och om vi måste återuppta den väpnade kampen skulle stridsplatsen inkludera havet och off shore-områden”. Han varnade också, ”det fanns ingen garanti” att bolagens investeringar skulle fås tillbaka¹²⁵. I ljuset av de ovan omnämnda inskränkningarna genom internationell rätt när det gäller Västsahara, var sådana hot mest att förbise som enbart verbala uttryck och Polisario beslöt att svara på licenserna med ett originellt drag: undertecknande av ett motavtal med det Australien-baserade bolaget **Fusion Oil**, och tillförde därmed ett transnationellt bolag till den grupp som förutom stater och NGOs stödjer ett västsahariskt självbestämmande.

Denna del presenterar SADR:s avtal som ett politiskt-diplomatiskt svar (hellre än ett ekonomiskt eller rättsligt) till de marockanska kontrakten 2001 och ställer följande två frågor: Vad ligger bakom ett partilöst oljebolag stöder självbestämmande? Och, vilken inverkan har avtalet för västsahariskt självbestämmande?

Ett tekniskt och samarbetsavtal (TCA) med brittisk-australianska undersökningsbolaget Fusion Oil & Gas (härefter Fusion) proklamerades av SADR:s exilregering den 27 maj 2002¹²⁶. Enligt avtalet skulle Fusion undersöka oljepotentialen och genomföra en exklusiv studie och rapport om olje- och gaspotential i Västsaharas off shore-område, ca 210.000 km². Förutom att fullfölja studien (beräknat till 16 månader) skulle Fusion Oil ha rätt att utse upp till tre områden av icke undersökt off shore-område (upp till 20.000 km²) för vidare undersökningslicens på regionala konkurrenskraftiga villkor ”när Västsahara är medlem i FN”¹²⁷. Dessa licenser skulle godkännas av SADR:s regering. Enligt Fusions direktör för undersökningar Jonathan Taylor, ”varje undersökningslicens kommer att omvandlas till fullständiga utvinningslicenser beroende på vad FN-missionen kommer fram till, vilket kommer att bestämma Västsaharas framtida status”.

Några månader senare undertecknade Fusion ett avtal med Premier Oil i maj 2003 ”för att förvärva ett antal Västafrikanska intressen” inkluderande 35 procent av Fusions rättigheter under det TCA som undertecknats med SADR för betalningen av 35 procent av kostnaderna man får stå för fram till tilldelning av någon framtida licens¹²⁸. Genom detta avtal engagerade Fusion ytterligare ett ”allierat bolag” till västsahariskt självbestämmande.

2. Bakgrund: Fusion och Premier Oil

Fusion är ett rätt så litet oberoende bolag för olje- och gasundersökningar, som på senare tid blivit en av de ledande aktörerna i nordvästra Afrika¹²⁹. Bolaget bildades 1998 och framträdde två år senare på Londonbörsen som ett gediget oljeundersökningsbolag med ett marknadskapital på 50 miljoner pund. Det

har cirka 950 aktieägare, den största är Westmount Energy. Enligt dess verkställande direktör ligger Fusions övertag i dess beredskap att ”ta en risk där andra bedömer risktagandet alltför högt. Vi är beredda att investera vår tid i områden som för närvarande inte är på de större bolagens radarskärmar”. Nyligen inledde Fusion satsning på djupvattensundersökningar utanför nordvästra Afrika, i Mauretanium, Gambia, Senegal, Guinea Bissau, Ghana och Gabon där bolaget etablerat sig genom liknande arrangemang som det som undertecknades med SADR, såsom kostnadsfri undersökning med en företrädesöverenskommelse för urval av exploateringsplatser om kolväten upptäcks (ex. Senegal, Guinea Bissau och Gambia).

Premier Oil är ett bolag för olje- och gasundersökningar baserat i Storbritannien med aktiviteter i Storbritannien, Pakistan, Indonesien och fram till 2003 i Burma, där bolaget kraftigt kritiserades av burmanesiska aktivister, UK pro-Burma Campaign och även av den brittiska regeringen. Som ett resultat av denna kampanj mot Premier lämnade de två största aktieinnehavarna Premier i september 2002. Detta resulterade i en större omorganisering av bolaget under 2003 (dess storlek i form av olje- och gasreserver och produktionen halverades¹³⁰). Förste ordförande välkomnade avtalet i maj 2003 med Fusion som gav bolaget ”strategisk tillgång till Västafrika”¹³¹.

3. Avtalets bakgrund

Fusions verkställande direktör Stein sade att hans bolag hade försökt bli involverade i Västsahara ända sedan det startat sina aktiviteter i Mauretanium 1997, där de stora fyndigheterna stimulerat Fusion att söka efter ytterligare tillgångar i regionen och insåg att ”det fanns ett stort tomrum på kartan”¹³². Detta intresse för regionen kan enligt experter placeras inom en senare trend bland mindre oberoende bolag i Australien att bli mindre beroende av de fallande resurserna vid nordvästra Australiens kontinentalhylla och som har identifierat nordvästra Afrika som deras primära fokus¹³³. Också som ett resultat av den asiatiska ekonomiska och finansiella krisen var bolagen helt klart ivriga att blicka mot andra kontinenter för återhämtning.

Efter vad som påstås tillrättades Fusions Londonbaserade ordförande Peter Dolan av det brittiska utrikesdepartementet att tala med Polisarios representant i Storbritannien Brahim Mokhtar för att skaffa sig en bättre bild över vad som skedde i regionen¹³⁴. Enligt Stein var Mokhtars genomgång ”öppnare” för Fusion-teamet och tillräckligt övertygande för Fusion att initiera regulära kontrakt och se möjligheter till samarbete, innan samarbetsavtalet undertecknades tre år senare. Fusion Oils verkställande direktör Stein noterade att ”efter att ha tittat närmare på internationell rätt i relation till icke-självstyrande territorier beslöt vi att det inte var passande att vid den tidpunkten att ställa en motfordran i form av en undersökningslicens”. Följaktligen var alternativet en TCA för att ”vara säkra på att vi gjorde rätt” och ”vi enades om

att arbeta tillsammans och varje licens skulle tillerkännas när situationen var löst”. Enligt Polisario utsågs det Perth-baserade bolaget på grund av dess “styrkta expertis och utfästelser till regionen”¹³⁵. I alla händelser måste naturligtvis Fusions erbjudande om samarbete mötts med ökat intresse från Polisarios sida efter beslutet 2001 av Rabat att tilldela Total och Kerr McGee undersökningslicenser. Detta drag av Marocko ledde verkligen omedelbart den väst-sahariska regeringen att försöka upprätta ett motavtal för samma off shore-område, detta enligt Mohammed Sidati, Polisarios Europasamordnare¹³⁶. Detta framgår tydligt i SADR:s pressmeddelande som förklarar, att regeringen “hela tiden varit emot att inleda undersökningsaktiviteter medan FN varit upptaget med att organisera folkomröstningen” och fördömde kraftfullt den “olagliga, offensiva och starkt provokativa” naturen i Marockos undersökningsbeviljanden.

4. Ett märkligt avtal

Helt klar är avtalet mellan Polisario och Fusion ett märkligt avtal. För det första är det i direkt konkurrens med de licenser som Rabat givit då de refererar till samma område. För det andra är dessa kontraktts rättsliga värde ifrågasatt på grund av den rättsliga osäkerheten som gäller själva territoriet Västsahara (som inte har erkänts av Fusions och Premiers hemländer). Det är också osäkert i vilken utsträckning Fusion kunde förse sig med tillförlitlig seismisk information utan att ha tillträde till området (förutom en sammanställning av olika källor?). Till sist innefattar avtalet ett område över vilket Polisario inte har någon effektiv kontroll och är således av förväntad natur. Likväl förhindrade inte alla dessa element det lilla ”indie” Fusion från att vara rättfram om kontakten, från att utmana stora aktörer inom industrin och föra in ett annat bolag, Premier Oil, i den diplomatisk-kommersiella konflikten.

Vilka är Fusion Oils ekonomiska intressen? Efter vad som påstås kan TCA lägga till Fusion Oils fotfäste i regionen med fyndigheterna av viktiga olje- och gastillgångar. Detta verkar mycket troligt i ljuset av uttalandet av Fusions verkställande direktör om att projektet var ”betydelsefullt” och fyndet i de väst-sahariska territorialvatten kunde vara likvärdiga med de utanför Mauritaniens kust (där mycket betydelsefulla olje- och gas-fyndigheter tillkännagavs i maj 2001), Gambia, Senegal och Guinea Bissau. Detta bekräftades i den information som presenterades för SADR i november 2003¹³⁷, som indikerade att det förelåg ”tillräckliga indikationer på ett livskraftigt off shore-system med olja som skulle vara värt att investera i för vidare undersökning”¹³⁸. Emellertid finns haken: som beskrivits tidigare har inte SADR kontroll över sitt territorium och kommer mycket troligt inte att ha det inom en överskådlig framtid.

TNCs som stöder självbestämmande? Helt klart är överenskommelsen mer än en strikt affärsfråga: det innebär de facto betydande politiska konsekvenser, som Fusions verkställande direktör Stein inte har förnekat. Han medgav att det fanns ”en faktor av geopolitisk ändamålsenlighet”, likväl betonade han att

”fundamentalt för Fusion är detta ingen politisk fråga, även om vi intresserar oss i den politiska kampen är vi inte en del av den politiska processen”. Han noterade vidare att ”detta är inte en tävlan mellan Fusion och andra oljebolag. Det här är, och har alltid varit, en kamp mellan den marockanska regeringen och det väst-sahariska folket. Vi har valt att bistå det väst-sahariska folket med teknisk hjälp. Om detta betyder att vi inte kan genomföra åtagandet och att få ex exploateringslicens, så är det så. Om den möjligheten inte förverkligas, så är det så också”¹³⁹. Dock går Fusions åtaganden inte bara ut på att sitta och häcka, vilket framgår av följande exempel: (a) Fusion och Premier deltog vid Polisarios 11 partikongress i oktober 2003 i de så kallade befriade områdena (områden inte ockuperade av Marocko) där Fusions direktör överlämnade resultaten av dess geofysiska analys till SADR:s president och framförde att de var ”beredda att fortsätta arbetet i samarbete med den Västsahariska republiken”¹⁴⁰. Värt att uppmärksamma är det faktum att varken Australien eller Storbritannien (de två bolagens hemländer) har officiellt erkänt SADR. (b) Fusion har till fullo antagit SADR:s rättsliga och historiska perspektiv på Västsaharakonflikten vilket framgår av bolagets korta presentation av Västsahara i dess uttalande maj 2002¹⁴¹. Fusion tycks vidare ha gått så långt som till att anta Polisarios språkbruk. Exempelvis noterade Stein när han bestyrkte Fusions beslut att underteckna TCA att ”det värsta som kan hända är att vi gjort en investering i fördjupande av vår förståelse över hur petroleumgeologin efter hela denna kustlinje ser ut och varit tillfreds med att veta att *vi har agerat med integritet*” (min kursivering). Han fortsätter, ”ifall, *vilket vi till fullo respekterar*, det finns en *rättvis resolution* som tillåter *Västsaharas folk* att administrera *sitt eget territorium*, då finns det en möjlighet för oss att utforska en helt ny provins och vi kommer att ha presenterat en stor möjlighet för våra aktieägare”¹⁴². (c) Fusion framför öppet sitt stöd för väst-saharisk statsledning, vilket otvetydigt framlagts som ett specifikt mål i avtalet. Enligt uttalande från SADR fullföljdes faktiskt detta avtal med Fusion för att ”tillåta Västsaharas folk att oberoende bestämma över potentialen i deras territorialvatten”. ”Genom samarbete med Fusion om deras projekt, kommer Västsahariska företrädare att bli ytterligare vana vid den internationella olje- och gasindustrins principer och standards i sina förberedelser att överta tillsyn och förvaltning av dessa resurser efter stadfäst suveränitet”, fortsätter uttalandet¹⁴³. Det gemensamma uttalandet i maj 2002 mellan Fusion och SADR förklarar verkligen explicit att den initiala studien kommer att ”hjälpa SADR:s regering att bättre förstå den potential av olja och gas som finns i off shore-området och utforma en passande policy för att attrahera internationella investeringar”. Som ett exempel kan man notera att Fusions första aktivitet som del av avtalet var att förbereda en kortfattad rapport om historien om off shore olje- och gasundersökningar i Västsahara till Polisario som då visste lite om petroleumindustrin. Alan Stein förutspår att en betydelsefull off shore-upp-

täckt i Västsahara kunde ”få dramatiska ekonomiska fördelar och ja, jag skulle tycka om att tänka att jag lyckats förändra ett helt lands BNP”¹⁴⁴.

Bakom alla tvivel är Fusion Oils språk och proaktiva uppträdande ovanligt, och desto mer därför att det är ett privat bolag som gör ett (geo)politiskt ställningstagande i en mycket omtvistad fråga. Det är allmänt känt att affärsgrupper och mänskliga rättighets-grupper eller ursprungsfolk sällan delar en gemensam agenda. Dessutom undviker affärslivet, och särskilt stora sådana såsom multinationella olje- och gasbolag, folkligt engagemang i känsliga frågor och om så är fallet, är de sällan kända för att ta ställning för den svagare parten. Fusions verkställande direktör erkände att hans bolag ”utsatte sig för en form av politisk risk som bolag normalt inte utsätter sig för”¹⁴⁵. Efter att ha vant sig vid en vidsträckt uppfattningsförmåga (eller praktik?) av big business som gör stickspår på realpolitikens ”mörka sida” och lättsinnig exploatering av naturresurser i u-världen, leds man helt naturligt till frågan vilka motiven är bakom detta avtal; Vilka är de verkliga målen det handlar om? Vad har Fusion att vinna genom att uppträda som en vit riddare inom ett oljesvart affärsområde? Är det dessutom rimligt att betrakta bolagets kostsamma investeringar i detta avtal som enbart vänlighet?¹⁴⁶

Ett PR-trick? Fusions direktör Alan Stein tillbakavisade antydningarna att bolaget hade undertecknat avtalet för att höja sin profil: ”Jag tror inte att det blivit mycket profil för Fusion genom denna handling”. Det är emellertid till viss del avtalet med SADR som gör att det nyligen bildade bolaget Fusion får rubriker i fackpress och håller sig framme både inom industrin och på aktiemarknaden efter flera år av finansiell kamp. Alan Stein förefaller frossa i det han kallar ”en David och Goliat-situation”¹⁴⁷ för Fusion som viker fjädrarna på de två giganterna Total och Kerr-McGee. Och västсахariernas allierade bolag är mycket medvetet om den potentiella ”good guy”-image som detta avtal medför: Alan Stein påpekar att ”oljebolag är ofta associerade med våld och plundring, så det är verkligen uppiggande att vara involverad i ett avtal som är moraliskt korrekt”¹⁴⁸. För den som är skeptisk kan det framstå som att Fusion har identifierat en nisch i industrin (”de små goda” mot ”de stora onda”) som gör att de får publicitet och därmed aktieägarnas uppmärksamhet (och möjligen tillgivenhet). Detta är än mer värdefullt vid försök att ändra image. Fusions partner, Premier Oil, hade varit starkt kritiserat för dess inblandning i Burma där bolaget efter vad som påstås drog nytta av tvångsarbetskraft som militärjuntan försåg dem med. Det var det första oljebolaget som undertecknade ett off shore gas-undersökningskontrakt med Burmas junta 1990. Efter intensiva kampanjer av UK Burma Campaign ingrep den brittiska regeringen genom dess utrikesminister år 2002 upprepade gånger och uppmanade Premier att avsluta sina aktiviteter i landet. För ett bolag som definieras av NGO:n *Jordens Vänner* som ”ett bolag specialiserat på att gå in i områden som till och med andra oljebolag tänker sig för om – såsom värdefull naturmiljö som

är tänkt ska skyddas och länder med förtryckande politiska regimer”¹⁴⁹, kunde avtalet med västсахarierna följaktligen bli en möjlighet att förbättra sin image. Vidare var båda bolagen, Fusion och Premier, i stort behov av att få in friskt kapital: Premier var vid tidpunkten för avtalet i en omfattande omorganisering-process och Fusion hade ännu inte fått inkomster från fyndigheterna i Mauretanien.

Strid över huvudet på vårt förbund?

Emellertid innebar en sådan partilos policy en betydande risk såsom Berry Morgan vid Upstream Online noterade: Fusion ”kommer naturligtvis att hoppas att världssamfundets realpolitik inte kommer att trampa ner på ursprungsfolks rättsliga och moraliska rättigheter. Det har också mycket att förlora”¹⁵⁰. Och Fusion förlorade eventuellt mycket, eller åtminstone gjorde dess initiala ägare det... Situationen blev verkligen mer komplicerad i december 2003 genom förvärvandet av Fusion Oil av det brittiskbaserade **Sterling Energy Plc** genom ett fientligt bud. Sterling, ett nyligen bildat olje- och gasbolag med intressen i Mexikanska Golfen och Filippinerna, hade försökt ändra sin inriktning till andra regioner i världen och särskilt till Nordafrika. Detta förvärvande, starkt omtvistat av Fusion Oils grundande direktörer¹⁵¹, fick den märkbart nöjde ordföranden för Sterling att skryta med de resulterande fördelarna för hans bolag och för dess aktieägare, vilket innefattade möjligheten att medverka i upp till 20 källor utanför Västafrikas kust för en ”försumbar kostnad”¹⁵². Tack vare detta förvärvande konstaterade bolaget att det år 2003 hade ”överstigit alla förväntningar vad gäller tillväxt och framtida prospekt” och förväntade att de förvärvade källorna innebar en ”betydelsefull inverkan på värderingen av bolaget”. Det faktum att Fusion var nära att göra betydande vinster med källorna i Mauretanien var högst troligt avgörande element inför övertagandet. Övertagandet avslöjade också missnöje bland aktieägarna och särskild med den största, Westmounth, och inom själva bolaget med den strategi som utövades av Fusions styrelse¹⁵³. Sammanfattat avslöjar övertagandet att Fusion Oil hade underblåst de andra aktörernas aptit och att dess partilösa direktörer kanske inte hade visat tillräcklig hårdhet och var inte tillräckligt övertygande att blidka de mer traditionella aktieägarna. Medan de har bildat ett nytt bolag, **Ophir Energy**, återstår det att se om Fusion teamet kommer att återta samarbetet med SADR på samma skala. Faktiskt tillkännager Fusion/Sterling på sin website utforskningsmöjligheterna i Västsahara och indikerar därmed att TCA kvarstår oförändrad, vilket bekräftades av Polisarios Europasamordnare Mohammed Sidati¹⁵⁴.

C) ”Bolagsdiplomati”: TNCs och internationella konflikter

1. Marockos strategi

Jag kommer nu att föredra orsakerna bakom Marockos beslut att underteckna utforskningslicenserna, och därmed tillföra en ny komplicerande faktor till konflikten. Bland dessa kan man identifiera ett antal ekonomiska motivationer:

1. *Energiutvecklingsplan*. Från enbart ett ekonomiskt perspektiv är kolväteutvinning högt rankat på Rabats nuvarande prioriteringslista, vilket framkommit vid utarbetandet och presenterandet av en storskalig strategisk plan för Marockos olje- och gasutveckling under de senaste fem åren. Lagstiftningen om kolväteutforskning reviderades 2004 i mer fördelaktiga former för TNCs¹⁵⁵. Marockos Energi- och gruvminister Boutaleb meddelade att hans land planerade att gå över från en kol/olja-mix till naturgasbaserad energi år 2008¹⁵⁶. På grund av den nuvarande infrastrukturen och teknologin vad gäller energi och produktion i kontrast med dess ambitioner (Riché noterar att ONAREPs årliga forskningsbudget är på 5 miljoner dollar medan en enda borrhning kostar 15 miljoner dollar), skulle Marocko naturligtvis behöva sätta igång större investeringar i denna sektor. Detta skulle kräva betydande utländsk medverkan, vilket redan nu håller på att genomföras som bekräftas genom mer än 60 avtal om olja och gas under de senaste tre åren. Betecknande är det totala antalet internationella bolag i Marocko som ökat till 19 genom 72 avtal. Uppenbarligen kan avtalen med Total och Kerr-McGee placeras inom denna plan att attrahera utländska bolag att förse Marocko med erforderlig teknik för dess energiutvecklingsstrategi. Betecknande nog har KMG framfört sin intention att investera "åtminstone 2 miljoner US dollar i Boujdourområdet"¹⁵⁷.

2. *Oljeboom*. I ett land som karaktäriseras av finansiella och ekonomiska svårigheter har den ständiga ökningen av oljepriset på de globala marknaderna otvivelaktigt bidragit till att göra oljeextraktion till en tilltalande inkomstkälla.

3. *Fördelaktigt regionalt sammanhang*. Marocko var också ivrigt att utnyttja det faktum att den afrikanska kontinenten hade blivit det senaste focus i intresset för E&P med den pågående labiliteten i Mellanöstern och de nyligen gjorda fyndigheterna i Mauretania¹⁵⁸. Bolagens ökade närvaro och investeringar i andra länder i regionen tillät större komparativa fördelar till den potentiella västahariska reserven.

4. *Alternativ källa för statsinkomster*. Den betydande åderlåtningen av fisket utanför Västsaharas kust och en mindre omfattning på fosfatutvinningen har stimulerat ledningen att se sig om efter alternativa inkomstkällor. Som ovan visats i kapitel I, är detta allt mer betydelsefullt i ljuset av det faktum att exploateringen av Västsaharas resurser är beroende av ockupationen av territoriet då den både bidrar till finansieringen av den kostsamma ockupationen och utgör ett nyckelelement i hållbar trohet mot monarken. I viss mån kan Västsaharas olja och gas följaktligen ses som en livlina för den marockanska monarkin och av dess ockupation av territoriet.

2. Bolagsdiplomati

Hur övertygande de ekonomiska orsakerna bakom beslutet att sätta igång processen att exploatera Västsaharas olja än kan vara, kan man inte negligera Västsaharakonfliktens specifika sammanhang. För-

visso kan inte det statsägda ONAREPs val av två USA- och Frankrikebaserade bolag och avvisandet av en spansk budgivare, **Repsol**¹⁵⁹, för utforskningslicenser ses som ett beslut huvudsakligen grundat på ekonomiska orsaker och då genast ses utifrån en påtaglig politisk dimension. Jag kommer att påstå att dessa bolag avsiktligt valdes på grund av deras hemländer, Frankrike och USA, i vad som kan betraktas som "bolagsdiplomati".

För det första har Marocko, som många (om inte de flesta) länder, regelbundet använt affärsintressen för att främja sina utrikespolitiska mål. Observatörer noterar verkligen att Marocko till sina diplomatiska ansträngningar på bilateral och multilateral nivå aktivt försökt legitimera sin annektering av det västahariska territoriet via kommersiella avtal med bolag med högkvarter i nordliga nyckelstater, vilka sedan låses att erkänna överhögheten över territoriet eller belönas för deras diplomatiska stöd. Denna strategi är särskilt tydlig inom vapensektorn vilket tydligt visade sig i det marockanska beslutet att tillmötesgå den brittiska vapenindustrins frikostiga kontrakt för uppbyggnaden och moderniseringen av Berm, "försvarsmuren" som delar territoriet¹⁶⁰. Naturligtvis tillstyrktes självklart den brittiska industrins inblandning (i detta fall *Royal Ordnance*) av London, vilket gör det svårt för det brittiska UD att fördöma den militära ockupationen och uppbyggelsen av denna "Maginotlinje" genom ödemarken. På liknande sätt har Rabat aktivt sökt franskt militärt samarbete i sina aktiviteter i Västsahara. Annick Miske-Talbots rapport om den intensiva samarbetsnivån, vilken innefattar tillhandahållandet av franska militärrådgivare, bistånd till byggandet av Berm och en dyrbar mjukvara för krigssimulering. Det är nu ett välkänt faktum att franska militärplan tog direkt del i de militära operationerna på samma sida som de marockanska trupperna mot Polisario 1977-1978.

Dessa två sektorer har inte valts på måfå. Vapen är verkligen precis som kolväten mycket känsliga områden, och är källor till nära övervakning om inte direkt inblandning av regeringar. De har också stor socio-ekonomisk betydelse i form av jobb och statsinkomster. (Total är exempelvis det största franska bolaget) men också i form av politisk påverkan – exempelvis i Frankrike är också de två ledande mediagrupperna i Frankrike, Dassault och Lagardere, de ledande franska vapenleverantörerna¹⁶¹. Därför framstår det som logiskt att Marocko noggrant skulle identifiera mottagarna av lukrativa kontrakt inom två områden såsom dessa. Motsvarande förfaringsätt kan hittas inom andra områden såsom fosfatindustrin där Marocko försökt byta andra länders och utländska bolags tillträde till fosfaterna i utbyte mot diplomatiska fördelar.

3. Ett "Solomon oljeavtal"

Vad gäller undersökningsavtalen innebär den kung Salomon-liknande fördelningen av Västsaharas vatten till ett amerikanskt och ett franskt bolag onekligen en tydlig politisk dimension. Några specialister har be-

skrivit detta avtal som Azoulayplanen” refererande till namnet på den marockanske kungens främste ekonomiske rådgivare, judisk-marockanske och franske André Azoulay¹. Denne med sina nära relationer med de båda statsöverhuvudena i Frankrike och Marocko föreslog enligt vad som sägs en plan enligt vilken den väst-sahariska oljan skulle delas lika mellan Frankrike och USA med det specifika målet att främja ett definitivt erkännande av den marockanska annekteringen av territoriet. Enligt Tomas Barbulo var målet att erhålla amerikanskt diplomatiskt stöd för alternativet om en autonomi (och därmed ge upp hänvändelsen om rätten till självbestämmande), medan den franska regeringen, vilken redan hade de facto erkänt marockansk kontroll, skulle belönas för dess stöd¹⁶³. Han tillade att undersökningsavtalet består i ”utförsäljningen av ett land för att driva på internationell legitimitet”. Polisarios representant Mohammed Sidati berättade för mig att han hade samma perception om kontrakten och påpekade att enligt honom var Rabat starkt övertygade om att det effektivaste sättet att främja internationellt erkännande av annekteringen av territoriet var precis precis genom ekonomiska intressen hellre än traditionell diplomati. Han kommenterade vidare att kontraktens huvudsakliga mål i själva verket var USA och genom valet av Kerr-McGee försökte man få det hårdhänta USA att tolerera annekteringen vilket fram till då motvilligt gjorts.

Under alla omständigheter tycks avtalet ha timats noggrant för att kunna påverka de pågående diplomatiska diskussionerna på säkerhetsrådsnivå, när Baker inför Säkerhetsrådet hade lagt fram fyra förslag – den ursprungliga lösningen (folkromöstning om självbestämmande eller intergrering), framework agreement, delning av territoriet och MINURSOs avlägsnande, vilka de 15 medlemmarna måste välja bland. Med syftet att påverka Säkerhetsrådets beslut hade Marocko inlett en intensiv diplomatisk kampanj mot medlemsstaterna och samarbetsavtalen kan ses som en integrerad del om inte den huvudsakliga delen i dessa ansträngningar. I september 2001 erkände Mohammed VI själv öppet att Marocko hade ”arbetat hårt under arton månader och strikt förtroligt, för att få 11 medlemmar i Säkerhetsrådet att ge legitimitet för marockansk överhöghet över Västsahara”¹⁶⁴. Som vidare illustration av de nära banden mellan kontrakten och internationell diplomati avvisades det ledande spanska olje- och gasbolaget Repsol två gånger när det visade sitt intresse för undersökningslicenserna mitt uppe i en kritisk period i de spansk-marockanska relationerna. Viktoria Martin tolkade dessa som ett beslut att straffa Spanien för dess position i dossiern Västsahara och att belöna Frankrike och USA¹⁶⁵.

4. ”Texasdiplomati”

Ett flertal observatörer har uppmärksammat existensen av nära band mellan FN:s generalsekreterares särskilde representant James Baker och den amerikanska oljeindustrin och har dragit slutsatsen att USA-diplomaten har drivit en förtäckt diplomati och främjat intressena hos USAs industri i regionen, av vilka

avtalet med Kerr-McGee skulle utgöra det mest flagranta exemplet. Enligt dessa konspirationsteoretiker skulle avtalet vara ett sätt att belöna Baker för hans eftergivna behandling av självbestämmandefrågan eller som ett sätt att försöka övertala ”Texas republikaner” till vilka han tillhör¹⁶⁶.

Otvivelaktigt är James Baker en nära personlig vän med familjen Bush, vars oljebesudlade uppfattningsförmåga och framträdande i offentlig tjänst har blivit allmän vetskaps på senare tid, även ett upphov till filmpriser på den franska Rivieran. Den amerikanske journalisten Wayne Madsen skrev en stimulerande, om än något bevismässigt svag artikel om banden mellan Baker och Kerr-McGee och avslöjade att James Baker Institute vid Rice University i Houston finansierat en studie med titeln ”Strategisk energipolitik: utmaningar för det 21 århundradet” vars medförfattare var Matt Simmons, en styrelsemedlem i Kerr-McGee. Madsen rapporterar också att James Bakers tidigare språkrör vid Department of State and Treasury och nära personlig vän, Margaret Tutwiler, för närvarande är USAs ambassadör i Marocko. Han citerar en tidigare bundsförvant till Tutwiler som sagt att ”hon placerades helt klart (i Marocko) av Baker och hans oljevänner för att hjälpa till att ordna oljeavtal”. Januari 2003 drar Madsen slutsatsen att ”på grund av krig i Irak och den rådande situationen i Venezuela är Baker under utökad press från sina vänner i Bush-administrationen att få komma igång och börja borra efter olja utanför Västsahara. Härav det plötsliga nya intresset av Baker för en ”fredsuppgörelse” i Västsahara.

Då de tillgängliga bevisen kvarstår som ganska tunna för att bekräfta sådana anklagelser, är det helt klart att en Houstonbaserad republikansk diplomat, chef för ett forskningsinstitut inriktat på frågor om strategisk energi knappast kan vara omedveten om och likgiltig till det starka trycket från industrin att exploatera de väst-sahariska reserverna. Också en Internetundersökning visar snabbt på direkta länkar mellan hans Houstonbaserade advokatfirma Baker & Botts, som är specialiserade på energifrågor, och Kerr-McGee. Exempelvis företräder Baker & Botts ombud Mark Rowley Kerr-McGees intressen i Saudiarabien¹⁶⁷. Också närvaron av Roland Dumas, tidigare fransk utrikesminister med direkta länkar till Total (och nyligen hårt dömd för olagligt mygel med bolaget), i styrelsen för hans Institut pekar på att James Baker har varit väl medveten om Rabats erbjudanden att underteckna undersökningskontrakt med både Total och Kerr-McGee.

Som en kontrapunkt borde Bakers nära band med oljeindustrin enbart ha uppmuntrat USA-diplomaten att lyckas med sitt uppdrag att nå en slutlig lösning på konflikten och därmed få slut på den rättsliga osäkerheten vilken hindrar de stora bolagen att investera ytterligare i regionen. Med detta synsätt kan James Bakers avsked den 11 juni 2004 knappast uppfattas som att han tjänar de stora oljebolagens intressen om det innebär ytterligare framskjutning av en slutlig lösning.

5. Utvärdering av bolagsdiplomatien

Sammanfattat, hur effektiv var denna bolagsdiplomatien ledd av båda sidor i konflikten? Och hur påverkade den självbestämmandeprocessen? Då det är för tidigt att utvärdera hur effektiv konflikten "privatisering", ett ställföreträdande krig mellan de två sidorna genom rivaliserande bolag, var, är det tydligt att det av Paris iscensatta misslyckandet av Säkerhetsrådet att dra de nödvändiga konsekvenserna från FN:s utlåtande (exempelvis att införa sanktioner mot de bolag som är involverade i undersökningsprocessen) indikerar att Frankrike förblir mer än någonsin intresserad av ett utdraget status quo (med andra ord underförstådd och gradvis samtycke till annekteringen). Då Säkerhetsrådets möten är lika ogenomskinliga som råolja är det svårt att se någon redovisning av (de verkliga) positionerna hos nyckelaktörerna¹⁶⁸. Likväl under en tre timmars debatt om FN:s utlåtande i februari 2002, vidtog Säkerhetsrådet i själva verket ingen åtgärd för att hindra Marocko från att tillåta utländska bolag att prospektera oljan i området och annullerade inte kontrakten så som Polisario begärt¹⁶⁹. Säkerhetsrådets ordförande vid det tillfället, Mexikos President Zinder, konstaterade att ett sådant beslut "inte var förenligt med rådets mandat". Enligt Upstream Online, försökte Frankrike, USA, Bulgarien, Storbritannien och Norge hålla sig ifrån frågan om kontrakten medan Irland, Ryssland, Colombia och Singapore försökte att utförligt diskutera rättsutlåtandet¹⁷⁰. Senare röstade Säkerhetsrådet enhälligt för Bakers fredsplan (Resolution 1495, 31 juli 2003) vilken stöder ett autonomt styre under 4-5 år följt av en folkomröstning. Detta är i vissa drag ett misslyckande för den marockanska diplomatien, inkluderande dess bolagsdel, att övertyga Säkerhetsrådets medlemmar att släppa kravet på en överläggning om självbestämmande. Oaktat effektiviteten i den marockanska bolagsdiplomatien på FN-nivå, lyckades den uppnå regeringsstöd från Washington och Paris om dessa undersökningsavtal. Faktiskt undertecknades dessa båda undersökningslicenser i närvaro av äldre företrädare för den franska och den amerikanska diplomatiska kåren, USAs ambassadör Tutwiler och Mr. Derrec, chef för den finansiella och ekonomiska avdelningen vid den franska ambassaden i Marocko, och därmed intogs ansvaret bakom de båda kontrakten av båda staterna.

Betraktande Polisarios bolagsdiplomatien är utvärderingen än svårare att göra vid detta stadium. Helt klart är att genom undertecknandet av TCA med ett oljebolag med bra mediasynlighet och med ett ungt framfusigt ledarskap lyckades man att få några (specialiserade) medias uppmärksamhet på konflikten. Emellertid i kontrast med den intagande effekt av Marockos bolagsdiplomatien på ambassaderna, har TCA med Australien och brittiska TNCs ännu inte resulterat i någon faktisk policyändring i London och Canberra. Intressant är dock att det tycks ha förekommit ett i förhand tyst medgivande stöd från Storbritannien i Fusions avtal med SADR. Minsann, när Fusions verkställande direktör tillfrågades om orsakerna att Storbritanniens FCO föreslog att kontakta Polisario noterade han att "(han inte) förväntade sig av rådet att

tala med Polisario var formell utrikes- och samväldes ämbetspolicy". "Emellertid", tillade han, "finner man inom Storbritanniens regering och inom det civila samhället jåkligt mycket sympati och stöd till det västsahariska folket"¹⁷¹. Det initiala förslaget att kontakta västsaharierna är en anmärkningsvärd, om än diskret, gest från Storbritannien till stöd för det västsahariska folkets rätt till självbestämmande. Den kvarstår även att stadfästas och spridas på en mer påtaglig nivå i multilaterala fora.

Avslutning: självbestämmande som en bolagsfråga

Trots allt har avtalen tillfört en ny dimension till konflikten: efter militär och sedan diplomatisk krigföring, är båda parter nu engagerade i att strida med "bolagsdiplomatien". Fusions avtal med SADR representerar en ovanlig händelse inom oljebusiness och kan som sådant betraktas som ett modigt politiskt uttalande; ett transnationellt bolag stöder mot alla odds ett folks självbestämmande. Också TCAs originalitet finns i det faktum att i detta avtal, privata (bolags) intressen möter kollektiva intressen från ett folk som söker självbestämmande: och genom att vinna media för sin sak och aktieägares uppmärksamhet och moralisk prestige (och naturligtvis en möjlighet till möjlig framtida exploatering), stödjer Fusion det västsahariska folket i deras kamp för självbestämmande genom att erbjuda teknisk expertis och moraliskt stöd med en inverkan på den internationella scenen. Omvänt sammanför Rabats undersökningslicenser privata intressen hos Total och Kerr-McGee med utrikespolitiska intressen – den marockanska monarkins intressen – genom att underteckna potentiellt lukrativa kontrakt med ockupationsmakten och genom att underhålla marockanska krav på territoriet och ser sig om i sina hemländer efter erkännande av fait accompli, Total och Kerr-McGee direkt bryter mot och hindrar genomförandet av den lokala befolkningens rätt till självbestämmande. Slutligen, oberoende av den marockanska bolagsdiplomatins effektivitet, representerar undersökningskontrakt för Rabat en enkel penningkälla till hjälp att finansiera den olagliga ockupationen eller/och makzhenstyret: Totals språkrör Patricia Marie intygade att Totals kontrakt med ONAREP innefattade finansiella villkor till det statsägda bolaget¹⁷².

IV. OLJE- OCH GAS-TNCs SOM MÅL: ATT GÖRA BOLAGSSEKTORN ANSVARIG?

Tidigare fastställt att naturresurser är ett centralt element i konflikten (kapitel I), att västsaharierna har en oförytterlig rätt över dessa resurser enligt internationell rätt (kapitel II) och att Marocko påtagligt bryter mot denna rätt med aktiv medverkan av utländska TNCs (kapitel III), leds vi naturligtvis till följande frå-

ga: vilka tillgängliga medel har det västsahariska folket för att kunna göra anspråk på sina (kränkta) rättigheter över sina naturresurser och att söka bot från de som är ansvariga för kränkningarna av dessa rättigheter?

Som framgått ovan representerar rättsliga och politiska tillvägagångssätt på internationell nivå mot Marocko (nämligen Internationella domstolen och FNs Säkerhetsråd) svårigen för tillfället ett möjligt alternativ beroende på staters bristande politiska vilja att upprätthålla internationell rätt. På "nationell nivå" misslyckas också de marockanska domstolarna att erbjuda en trovärdig och acceptabel väg för råda bot på detta (vilket skulle de facto legitimera marockansk överhöghet över det annekterade territoriet). Sålunda - ställd inför osannolikheten att direkt kräva marockansk skadestånd - är det härav av stort intresse att beakta frågan om de transnationella bolagens ansvar, som deltar i den olagliga exploateringen av Västsaharas naturresurser, och deras hemstaters indirekta ansvar.

Denna del beaktar den rättsliga strukturen och liknande rättsliga fall av det relativt nya begreppet "bolagsansvar"¹⁷³ och söker tillämpa det på Västsahara. Med hänsyn till begränsade möjligheter att tvinga fram bolags rättsliga skyldigheter, kommer den här delen att beakta en alternativ utgångspunkt genom analys av "bolagsansvar", och jämföra effektiviteten av frivilliga uppförandekoder definierade av bolag och den folkliga kampanjen "name and shame" ledd av NGOs. Det civila samhällets kampanj mot norska undersökningsbolaget TGS Nopec tjänar som ett exempel för att ställa följande fråga: Vilka är nyckel-elementen i denna kampanj? Vilka lärdomar kan dras från civila samhället när man försöker hindra TNCs från att klara sig undan ansvar för åtgärder begångna utomlands?

A. Mot bolagsansvar?

Begreppet bolagsansvar är relativt nytt och möter hårt motstånd för sin tillämpning och utveckling från den rådande (Nordliga regeringar och bolag) oreglerade globala ekonomin. Denna uppfattning härrör från antagandet att då transnationella bolag är globala aktörer, vars makt ofta påverkar staters makt och vars aktiviteter påverkar mänsklig och global välfärd, skulle bolags ageranden göras ansvariga enligt internationella (och inhemska) regler och konventioner, och i synnerhet mänskliga rättigheter. En sådan inställning till bolags skyldigheter framställs av Jem Bendell som "bolags demokratisering", vilket innebär att "folk och samhällen borde kunna påverka organisationer och personer som påverkar dem, särskilt påtagligt när bolag påverkar självstyrets fundament"¹⁷⁴. FNs allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 fastslog rakt på sak i sin inledning tillämpbarheten av detta fundamentala dokument för bolag (som "andra samhällsorgan"). Till sist, vad innebär detta begrepp i form av direkt och indirekt skyldighet för bolagsvärlden?

1. Begreppet bolagsskyldigheter

Indirekt skyldighet. Det är allmänt känt under de

senaste årtiondena att TNCs har framträtt som nyckelaktörer in den nuvarande globaliseringsprocessen. Deras allt större ekonomiska, finansiella och politiska makt har undergrävt staters makt och särskilt staterna i Syd, där bolag kan ha en betydande och bitvis negativ inverkan på efterlevandet av mänskliga rättigheter. Emellertid måste internationella och inhemska rättsliga system integrera detta fenomen. Stater och deras representanter förblir i första hand bevararna av internationella rättsliga förpliktelser. Det är vidare i ökad grad vedertaget att stater också har skyldighet att förhindra missförhållanden av fysiska och juridiska personer såsom privata bolag och att bistå de som blivit utsatta (också refererad till som principen om *Dritt-wirkung*). Nylig utveckling av juridiken (ex. i USA, fallet *Doe mot UNOCAL*; vid ECHR fallet *Loizidu mot Turkiet*, 28 juli 1998) och i en mjukare form (ex. allmänna kommentarer av FNs ESCR-kommitté) har utvidgat tillämpningen av denna indirekta förpliktelse varän överträdelsen är förövad och inte enbart inom statens territorium.

Uppenbarligen är ett sådant system baserat på antagandet att stater besitter de nödvändiga resurserna och viljan att garantera att aktörer såsom TNCs respekterar internationell rätt. Såsom påvisats av Steven Ratner kan ett sådant antagande lätt förändras då staten kanske inte av olika skäl är i positionen att kontrollera företags ageranden och hävda deras skyldigheter, inkluderande *inter alia* önskan hos utvecklingsländer att välkomna utländska investeringar, statens möjliga att använda bolagsresurser i sitt eget missbruk av mänskliga rättigheter och också det faktum att en del bolag har blivit än mer oberoende av regeringskontroll¹⁷⁵. Nordlig juridik har också spärrar när den försöker ta itu med bolagsskyldigheter. Bland de många juridiska spärrarna, bör man notera "bolagens täckmantel" (ex. bildandet av separata bolagsenheter för att undvika ansvar), valet av rättsligt forum, exterterritorial tillämpning av lagstiftning och oinskränkt immunitet¹⁷⁶.

Direkt skyldighet. På grund av dessa brister görs företagen ansvariga genom staters ansvarighet. NGOs och institutioner har efterfrågat utveckling och genomdrivande av direkt bolagsansvar där internationell rätt föreskriver skyldigheter direkt på bolagen och upprättar ett ansvarssystem för de förbrytelser de kan göra. Också enligt principen om bolags "delaktighet" kan TNCs vara delaktiga i brott mot mänskliga rättigheter begångna av statliga myndigheter¹⁷⁷. Emellertid återstår direkta bolagsskyldigheter att bli allmänt antagna och tydligt införda i internationell rätt. Förvisso identifierar Ratner en "oförenlig inställning bland beslutsfattare om bolagens roll inom den internationella rättsordningen"; han noterar att medan de accepterar att affärsföretag har rättigheter enligt internationell rätt (ex. avtalet om icke-diskriminering, politiska rättigheter), de flesta regeringar fortsätter vara något ambivalenta i att acceptera bolags skyldigheter och särskilt skyldigheter som bolag kan ha mot individer i de stater där de agerar¹⁷⁸. För sin del drar Sarbjit Nahal slutsatsen om nuvarande avsaknad av bestämmelser bland

EU-länderna och på EU-nivå för att hålla bolag direkt ansvariga ”för alla former av mänskliga rättigheter på ett planmässigt sätt”¹⁷⁹.

Som ett resultat av dessa brister är bolagen i utvecklingsländerna starkt oansvariga i både värd- och hemländer, och generellt sett kvarstår TNCs mycket fria att bryta mot internationella normer. Och detta med samtycke och även stöd från värdstaterna där deras aktiviteter sker.

2. Bolagsansvar på prov: Total rannsakas

Hur utövas bolagsansvar egentligen i praktiken? Med anledning av ovan omnämnda brister inom internationell och inhemsk lagstiftning när det rör TNCs och exterritorial juridik, kommer det följaktligen inte som någon överraskning att de fall som kommit fram mot bolag är få och långt emellan. Likväl har den växande medvetenheten bland grupper inom det civila samhället över friheten för bolagsaktörerna resulterat i banbrytande rättsliga aktioner. Som ett exempel kommer jag att fokusera på ett av de TNCs som är involverade i Västsahara, *Total*, som tillfälligtvis råkar vara ett av de enstaka målen för dessa rättsliga förtruppsmål. Förvisso har fall på senare tid kommit fram mot Total i Belgien, USA och Frankrike för dess verksamhet i Burma, som efter vad som påstås har inneburit användande av tvångsarbetare som militärjuntan anskaffat för byggandet av en pipeline i regionen Yadana. Det är därför av intresse att göra en kortfattad översikt av de anklagelser som framlagts mot det franska multinationella bolaget som en illustration av dess nuvarande begränsningar.

Det mest anmärkningsvärda av de tre rättsliga förfarandena mot Total i dess hemland **Frankrike**, var när mänskliga rättighets-advokaten William Bourdon och hans NGO Sherpa i augusti 2002 startade en rättslig process som ombud för två burmesiska invånare vilka påstod att bolaget drog nytta av tvångsarbetskraft 1995-96 i samband med arbetsplatsen Yadana¹⁸⁰. Målsägarnas hävdar att Total och dess lokala underbolag rekryterat och betalat burmesiska trupper, underlättat tvångsarbetare på arbetsplatsen och att ha agerat så trots upprepade fördömanden av situationen av olika organisationer såsom ILO. Den rättsliga grunden är en fransk text från 1944 med brottsrubriceringen tvångsarbetande organiserade av Nazityskland ”olovlig fångenskap” (*crime de séquestration*). Valet av denna särskilda brottsreducering härrör från det faktum att tvångsarbete inte svarar mot något brott i fransk inhemsk lagstiftning. Advokaten gör gällande att det rättsliga ansvaret för bolagets ledning, Thierry Desmaret, och för det lokala underbolaget, Hervé Madeo, är ”uppenbart”, och medför ett maximistraff på 20 års fängelse enligt artikel 224 i den franska strafflagen. Nanterretribunalens domare har hittills hört Hervé Madeo och ett vittne, som deserterade från ”TOTAL bataljonen” med ansvaret att kontrollera arbetarna, och en av målsägarna.

Utöver försöken att uppnå rättvisa för de två målsägarna startades det här fallet av Bourdon med det avsiktliga målet att skapa medvetenhet om de

rättsliga kryphålen vad gäller multinationella företags rättsliga ansvar och att ”dra en gräns mellan offret, oavsett dennes omständigheter och lokalisering, och det multinationella företags högkvarter, vilket fattar besluten och drar nytta av brotten”. Och detta fall som har fått stor uppmärksamhet av media, har redan visat på några stora brister i fransk lagstiftning¹⁸¹. Dessa brister visar på det stora behovet att det kommer fram lagstiftning om privata företags rättsliga ansvar, och en sådan som inte hindrar domarna i deras exterritoriala rättskipning.

I **USA** togs ett fall upp enligt Alien Tort Claims Act¹⁸² av flera burmesiska personer inför den federala domstolen i Los Angeles 1997 mot Yadana-konsortiet (vilket innefattar Total, dess amerikanska partner UNOCAL och de lokala bolagen PTT och Moge) för indirekt ansvar för tortyr, tvångsutflyttning, tvångsarbete, våldtäkt och mord förövat mot dessa bybor av regeringstrupper. Efter hårt tryck av den franska regeringen (den franska regeringen framlade en ”amicus curiae” förfrågan för att avvisa fallet på basis av exterritoriala och franska intressen), förklarade den lokale domaren sin brist på domsrätt när det gällde det franska bolagets aktiviteter¹⁸³. Emellertid kom den amerikanska federala distriktsdomstolen i Los Angeles fram till att bolag och deras verkställande tjänstemän kan hållas juridiskt ansvariga enligt Alien Tort Claims Act för brott mot internationella mänskliga rättighetsnormer i andra länder och att USA har bemyndigande att döma i sådana fall, och efter en serie överklaganden återupptogs rättegången den 4 februari 2003 i Los Angeles¹⁸⁴. Enligt Totals websidenoteringar har den amerikanska domstolen sedan ”agerat extremt långsamt och nyckfullt”, och fallet (enligt NGO:n *Earthrights*, det första i USAs historia där ett bolag står åtalat för brott mot mänskliga rättigheter utförda utomlands) pågår fortfarande.

I april 2002 togs ett fall upp mot Total och dess högre tjänstemän (inkluderande Thierry Desmaret) av en domstol i **Belgien** på basis av allmänna lagstiftningen beträffande grova brott utförda utomlands. I detta fall anklagade de målsägande Total för delaktighet i brott mot mänskligheten genom att investera i Burma, tillföra moraliskt och finansiellt stöd till en regim som hålls ansvarig för grova brott mot mänskliga rättigheter inkluderande systematiskt tvångsarbete. Under starka amerikanska påtryckningar tonade det belgiska parlamentet i augusti 2003 ner den allmänna lagstiftningen vilken nu enbart tillämpas på belgiska medborgare och människor bosatta i Belgien¹⁸⁵. En skiljedom förväntades att avgöra om politisk flyktingstatus på en av de målsägande möjliggör att han kan betraktas som belgisk medborgare och följaktligen kan föra fram anklagelser mot Total.

Total har tillbakavisat alla anklagelser som ”överdrivna, dogmatiska och icke substantiella” (Totals websida) och har aktivt medverkat i en strategi för att rättfärdiga sina aktiviteter i Burma, som framgått av dess speciella websida om frågan, som ”hellre än svar på den oberättigade kritiken, (vill) återställa en balanserad debatt om ifall ett ansvarigt multi-

nationellt bolag positivt kan bidra till den ekonomiska och sociala utvecklingen i ett land som kännetecknas av skarp intern splittring”. Strategin har inneburit att Bernard Kouchner, en av grundarna av *Läkare utan gränser*, fick uppdraget att för ett större belopp skriva en rapport om situationen (hans slutrapport tillbakavisade anklagelserna om tvångsarbete).

3. Bolags sociala ansvar

I kontrast till den långsamma utvecklingen inom området direkt bolagsansvar, har bolagens sociala ansvar mött omfattande popularitet och uppmärksamhet från både institutionella och privata sektorer. Under växande tryck från grupper från det civila samhället och från aktieägare och konsumenter, har stora TNCs under 1990-talet börjat formulera riktlinjer för deras aktiviteter vilka innesluts i ”uppförandekoder”. Dessa koder, som de definierats av Ratner, är ”frivilliga utfästelser gjorda av bolag, affärssammanslutningar och andra enheter, vilka lägger fram standards och principer för affärsaktiviteter”¹⁸⁶. Denna hållning har lanserades tidigare av de ledande internationella och regionala organisationerna med begränsad effekt¹⁸⁷. Den initierades 1974 av FN med upprättandet av ett Centrum för transnationella företag för att förbereda ett utkast till en uppförandekod, vilket var slutfört 1983 och en reviderad version 1990, som framhävde krav att utländska investerare hörsammar värdlandets lagstiftning, att följa värdlandets ekonomiska policy och att undvika inblandning i värdlandets inhemska politiska angelägenheter. Som ett svar utformade 1976 det mer bolagsvänliga Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) sin egen *Declaration on International Investment and Multinational Enterprises*, som innefattar färre skyldigheter för TNCs. Internationella Arbetsorganisationen (ILO) presenterade 1977 sitt eget dokument betitlat *Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy*. Värt att nämna är det faktum att inget av dessa allmänt skrivna instrument är juridiskt bindande.

På FN-nivå lanserade generalsekreteraren 1999 initiativet Global Compact som förde samman företrädare för bolag och det civila samhället för att diskutera bolagens sociala ansvar och att ”anamma och anta” nio grundprinciper med respekt för mänskliga rättigheter¹⁸⁸. Nyligen lade FN:s subkommission för mänskliga rättigheter fram *Norms on the Responsibilities of TNCs* som innefattar ett FN:s övervaknings- och kontrollsystem. På en regional nivå uppdrog Europaparlamentet, i en resolution 1999, åt Europakommissionen att utveckla ett ”europeiskt multilateralt regelverk som leder bolags ageranden i världen”, som skulle frambringa ett juridiskt bindande regelverk för att reglera europeiska TNCs aktiviteter i utvecklingsländer (inkluderande ett oberoende kontrollorgan). Emellertid kvarstår i huvudsak denna resolution på papperet då Europakommissionen har ”visat liten benägenhet att reglera det externa uppförandet hos TNCs baserade inom gemenskapen”¹⁸⁹.

Vad är då värdet av dessa självreglerande dokument? Total förklarar att uppförandekoden för Yadana-projektet har ”juridiskt värde då den är fogad till varje överenskommelse undertecknad med underleverantörer som arbetar inom projektet och är bindande för dem”. Emellertid är detta ”juridiska värde” enbart av kontraktsnatur och kan inte användas av ett enskilt offer för firmans aktiviteter. Vidare lyckas inte uppförandekoder att framstå som tillförlitliga och effektiva mekanismer som garanterar respekt för de omslutna principerna. Exempelvis har Kerr-McGee upprättat ett komplicerat rapporteringssystem vid misstänkta brott mot Etiska koden (inkluderande en anonym och konfidentiell heta linjen) och försäkrar att brott mot koden betraktas som ”allvarliga brott som kan resultera i disciplinåtgärder, upp till och inkluderande avskedande, såväl som möjliga rättsliga åtgärder eller skadestånd”. Emellertid undviker TNCs omisskännligt att upprätta tydliga verifierade tillämpningsmekanismer och se till att effektivt juridiskt värde föreligger för dessa koder.

Det är onödigt att säga att ett sådant tillvägagångssätt inte utgör den mest offervänliga mekanismen för att skydda mot bolagens brott mot internationell rätt. Faktiskt kan dessa frivilliga bolagsinitiativ i själva verket uppfattas som pr-verksamhet som minskar bolagens sårbarhet mot möjliga konsumentkampanjer eller bojkotter och avleder folklig uppmärksamhet från bindande juridisk skyldighet till lösare socialt ansvar. Vad gäller multilaterala initiativ kan man bara hålla med Ratner om att det kalla krigets slut och tilltagande globaliseringen har påvisat ett tydligt skifte i favör till bolags rättigheter och investeringsvänliga uppförandekoder. Han konstaterar att ”för bolagen blev relationen med medborgarna en fråga om att få ut det bästa ur anställningskontrakten. Medborgarnas mänskliga rättigheter var regeringarnas ansvar, inte deras. Helt enkelt började vägen mot botten”¹⁹⁰. Kortfattat gjorde dessa multilaterala initiativ ”lite eller inget för att tilltala bolagens makt” (Bendell, 2004), då dessa dokument under påtryckningar från regeringar i nord och bolagens lobbyister misslyckades med att tillföra bindande skyldigheter för TNCs och stater. Likväl spelar bolags sociala ansvar en viktig roll i utformandet av standards för en industri och också i att skapa medvetenhet och förväntningar vis-à-vis själva företaget. Som Muchlinski (2001) noterar, uppförandekoderna ”framkallar till sist en moralisk förväntan att koderna ska iakttas”.

B) Bolags ansvar och Västsahara

I ljuset av denna korta överblick av begreppet bolags ansvar, hur skulle den appliceras på Västsahara och TNCs, såsom Total och Kerr-McGee, involverade i det ockuperade området?

1. Indirekt och direkt juridiskt ansvar

Vid detta steg i förhandlingarna i processerna mot Total och i utvecklingen av internationell rätt, kan flera huvudelement accentueras för vår diskussion om bolags ansvar och dess möjliga tillämpning när det gäl-

ler utforskningen av naturresurser i Västsahara.

Direkta rättsliga uppfodringar mot TNCs på detta stadium av internationell rätt. I fallet Västsahara verkar det osannolikt att någon process mot bolag kan vara väl övervägd av en nationell domstol (i Frankrike, Spanien etc.). Förvisso, de sällsynta fallen mot TNCs som var väl övervägda och som antagligen handlade om den värsta formen av brott (ex. US Alien Tort anspråk; bolagens brott mot mänskligheten under nazitiden; "bolag som dödat" i UK). Då dessa representerar den mest åtkomliga vägen vid detta steg för att tilltala bolags ansvar, är sådana krav till synes opassande för bolagsaktiviteter i Västsahara. Dessutom utgör den begränsade informationen om och tillgången till detta område viktiga hinder för varje framtida undersökning. Emellertid utgör den extensiva skadan på ekosystemet orsakat av de företag som var involverade i fiskerier och arbetardiskrimineringen i fosfatindustrin en potentiell rättslig grund för processer mot utländska företag.

När det gäller de särskilda olja- och gas-TNCs, medför knappast det nuvarande (kända) steget i deras aktiviteter – initiala seismiska studier, ett ansvar, vilket som sådant kunde föras inför domstol. Emellertid behöver varje "ytterligare undersökning" (som innebär borrhning) och sedan exploatering noggrant undersökas enligt den lackmustext som tidigare beskrivits i kapitel II. Rabats traditionella utövande när det gäller resursexploatering skulle indikera att västsaharierna högst troligt inte får någon behållning från (eller involveras i) någon framtida oljeundersökning eller exploatering så länge som ONAREP fortsätter ha uppdraget. Det är värt att omnämna det faktum att Total mycket medvetet framträder på det smala manöverutrymme som erbjudits genom den tvivelaktiga distinktionen som antogs genom FN utlåtande 2002 och har fastslagit dess fasta intention att rådgöra med FN om bolaget beslutar att driva oljeundersökningarna vidare, vilket begränsar negativa NGO-kampanjer eller till och med möjliga lagliga eller politiska åtgärder¹⁹¹. Trots typen av Totals och Kerr-McGees verksamheter reser emellertid den finansiella aspekten av undersökningskontrakten några allvarliga frågor vad beträffar tillämpligheten av FNs utlåtande. Faktiskt, om de båda TNCs verkligen förser ONAREP med finansiellt stöd (vilket är högst troligt), är den distinktion som utformats i FNs utlåtande svårigen hållbar eftersom den ockuperande makten i det fallet får direkt och exklusivt behållning från bolagsinblandning i det olagligt förvärvade territoriet, oberoende av dessa aktiviteter natur, och bryter därmed mot grundprincipen om icke-självsstyrande folks *erga omnes* rättigheter.

Genom hemstaten? Följaktligen, i avsaknad av en tillgänglig juridisk ram som ålägger bolag direkta skyldigheter, kommer målsägare att kräva skicklig och konstruktiv tolkning av den nuvarande lagstiftningen för att övertyga en domstol om vilka möjligheter deras fall har. Utifrån detta synsätt framträder den mest åt-

komliga vägen för att komma framåt med resterande vädjanden att lyfta frågan till hemstatens indirekta skyldigheter – som en protest, Västsahara som ett olagligt ockuperat territorium, vilket möter en problematisk identifiering av "värdlandet" för TNCs involverade i området: är det den *de jure* administrativa makten, Spanien, eller kontraktparten och *de facto* administrativa makten, Marocko? I fallet med TNCs involverade i exploateringen av naturresurser skulle de möjliga vägarna och internationell rätt betraktande mänskliga rättigheter anses vara indirekt hemstatens skyldigheter: a) ILOs omtvistade procedur (särskilt brott mot rätten till likvärdig möjlighet och icke-diskrimineringsavtalet inskrivet i ILOs standards); b) De ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ex. rätten till egendom). Det nyliga erkännandet av domstolen i Strasbourg om extra-territoriella i Konventionen i fallet Loizidu mot Turkiet (1998) kan troligtvis anföras i favör för fallet Västsahara; c) Internationella miljökonventioner (skövling av miljön); d) FNs speciella rapportör och FNs Kommission för mänskliga rättigheter (ex. landrapporter om hemstaterna). I alla händelser innefattar Stadgan om staters ekonomiska rättigheter och skyldigheter som antogs av FNs Generalförsamling 1974 betydande "mjuka" rättsliga skyldigheter. Exempelvis framförs där tydligt under artikel 16.2 att "Ingen stat har rätt att främja och understödja investeringar som kan utgöra ett hinder för befrielsen av ett territorium ockuperat med våld". Närvaron av företrädare från Frankrikes och USAs regeringar vid undertecknandet av undersökningslicenserna är ett klart brott mot denna bestämmelse.

Landrapporter. I ljuset av den erkända liberala attityden hos både bolagsledare och regeringsföreträdare, påvisar de franska och amerikanska regeringarnas inblandning i den belgiska och i den amerikanska rättegången tydligt de vattentäta relationerna mellan ett stort bolag och dess hemstat och att den senare inte undviker att skydda "sina" TNCs utomlands (på skattebetalarnas bekostnad). Applicerar man till Västsahara bekräftas bara fenomenet (och sambandet) "bolagsdiplomati" som diskuterats tidigare: det framgår verkligen att till en viss grad dikterar oljebolag sina hemstaters diplomati snarare än tvärt om. Den franska regeringens uppträdande är än mer ironiskt när den konfronteras med dess uttalande om Totals verksamhet i Västsahara när Paris förnekade sitt ansvar och argumenterade att bolaget var privatägt. Vidare uppenbarar den franska regeringens ingripande för att hjälpa Total en särskild uppfattning bland vissa stater om domstolarnas oberoende och anspelar på svårigheterna det innebär att upprätta ett oberoende rättsligt system som är kapabelt att driva igenom bolags ansvar. Krav i inhemska domstolar i Nord mot bolagsaktiviteter i Västsahara kommer följaktligen att oundvikligen möta hårt motstånd från hemmaregeringarna såsom i USA och Frankrike, vilka har starka strategiska och affärsintressen i att undgå sådana processer.

2. Bolags sociala ansvar

Bolags sociala ansvar och uppförandekoder hindrade inte Total och dess kollega Kerr-McGee från att ägna sig åt rättsligt tvivelaktigt uppförande trots det faktum att i fallet Kerr-McGee är hörnstenen i dess uppförandekod beskriven som ”i enlighet med lagen”. Också på en etisk nivå under sektionen ”Internationell politisk aktivitet” noterar Kerr-McGees kod att ”bolaget är engagerat i att möta hög etisk standard i sina världsomspännande verksamheter. Detta innefattar att behandla alla rättvist och med respekt, upprätthålla en säker och hälsosam arbetsplats, och stärka livskvaliteten varan Kerr-McGee gör affärer”. Dess kod för uppförande och etik definierar de fundamentala principer som ”leder (dess) affärsuppförande och hjälper (dess) anställda att uppträda med värdighet”: respekt för individen, etiska affärsuppgörelser, säkert arbetsutövande, ansvarstagande för miljön och fortsatt upprustning¹⁹². På samma sätt påvisar Totals websida dess åtaganden att hålla fast vid internationell och nationell legalitet och betonar dess uppförandekod, dess deltagande i FN:s generalsekreterares initiativ Global Compact och dess etiska riktlinjer. En sådan kontrast mellan ord och handling i fallet Västsahara skulle tendera att stödja synsättet att de kulturella och sociala rättigheterna i själva verket är en omfattande uppvisningsövning som inte klarar att i ”praktiken pröva” legalitet och etik.

Som kontrast till följd av kampanjen mot YGS Nopec för dess aktiviteter i Västsahara, gjorde bolaget betydande revideringar av sin uppförandekod, vilken nu innefattar en specifik referens till ”internationell verksamhet” som förklarar att före man inleder affärer i ett potentiellt ”konfliktområde” i världen bör de som fattar affärsbeslutet betänka TGS konfliktområdebeslutsfattandes checklista före man engagerar sig i de projekten”. Denna checklista som är värd att omnämna har tagits i bruk av olika institutioner innefattande norska MFA och Storebrand¹⁹³.

I avsaknad av en genomtänkt internationell och inhemsk juridisk kår och uppförandekod, vilka medel att tillgå har offer eller engagerade medborgare att motsätta sig olagliga och oetiska verksamheter av multinationella företag i Västsahara? Det visar sig att politiska och moraliska hellre än rättsliga medel representerar det effektivaste alternativet att på något sätt försöka konfrontera de multinationella bolagens ansvar i det här territoriet, genom kampanjer av det civila samhället om bolags ansvar, fullföljda genom regeringsingripande.

C. Negativa kampanjer som en sista utväg: Den norska kampanjen mot TGS Nopec

Som ett exempel på den nya rörelsen inom det civila samhället för bolags ansvar, kommer denna sista sektion att fokuseras på den kampanj som leddes av Norwegian Support Committee for Western Sahara (här-efter Kommittén) från maj 2002 till juni 2003 mot det norska bolaget TGS Nopec, som hade blivit underkontrakterad av Total och Kerr-McGee för att kartlägga kontinentalhyllan utanför Västsahara. Denna sektion

kommer huvudsakligen att följa typologin hos det civila samhällsengagemanget som Jim Bendell använt sig av och betraktar den norska kampanjen som ”genomdrivning av ny taktik”, som kan beskrivas som att målet är bolagets anseende för att på det sättet provocera fram en policyförändring¹⁹⁴.

1. Kampanjen

Det norska bolaget TGS NOPEC vann ett anbud hos Total och Kerr-McGee om att utföra den fysiska insamlingen av seismiska data i områdena utanför Boujdour och Dakhla i Västsahara. Emedan bolagets aktiekapital förvaltas i Oslo och betraktas som ett norskt bolag, finns dess huvudkontor i Houston. Dess websida förklarar att TGS är ”en ledande global leverantör av icke-exklusiva seismiska data och produkter associerade med olje- och gasindustrin” och ”specialiserad på planering, förvärvande, preparering, interpretation och försäljning av icke-exklusiva undersökningar över världen”¹⁹⁵. TGS påbörjade sin undersökning utanför Västsahara i maj 2002 och avslutade den i januari 2003 och lämnade över alla insamlade data till ONAREP och de två utländska bolagen i mars 2003¹⁹⁶.

Igångsättandet av TGS aktiviteter i det ockuperade territoriet gjorde att Kommittén¹⁹⁷ initierade en kampanj mot det seismiska undersökande bolaget (ungefär från oktober 2002 till april 2003). Kommittén är en medlemsorganisation huvudsakligen ledd av studenter med nära relationer med en handfull NGOs inkluderande SAIH (Norwegian Students’ and Academics’ International Assistance Fund), STL (Norwegian Association of Students), Norwegian Peoples Aid och Norwegian Church Aid. En liten grupp bestående av enbart fyra personer arbetade aktivt med kampanjen.

Polisario hade skickat brev till TGS och bett det norska bolaget att lämna territoriets vatten och kritiserade TGS avtal som ”både farligt och olagligt, avtalet ökade risken för vidare konflikt, destabilisering och lidande i hela regionen”. Refererande till bolagets hemland, fördömde Polisario detta ”tvivelaktiga avtal som alla normer är delaktiga i”, och som ”allvarligt skadar Norges rykte som en försvarare av internationell legalitet och mänskliga rättigheter, då landet bidrar till att rättfärdiga en olaglig ockupation och stödd av dess naturresurser”¹⁹⁸.

Kampanjen mot TGS placerades inom en större kampanj mot den illegala exploateringen av resurser i de ockuperade områdena. Dess huvudsakliga syfte var att pressa TGS till att avsluta sina aktiviteter i territoriet och ett andra mål var att öka medvetenheten bland den allmänna opinionen om Västsaharakonflikten. Kampanjen kombinerade ett stort antal aktiviteter och däri medverkade ett stort antal aktörer.

Som **strategi** kombinerade den norska stöd-kommittén traditionella och mer originella och moderna metoder för kampanjandet:

1) Lokala, traditionella metoder innefattar **demonstrationer** (ex. utanför TGS-NOPECs årsmöte i Oslo), **skrivelser** (riktade till TGS och dess största aktieägare Norska pensionsfonden, och som undertecknades av

mer än 30 norska NGOs) och nyttjande av lokala och nationella **media** (mer än 200 artiklar i norsk och internationell press rapporterade om kampanjen¹⁹⁹).

2) Kampanjen strävade efter att nå internationellt ”institutionellt” erkännande genom den lyckade lobbningen för att **RAFTO**-priset 2002 tilldelades den västsahariske aktivisten Sidi Mohammed Daddach. Detta möjliggjorde den senare att vid prisceremonin ge kampanjen större publicitet²⁰⁰.

3) Skapandet av nyhetstjänsten **Sahara Update** (bildat som en ledande informations websida om Västsahara)²⁰¹.

Hot om rättslig process. Stödkommittén ökade det rättsliga trycket mot TGS genom att hota med att stämma bolaget ”i Norge och utomlands”, för att ”få fram ett pilotfall om legaliteten i sådana verksamheter i ockuperade territorier”. Kommittén varnade också för att TGS skulle kunna bli skyldig att betala skadestånd²⁰².

Sammanledes var kampanjens måltavla en mångfald områden för påtryckningar:

1) De politiska partierna och regeringen. Kommittén tillsammans med Sidi Mohammed Daddach ordnade ett möte med den norske statsministern för att väcka frågan. Flera politiker förde in kampanjen inom politiska cirklar och allmänna institutioner. Exempelvis uppmanade Kommittén parlamentsledamoten Hallgeir Langeland, från Socialistpartiet att resa frågan i parlamentet och fråga Jan Petersen om hans ståndpunkt. Langeland nominerade också Polisario till Nobels fredspris. Två möten hölls mellan Kommittén, TGS och parlamentets utrikesnämnd. Än betydelsefullare var ställföreträdande utrikesministern Vidar Helgesens engagemang. Vid en konferens om etiska investeringar den 13 februari 2003 organiserad av TGS aktieägare Storebrand, redogjorde Helgesen för den norska regeringens syn på denna fråga²⁰³. Helgesen ifrågasatte legaliteten i TGS verksamhet, som han sade var ”problematisk därför att Marockos anspråk på Västsahara är ifrågasatt och folket där kräver självbestämmande”. Helgesen sade avslutningsvis att de norska myndigheterna ”inte kunde rekommendera denna form av undersökningsverksamhet som TGS är involverade i även om Marocko fortfarande inte har tagit det slutgiltiga beslutet om de verkligen tänker exploatera de möjliga resurserna” och att ”norska affärer borde avhålla sig från aktiviteter på platser bestridda enligt internationell rätt”²⁰⁴ (skeptiker har påpekat att en sådan position faktiskt efter vad som påstås borde ha påverkats av en olöst territoriell konflikt med Ryssland över oljerika områden).

2) Aktieägarna. ”Medan ”traditionella” kampanjer mot bolag vanligtvis berör konsumenterna och vädjar till hans/hennes medborgerliga ansvar (genom att bojkotta en produkt eller ett märke), krävde i fallet TGS Nopec och den speciella aktiviteten (undersökning) och typen av bolag inblandat (ett specialiserat ingenjörsföretag) en annan form av kampanj; den norska Kommittén riktade in sig på var pengarna fanns,

med andra ord aktieägarna, som en hävstång mot bolagets ledarskap för att påverka dess aktiviteter.

Genom att vara den största externa aktieägaren i TGS (av totalt 2500) med 7 procent av andelarna och under regeringskontroll (en av regeringen utsedd styrelse), blev den norska nationella pensionsfonden ett av kampanjens främsta mål. Kommittén skickade ett brev till norska MoF som uppmanade ministern att beordra fonden att frigöra sig från TGS. Initialt ignorerade fonden Kommitténs uppmaning att frigöra sig från TGS. Emellertid gjorde ingripandet av den norska regeringen genom dess biträdande utrikesminister efter vad som påstås att styrelse ändrade sin inställning över engagemanget i TGS²⁰⁵. I ett uttalande från 21 februari 2003 (enbart en vecka efter biträdande utrikesministerns uttalande) betonade fondens direktör, Tore Lindholdt, de etiska problemen att investera i ett bolag som anses bryta mot internationell rätt och krävde att TGS reagerade på protesten, och således godkände den norska regeringens juridiska analys. Ändå vägrade fonden att dra sig ur TGS, och menade att de ville försöka påverka bolaget inifrån och hoppades kunna förändra TGS policy i Västsahara. En liknande position antogs av dess näst störste aktieägare, investerings- och förvaltningsfonden Storebrand, som föredrog att gå in i en dialog med TGS hellre än att dra sig ur (vilket beroende på andelarnas storlek – 4 procent – också skulle ha haft en stor påverkan på andelarnas pris)²⁰⁶. Kommittén hade också andra ”märkbare” aktieägare som mål såsom en kyrka, en fotbollsspelare och en universitetsstipendiefond²⁰⁷.

3) Industrin. Under kampanjen mot TGS NOPEC utgav Kommittén öppna brev för att avhålla andra seismiska bolag från att engagera sig utanför Västsahara. Ett brev skickades till 51 bolag över världen som arbetar med seismiska undersökningar och informerade dem om de ”politiska risker” det innebär att agera i regionen och klargjorde att varje bolag inblandat med Total och Kerr-McGee skulle bli måltavlor för ”massiv negativ PR, aktieägare skulle sälja ut deras aktier och möjliga rättsliga processer”²⁰⁸.

2. Utvärdering av kampanjen

Regeringen nyckelroll. Efter ett första platt avvisande av de krav som framfördes av representanter för det civila samhället²⁰⁹, antog TGS Nopec stegvis en mer flexibel ton allt efter kampanjens successiva kraft. Det beslutsamma trycket förefaller att ha varit den norska utrikesministeriets engagemang. Ett pressmeddelande av TGS från den 18 mars 2003 visade bolaget nyligen antagna försiktighet: det förklarade att ”det hade rätten att auktorisera de data som redan hade insamlats, men har ingen överenskommelse om att fortsätta i eller profitera från någon framtida provborrning eller produktion eller exploatering av mineralresurser från området”. Förslaget omnämnde biträdande utrikesministerns uttalande och fastslog sin uppskattning av ”den politiska frågans komplexitet och respekt över de norska myndigheternas ståndpunkt. Som ett resultat har bolaget beslutat att inte sätta igång med några nya projekt i

Västsahara utan en förändring i den politiska utvecklingen”. Till sist förpliktade sig TGS att ”förbättra sitt förfaringsätt för riskevaluering om potentiella projekt i omtvistade områden i världen och kommer aktivt att rådgöra med norska myndigheter vid osäkerhet”. TGS gick till och med så långt att de medgav sitt misstag när de gick med på det här kontraktet och medgav att med efterklokhet ”borde bolaget inte varit så fräckt i jakten efter seismiska uppdrag” i det omtvistade området och förband sig att inte utföra någon mer arbete i området även om det skulle behövas²¹⁰. Emellertid avbröt aldrig bolaget den pågående kartläggningsprocessen och överlämnade slutligen resultatet till ONAREP, Total och Kerr-McGee (och inte till Polisario).

Från investerare till aktieägare. Kampanjen om börsen visar sig ha varit lyckad: cirka 35 aktieägare frigjorde sig från TGS och andelarnas värde sjönk med två tredjedelar inom ett år. Förutom Kommitténs uppfattning, att argumenten hos de bolag som lämnade TGS var etiskt grundade, kan man tillägga att aktieägarna helt enkelt kan ha baserat sina beslut att lämna TGS på finansiella grunder: att sälja innan de andra gör det. Stavanger Afsenblad lämnade TGS med en förlust på 100.000 dollar. Andra aktieägare som lämnade TGS var Aas kommun i november 2002, kommunerna Sandefjord och Stavanger och tidningen Bergens Tidende. Norges ledande försäkringsbolag och landets ledande aktiemarknadsanalytiker, Storebrand Ltd., utövade ett kraftfullt tryck på TGS att ändra sin inställning i frågan. Också den svenska etiska investeringsfonden, Banco Fondförvaltning påverkade inte bara TGS. Faktiskt sålde fondens mäklarföretag och den störste norska aktieägaren i Kerr-McGee, Skagenfondene, sina 100.000 andelar i bolaget till ett beräknat värde av 2 miljoner dollar. Intressant är att det rättfärdigade ett sådant beslut på grund av etik likväl också medgav att ”risken att vara en del av Kerr-McGee (var) betydligt större än vad som kunde förutspås²¹¹. Erik Hagen från den norska Kommittén lyfte fram medias avgörande roll, på både lokal och nationell nivå, att pressa aktieägarna att reagera på kampanjen. Han noterade också att kampanjen hade fokuserats på etiska/politiska hellre än rättsliga argument²¹².

Att sätta prejudikat på industrin

Undersökningsbolaget Multiwave förband sig inte att involveras i området på grund av en ”önskan att upprätthålla hög etisk nivå” och att undvika att riskera ”något jämförbart” med kampanjen mot TGS²¹³. Med samma argument förklarade Petroleum Geo Services (PGS), Norges ledande seismiska undersökningsbolag, varför de inte hade någon avsikt att verka i Västsahara²¹⁴. Kampanjen ledde också till att flera norska storkommuner, fonder och andra institutioner utarbetade (eller reviderade) etiska riktlinjer för investeringar.

Slutlig utvärdering av kampanjen. Tre huvudelement kan identifieras:

(1) Större medvetenhet. Kampanjaktivisten Ronny Hansen betraktade kampanjen som ”en stor succé” i

den meningen att ”tack vare medias breda och bra täckning ökade både kunskapen och uppmärksamheten på konflikten” och att ”viktiga politiker har engagerat sig i konflikten och lyft upp frågan på sin agenda²¹⁵. Emellertid medgav Kommittén i sin rapport för 2002 att ”kampanjen inte nådde sitt ultimata mål att stoppa TGS-NOPECs undersökningar och bolaget har överlämnat informationen till oljebolagen” och beklagade att pensionsfonden inte hade sålt sina andelar.

(2) Rättslig utveckling. Den rättsliga analys som utfördes av den norska regeringen under tryck från kampanjen står i tydlig kontrast till den mångtydiga ståndpunkten av FN:s rättschef och utgör ett inflytelse-rikt prejudikat både i termer av exploatering av naturresurser i icke-självstyrande territorier och i termer av den officiella inställningen hos ett land i Nord beträffande Västsaharakonflikten.

(3) Spillover effekt. Intressant är att samtidigt och efter kampanjen, anammade flera stödgrupper eller individer runt världen den norska kampanjens insatser genom att skicka brev till olje- och gas-TNCs involverade i Västsahara (ex. Richard Knight, rådgivare om Afrika och mänskliga rättigheter, skickade två brev för att kritisera Kerr-McGees aktiviteter i Västsahara och till Securities and Exchange Commission²¹⁶ som hade listat Kerr-McGees aktiviteter utanför Marockos kust och inte kusten utanför Västsahara). Mer nyligen lanserades en kampanj mot det brittiskbaserade Wessex Exploration via Internet och som tydligt refererar till aktionen mot TGS Nopec som en ”succé story” och en modell.

3. Dra lärdom från kampanjen

Den socio-ekonomiska infrastrukturen. Från erfarenhet av den norska kampanjen kan man dra slutsatsen att negativa kampanjers effektivitet i stor utsträckning beror på tidigare existerande socio-ekonomiska faktorer. Visserligen tycks den norska kampanjen ha dragit nytta av ett relativt gynnsamt sammanhang: (a) en stark medvetenhet bland befolkningen i etiska och moraliska frågor och relaterade förväntningar om de ekonomiska aktiviteterna hos bolag i deras länder; (b) på grund av det faktum att Norge är en ledande oljeproducent och hem för flera seismiska utforsknings-TNCs skulle den norska allmänheten, regeringen och den privata sektorn vara mer känsliga för kampanjer som angriper ett oljeundersökningsbolag och mer känsligt för den allmänna negativa exponeringen; (c) Norge är ett rikt land vars aktieägare eller företag kan kompensera tillfälliga och mindre finansiella förluster genom vinning någon annanstans. Tillfrågad om genomförbarheten av en sådan kampanj i andra europeiska länder, kommenterade EU-parlamentsledamoten Margot Kessler, ordförande i Interparlamentariska gruppen, att Norge hade en stark tradition av folkliga kampanjer och att TGS var ett välkänt bolag i landet, medan en sådan kampanj skulle vara mycket svårare att genomföra i länder som Tyskland, där staten traditionellt är motvillig att blanda sig i frågor om ekonomisk utveckling och handel och befolkningen är mindre reaktiv till folkliga kampanjer av den här formen²¹⁷. Som en kontrapunkt är det intressant att notera att investeringsfonden

Storebrand inte rapporterade några klagomål från sina kunder betraktande dess andelar i TGS²¹⁸. Avsaknaden av konsumenttryck tenderar att styrka Peter Muchlinskis tydliga observation att ”där bolag är angelägna om mänskliga rättigheter visar det sig att detta är inte därför att de definitivt inte vill förlora affärer annorledes, utan därför att de känner att deras allmänna plats på marknaden och/eller deras egen profil kräver det”²¹⁹. Detta framstår som en nyckelfråga när man utformar en negativ kampanj.

Storlek och karaktär på bolagsmålet. Till det socioekonomiska sammanhanget framkommer att ett andra nyckelelement vid utformandet av kampanjer är storleken och karaktären på det företag som utgör målet. Ett transnationellt företag på börsen erbjuder möjligheten att inrikta sig på aktieägarna som i fallet TGS. Värt att notera är det faktum att, till skillnad mot traditionella kampanjer, det nya ”ansvariga” uppträdandet inte innebär någon förlust för konsumenten (förutom själva användandet av produkten), en kampanj som uppmanar aktieägarna att ta avstånd från bolaget innebär *per se* en finansiell förlust som står i motsats till den från början förväntade behållningen. En sådan kampanjs utmaning är därför att övertyga aktieägare att ta avstånd på moraliska grunder (särskilt i olagliga aktiviteter av bolaget) eller, från ett mindre idealistiskt och mer realistiskt perspektiv, att övertyga aktieägare att kampanjen kommer att få andra aktieägare att sälja ut och därför kommer eventuellt värdet på andelarna att minska och att det är bättre att sälja nu istället för senare och därmed begränsa förlusten. Uppenbarligen kommer sådana kampanjer åter igen bli effektivare i rika, utvecklade länder och i ett välvilligt finansiellt sammanhang (där förluster från utförsäljning kan snabbt återtas av alternativa investeringar).

Nyckelregeringars ingripande. Storleken (t ex påverkan) på det transnationella bolaget som en kritisk faktor för att bestämma om regeringsingripande, som i fallet TGS (och Premier Oil i Burma) visade sig vara viktigt för kampanjens succé. Detta reser en naturlig paradox varmed staterna, som har upprättat detta oreglerade globala system, vilka garanterade TNCs full straffrihet från rättstvister, fortsätter vara de ultimata aktörerna beträffande bolagens ansvar. I fallet Västsahara visar sig betydelsen av franska investeringar i Marocko inte bidra till att Paris uppmanar till att investeringar i Västsahara avbryts och riskera en diplomatisk-kommersiell strid med sin sydliga allierade. På liknande sätt har Marockos geostrategiska betydelse i USAs planer på ett Stormellanöstern (och mer allmänt i dess kamp mot islamisk terrorism) visat sig genom Marockos nyliga utnämning som ”särskild icke-NATO partner” och som också reducerar sannolikheten av officiell regeringsinverkan i frågan om amerikansk bolagsaktivitet i det ockuperade territoriet. På liknande sätt kunde svårligen Storbritannien, som den andra största investeraren i Marocko (UK FCO siffror), äventyra dessa investeringar på grund av ett mindre

begränsat företag som Wessex Exploration. Denna hårda verklighet av dubbelstandards av *Realpolitik* är uppenbar när det gäller brittisk policy om handel och investeringar i Burma och Marocko. Förvisso förklaras på UK Trade and Investment's²²⁰ hemsida att ”Storbritannien uppmuntrar inte handel med och investeringar i Burma. Vi erbjuder inte några kommersiella tjänster för bolag som vill göra affärer med Burma. Vi ger inte finansiellt stöd för handelsfrämjande aktiviteter och vi organiserar inte handelsdelegationer. Såsom premiärministern förklarade den 25 juni 2003, är inte handel med Burma passande när regimen fortsätter att undertrycka de grundläggande mänskliga rättigheterna för sitt eget folk”. Som kontrast omnämner inte UK Trade and Investment Office Västsaharakonflikten vid sin presentation av Marocko och åberopar i stor utsträckning de olika investeringsfördelarna i landet och erbjuder tjänster för investering i landet.

Problemet med fribrytare. Oavsett dessa nyckelfaktorer är, när det gäller begränsade företag såsom Wessex Exploration, kampanjer på aktiemarknaden och vädjanden om etiska investeringar olämpliga och andra former av kampanjer behövs. Vidare kan kampanjer organiserade av det civila samhället som använder taktiken ”pressa på för förändring” vara effektiva när de är inriktade på högprofilerade multinationella bolag som troligen är måna om sitt rykte, emedan sådana kampanjer har ett begränsat inflytande på mindre bolag med begränsad synlighet såsom Wessex. Detta reser allvarliga frågor om möjligheten för TNCs ”fribrytare” med låg profil utåt, inga märkesvaror, inga aktieägare och begränsade moraliska skrupler, att profitera från detta system med begränsat bolagsansvar.

Slutsats: bolags ansvar, fortfarande mer en process än realitet

Den internationella rättsliga ramen för bolagsansvar kvarstår mycket otillfredsställande delvis beroende på det utbredda synsättet och hur det traditionella rättsliga systemet är formulerat avseende stater åtaganden. I en större oreglerad ekonomisk globaliseringsprocess där TNCs i ökad grad påverkar människors välfärd, skyddet av internationella mänskliga rättigheter fortsätter att väsentligen bero på stater vilka i själva verket är ovilliga eller inte kan utmana bolagens makt. En alternativ utgångspunkt är därför att upprätta en reglerande ram speciellt för bolagsansvar, som föreskriver TNCs som ansvariga, och som lätt kan praktiseras av nationella domstolar i värd- eller hemländer. Det nyliga fallet mot Total visar en möjlighet att värdera den svåra utvecklingen av denna ansats. Som ett alternativ till bindande rättsliga mekanismer för bolag, de senare och (Nordliga) bolagsvänliga institutionella organ eller regeringar har försökt utveckla begreppet bolagsansvar, men emellertid har dessa frivilliga och icke bindande initiativ visat på mycket mindre effektivitet än mediekampanjer organiserade av det civila samhället för att se till att bolag agerar ansvarsfullt. Den negativa kampanjen mot det norska bolaget TGS Nopec

representerar ett levande exempel på den potentiella effektiviteten, men också på begränsningarna hos sådana rättviserörelser.

”Det är för folket att bestämma territoriets öde och inte territoriet folkets öde”

Judge Dillard, ICJ Western Sahara Advisory Opinion, 1975, enskild ståndpunkt

AVSLUTNING

Ställd inför de hårda realiteterna av nyimperialistisk ockupation av Västsahara har Marocko, enligt USAs ambassadör Frank Ruddy, ”gjort territoriet till ett koncentrationsläger stort som Colorado”²²¹, det internationella samfundet och särskilt dess medlemmar i Säkerhetsrådet har förblivit störande mållösa under de senaste 25 åren. Denna tystnad kan knappast vara utmärkande för ofullständighet i den internationella rättsliga doktrinen utan istället till en märkbar brist på politisk vilja att upprätthålla den senare bakom symboliska deklarationer med goda intentioner. Faktiskt har FN och olika internationella organ under de senaste årtiondena utvecklat en genomtänkt doktrin om internationell rätt om rätten till självbestämmande för icke-självstyrande folk, såsom västsaharierna, som omfattar en oförytterlig rätt över sina naturtillgångar. Hittills har i praktiken den stora majoriteten av stater misslyckats med att respektera och skydda dessa fundamentala principer när det handlar om Afrikas sista territorium att avkoloniserar. Naturligtvis har samma stater aldrig upphört att regelbundet återförsäkra sin ”högtidliga tillgivenhet” till dessa principer närhelst konflikten har omnämnts sedan 1975. Särskilt ligger deras misslyckande i deras motvillighet, om inte deras envisa vägran, att kontrollera sina bolags verksamheter, vilka med Marockos makzhen deltar i plundringen av Västsaharas resurser. Tydligtvis bidrar de utländska bolagens inblandning enbart till att ytterligare komplicera konflikten och försena dess lösning genom att underbygga den marockanska elitens djupt befästa intressen i territoriet och genom att utgöra ytterligare argument för västsahariernas försvarare om att återgå till väpnad konflikt vilket vore mycket ovanligt men skulle enbart ge stöd till fortsättningen på den ekonomiska plundringen.

Genom en kombination av rättsliga och geopolitiska perspektiv på de frågor som är relaterade till exploateringen av Västsaharas resurser i allmänhet och olja i synnerhet, har detta forskningspaper försökt visa i vilken utsträckning de alltmer mäktiga transnationella bolagen negativt kan påverka ett folks välbefinnande och självbestämmande och mer allmänt i vilken utsträckning TNCs kan påverka konfliktresolutioner och uppförande inom internationell politik, emedan

viljan att upprätthålla bolags ansvar fortsätter vara begränsad. Då det är för tidigt att i de rättsliga åtgärderna mot Total (och Unocal) dra några slutsatser, representerar dessa processer helt klart ett första steg i vad som kan vara en lång process framåt för att få slut på existerande rättsliga ingenmansland, där bolag drar fördelar av absolut straffrihet och där offer har minimala möjligheter till gottgörelse. TNCs förefallet också alltför mäktiga för frivilliga uppförandekoder eller vaga uppfattningar om bolags sociala ansvar för att införa tillräckliga regleringar av deras aktiviteter. Snarare visar fallet med olje- och gas-TNCs involverade i Västsahara på behovet av global reglering och för direkt nationell och internationell reglering av bolags aktiviteter. Under tiden är det emellertid inte nödvändigt att åter uppfinna hjulet: Stater skulle helt enkelt åtlyda internationella förpliktelser såsom resolutioner från Säkerhetsrådet och Generalförsamlingen och ILO-konventioner, att höras politiskt, och inte bli ett offer för logiken i *Realpolitik* när man möter den utdragna Västsaharakonflikten och plundringen av dess naturresurser av externa makter och transnationella bolag. Som visats i exemplet med den Norska stödkommittén för Västsahara och dess kampanj mot TGS Nopec, har det civila samhället en nyckelroll i utvecklandet av denna nya rörelse för bolagsansvar och som påminner individer, bolag och regeringar om deras etiska och moraliska skyldigheter. Då och enbart då, kommer det internationella samfundet att hålla sig ifrån det skamfyllda synsättet från likgiltigheten att acceptera annekteringen av Västsaharas territorium och till sist tillförsäkra tillämpandet av det Västsahariska folkets rätt till självbestämmande.

Bilbao-Paris, 15 juli 2004

NOTER

¹ The annual cost of MINURSO is of \$41 million for a total staff of 232 including 20 military observers.

² De Saint Maurice (2000), p 11.

³ Page Blanche, TelQuel number 100, 7 November 2003.

⁴ in particular UNGA resolution 2072-XX 1964 and Resolution 2220-XXI of 1966; A/5514 Annex III.

⁵ The notion of "Greater Morocco" was developed by the Istiqlal party, the leading force behind Morocco's independence in 1956 and encompassed Western Sahara, Mauritania as well as parts of Algeria and Mali and the Spanish islands of Ceuta and Melilla. According to Ruiz Miguel (2003), this nationalist theory has no historical grounding.

⁶ Cf. KNOP (2002) and CASTELLINO (2000) for legal analyses of the ICJ opinion.

⁷ Franco died on 20/11/75.

⁸ Technically speaking, the Madrid agreement established the transfer of powers and responsibilities of Spain as the administrative power of the territory to a temporary tripartite administration. Regarding the secret deal and the Spanish benefits cf. MISKE-TALBOT.

⁹ For details on the march see PERRAULT pp 237-249.

¹⁰ S/RES/380 and S/RES/379 called for the immediate withdrawal

of the participants in the Green March.

¹¹ The Polisario Front was created on 10 May 1973 to fight for independence from Spanish rule.

¹² US State Department (2003).

¹³ SADR was admitted to the organisation in 1984, which led to the withdrawal of Morocco. Currently, 75 countries recognise SADR. These do not include any major Northern country.

¹⁴ UNSC Press Release, SC/8077, 29/04/2004.

¹⁵ *ibid.* In his report to the UNSC in April 2004, K. Annan noted that the referendum was never held "because of lack of co-operation over the years, by one or the other party, at different times".

¹⁶ For details on the different phases of the UN talks refer to RUIZ MIGUEL (2002, 2003). Ruiz Miguel considers that the Plan "will not bring peace, but violence. It does not provide for self-determination; it negates it".

¹⁷ UNSC Resolution 1495 (2003).

¹⁸ Peace Plan, S/2003/565, Annex II (cf. annex).

¹⁹ For a critical analysis of the Baker Plan see Sahara Analysis, n°23, 10/06/03.

²⁰ Williams and Zunes (2003) provide a sharp analysis of the positions of the various key actors. The authors believe the Polisario "supported the plan precisely because they knew Rabat would oppose it". The shift consisted in "sound diplomatic strategy to manoeuvre [Morocco] into defying the USA and the rest of the world".

²¹ Report of the UNSG on the situation concerning Western Sahara, 23/04/04, S/2004/325. The Report contains the reply of the Kingdom of Morocco to Mr. Baker's proposal.

²² Sahara Analysis, n 23, 10/06/2003.

²³ S/2004/325, 23/04/2004.

²⁴ S/RES/1541, 29/04/2004.

²⁵ In part. see the critical analyses of US Ambassador Ruddy and Human Rights Watch (1995). HRW (1995) p 4.

²⁶ HRW elaborates at length on the "obstructionist behaviour" of Moroccan authorities including the intimidation of Saharawi applicants, shameless pressure on MINURSO staff members and policy such as the insistence that all UN flags be removed from UN identification centres or the interception of UN supplies. Interestingly, the reports shuns from mentioning the behaviour of other States such as France.

²⁷ this section is based on the latest reports on the region by Amnesty International (2003), Reporters Without Borders (2004), Human Rights Watch (1995; 2003) and Fondation France Libertés & AFASPA (2002). The US State Department also provides a synthetic review of the HR situation in WS (2003).

²⁸ on disappearances see Amnesty International (1993).

²⁹ France Libertés & AFASPA (2002), p9.

³⁰ *ibid* p 21-22.

³¹ Reporters Without Borders (2004), p4.

³² Amnesty International (2003).

³³ *ibid.* To date, not one person responsible for ordering or carrying out "disappearances" has been prosecuted. The US State Department notes that "many still view the [compensation and investigation] process as biased, slow and flawed administratively" (2003).

³⁴ US State Department (2003).

³⁵ Cf. S/2003/39 and report of joint assessment mission to the camps by WFP and UNHCR in Jan. 2004. The World Food Programme provides 3000 tonnes of emergency food aid per month for a total annual cost of \$26 million. The average life span of Saharawis is 45-47 years old. HOPE (2004). The European Commission provides, through ECHO, Euro 14 million worth of humanitarian aid per year.

³⁶ WILLIAMS & ZUNES (2003). The Polisario is eager to point out the democratic credentials and religious tolerance of the Saharawis. For example, 12 out of 51 Saharawi MPs are women. HOPE (2004).

³⁷ France Libertés (2003). Most of the POWs have been detained for more than 20 years.

³⁸ In my interview with Afifa Karmous, the author staunchly defended her report, while all the other European observers I discussed this issue with, who had also been in the

POW camps, flatly rejected these allegations. Amnesty International (2003) p 16 does note that "serious human rights abuses-including torture- were widespread in the Polisario camps particularly during the late 1970s and throughout the 1980s. The report does not mention the extension of such practices into the 1990s.

³⁹ The Frente Polisario released 300 POWs in November 2003 and a further 200 in February and June 2004. Polisario now retains 414 POWs.

⁴⁰ Significantly, all major human rights organisations refer to the HR situation in Western Sahara under the Morocco country heading.

⁴¹ For an extensive and thorough review of Morocco's authoritarian realities, cf. RWB (2004) and PERRA-ULT (1992).

⁴² Five synchronised suicide bombings killed 45 persons on 16 May 2003 and have been attributed to a group related to Al-Qaeda.

⁴³ Amnesty International (2003).

⁴⁴ France Libertés & AFASPA, p22.

⁴⁵ AI (2004).

⁴⁶ RWB (2004).

⁴⁷ AI (2004). Ali Lmrabat was the laureate of the 2003 Reporters Without Borders-Fondation de France annual press freedom award.

⁴⁸ Norwegian News Agency (2004). See also www.rsrf.org.

⁴⁹ see the most recent letter by HRW Director Kenneth Roth to US Secretary of State Colin Powell on the eve of his visit to the region in December 2003 (HRW 2003).

⁵⁰ HRW (1995), p6.

⁵¹ *ibid.*

⁵² RWB (2004), p 10.

⁵³ France Libertés & AFASPA (2002), p36 (my translations).

⁵⁴ France Libertés & AFASPA (2002), p 47.

⁵⁵ ECHEVERRIA (2003) p8.

⁵⁶ MAGHRAOUI (2001).

⁵⁷ See PERRAULT (1992).

⁵⁸ RWB, p12.

⁵⁹ HRW (1995) quotes figures that indicate that most of the cost of the invasion and occupation has been covered by Saudi Arabia. The Saudi aid has been estimated at \$1 bln. a year from 1979 to 1981 and \$500 million since then. Civilian expenditures between 1976 and 1989 amount to \$180 mln a year. According to RWB, the total amount of estimated embezzled funds in the public sector had reached \$15 billion in 2002.

⁶⁰ BARBULO (2002), chapter 1.

⁶¹ HRW (1995) notes that "in 1991, neither MINURSO nor the SC took steps to halt Morocco's transfer of 40,000 individuals, who it claimed were Saharawis into the territory" (p 7). These individuals were placed in "tent cities", under 24 hour guard and receives food and other benefits from the Moroccan government. Access is tightly restricted by Moroccan police and secret service agents.

⁶² France Libertés & AFASPA (2002) p36. According to a Moroccan census quoted by HRW (1995), the population of the Western Sahara increased from 74,000 according to the Spanish census of 1974 to 162,000 in 1981. Currently, according to US State Department figures the population amounts to 260,000 State (2003). The Polisario counts 200,000 Moroccan settlers, 200,000 FAR soldiers and 65,000 Saharawis in the occupied territories in FADEL (2002).

⁶³ MISKE-TALBOT states that the salaries are 25 to 75% higher than in Morocco.

⁶⁴ recently documented by France Libertés & AFASPA

(2002), p36.

⁶⁵ *ibid.*, pp 38-39.

⁶⁶ KARMOUS (2001).

⁶⁷ for an extensive review of Moroccan and Saharawi phosphates, see RICHE (2003).

⁶⁸ for a review of the Saharawi resources in fisheries cf. GORZ (2002) and KARMOUS (2003).

⁶⁹ for details cf. KARMOUS (2001).

⁷⁰ ETAN CD-Rom.

⁷¹ Upstream Online, 29/04/04.

⁷² RICHE (July 2004).

⁷³ Wallerstein (1974). The quotes are from "The development of a world economic system" by Paul

Halsall, 1997.

⁷⁴ KARMOUS (2003).

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ 94% of pelagic captures in 2000 and 40% of the total Moroccan production KARMOUS (28/05/02).

⁷⁷ RWB (2004) p 9.

⁷⁸ 250,000 persons are allegedly employed in the fisheries sector in Western Sahara according to France

Libertés & AFASPA (2002) p 47. GORZ (2002) considers that 500,000 persons directly or indirectly live

off the fisheries sector in Western Sahara.

⁷⁹ French President Jacques Chirac touring the region in 2001 referred to the territory as "the Southern Provinces".

⁷⁷ RWB (2004) p 9.

⁷⁸ 250,000 persons are allegedly employed in the fisheries sector in Western Sahara according to France. Libertés & AFASPA (2002) p 47. GORZ (2002) considers that 500,000 persons directly or indirectly live off the fisheries sector in Western Sahara.

⁷⁹ French President Jacques Chirac touring the region in 2001 referred to the territory as "the Southern Provinces".

- ⁸⁰ Legal Opinion (S/2002/161).
- ⁸¹ UNGA resolutions 52/72 of 10/12/97; 53/61 of 03/12/98; 54/84 of 05/12/99; 55/38 of 08/12/00; 56/66 of 10/12/01.
- ⁸² e.g. Resolution 3201 (S VI) of 01/05/74 containing the "Declaration on the establishment of a new international economic order"; Resolution 3281 (XXIX) containing the Charter of Economic Rights and Duties of States.
- ⁸³ The ICJ ruled that the principle of self-determination had an erga omnes character, ie a right that can be asserted against any power (ICJ Press Release, 3 July 1995).
- ⁸⁴ Legal Opinion, paragraph 25.
- ⁸⁵ KARMOUS (2001) (my translation).
- ⁸⁶ Resolution 2625 of 24/10/70 on the Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations between States: "the territory of a state shall not be subject to acquisition by another state resulting from the threat or use of force. No territorial acquisition resulting from threat or use of force shall be recognised".
- ⁸⁷ Resolution A/54/L.50 October 1999.
- ⁸⁸ Resolution 2621 XXV 12/10/70.
- ⁸⁹ UNSC Resolution 276 1979.
- ⁹⁰ A treaty signed between the occupying power, Indonesia, and Australia granting the latter concessions for the exploration and exploitation of oil. Portugal was at the time the de jure administrative power.
- ⁹¹ Caveat: these two cases concern grave violations of human rights. It seems difficult to prove similar violations in Western Sahara by foreign companies. However, ILO conventions on labour discrimination could certainly apply as in the case of Bou Craa. For details see below Part III.
- ⁹² It is important to note that the Legal Counsel and all previous UN resolutions refer to the "people" of Western Sahara and not the "population" of the territory, i.e. the legality check must be realised according to the respect of the interests of the Saharawis and not those of the imported Moroccan population.
- ⁹³ GORZ (2002). According to Afifa Karmous (28/10/02), the local consumption of fisheries production represents a mere 9% of the total capture (p46).
- ⁹⁴ KARMOUS (2003) p 4.
- ⁹⁵ For the violation of labour rights of Saharawi workers at the Bou Craa phosphate mine and Spanish responsibility (Spain detains 35% of the shares of the mining company). See KARMOUS.
- ⁹⁶ GORZ (2002). Ironically, Morocco used this argument to end the fisheries agreement with the EC in 1999 yet has since heavily increased the fishing activities in the same waters.
- ⁹⁷ In particular see RICHE (2004).
- ⁹⁸ On the agreement see SMITH (2002).
- ⁹⁹ On PFA cf. MOLENAAR (2002).
- ¹⁰⁰ UNGA Resolution 35/19 of 11 November 1980 recognised the Frente Polisario as the legitimate representative of the Saharawi people.
- ¹⁰¹ RUIZ MIGUEL (13/10/2003). (my translation).
- ¹⁰² Wayne Madsen (2003).
- ¹⁰³ By transnational corporations (TNCs), I refer to the definition by the UN Sub-Commission for the Promotion and Protection of HR (2003, paragraph 20): "an economic entity operating in more than one country or a cluster of economic entities operating in two or more countries- whatever their legal form, whether in their home country or country of activity, and whether taken individually or collectively".
- ¹⁰⁴ The website states that the Office National de Recherches et d'Exploitations Pétrolières "ONAREP", is "a public organisation under the administrative supervision of the Ministry of Energy and Mines, with a mandate of coordinating and being responsible for managing all activities related to the exploration and production of hydrocarbons in Morocco". For more information cf. www.onhym.com.
- ¹⁰⁵ For more information cf. ETAN CD-Rom, RICHE (July 2004) and SMITH (2002).
- ¹⁰⁶ the two areas are roughly of the same size- 27 mil-lion acres; 350 miles along the coast and 200 miles offshore and cover the whole offshore Saharawi area.
- ¹⁰⁸ PESA April/May 2003.
- ¹⁰⁹ PESA April/May 2003.
- ¹¹⁰ Upstream Online, 11.08.2000.
- ¹¹¹ de Saint Maurice, p 64.
- ¹¹² Which led to the infamous killing of an employee, Karen Silkwood, in 1974 as she was about to reveal to the US media the radioactive pollution caused by the company's power plant in Oklahoma City. This incident received widespread publicity following its adaptation into a movie, Silkwood, with Meryl Streep.
- ¹¹³ PESA April/May 2003.
- ¹¹⁴ Kerr-McGee website, <http://www.kerr-mcgee.com>
- ¹¹⁵ Total website: <http://www.total.com>
- ¹¹⁶ <http://www.globalwitness.org> See also <http://www.collectif-tfe.cedetim.org> for more independent information on Total.
- ¹¹⁷ PESA 2003. During my interview in July 2004, Patricia Marie confirmed Total's unchanged position on the issue.
- ¹⁰⁷ Upstream Online, 29 April 2004.
- ¹¹⁸ TGS NOPEC press release, 18 March 2003. For comparison, the Polisario signed a counter exploration deal with Fusion Oil deal in May 2002 and the company's assessment was handed over in October 2003 (see below).
- ¹¹⁹ Upstream Online, 5 June 2003 and Western Sahara Campaign, June 2002. Various sources have told me that TOTAL is continuing its activities in the area, which Total spokesperson Patricia Marie flatly rejected in my interview and noted that Total is exclusively analysing the data collected by TGS.
- ¹²⁰ letter by the SADR, 8 June 2004 to CEO of Fugro NV. The SADR Minister of Foreign Affairs denounced the activities of Fugro as "unauthorised, illegal and an insult to the Saharawi people". Fugro is an Amsterdam based company, with 275 offices and 8,000 staff world-wide.
- ¹²¹ IHS Energy report, 23 June 2004.
- ¹²² Upstream Online, 9 April 2004.
- ¹²³ <http://www.wessexexploration.co.uk>. In an email exchange on 5 May 2004, South African Managing Director Fredrik Dekker declined to answer my request for further details.
- ¹²⁴ On the campaign cf. <http://www.arso.org/wessex04.htm>
- ¹²⁵ Upstream Online, 27 May 2002.
- ¹²⁶ SADR/Fusion Oil Joint Press Statement, 27 May 2002. Interestingly, the statement was issued hours after a lawyers' conference on Sahrawi natural resources organised in Brussels.
- ¹²⁷ Afrol News, 27 May 2002.
- ¹²⁸ Premier Oil Press Statement, 28 May 2003. In each licence in which it chooses to participate (to a maximum of three), Premier will fund 70% of the initial exploration costs capped at \$3 million and 35% thereafter.
- ¹²⁹ Information mainly from Offshore Magazine, Upstream Online, and Fusion website.
- ¹³⁰ Premier Oil Press Statement, 31 December 2003. On the campaign cf. Nahal (pp 29-31) and www.burmacampaign.org.uk
- ¹³¹ Premier Oil Press Statement, op cit.
- ¹³² PESA, April/May 2003.
- ¹³³ Offshore Magazine, April 2003.
- ¹³⁴ Upstream Online, 16 October 2003.
- ¹³⁵ Offshore Magazine, April 2003.
- ¹³⁶ Interview with Mr. Sidati in Brussels, 10 May 2004.
- ¹³⁷ A geophysical analysis including a technical report and a digital GIS database.
- ¹³⁸ Platt's Commodity News, 10 November 2003. On their web-site, Premier Oil states that the "regional studies indicate that the area has exciting oil potential".
- ¹³⁹ PESA April/May 2003.
- ¹⁴⁰ Upstream Online, 16 October 2003.
- ¹⁴¹ Compare Fusion and SADR press statements over the TCA.
- ¹⁴² Offshore Magazine, April 2003.
- ¹⁴³ Afrol News, 27 May 2002.
- ¹⁴⁴ in Upstream Online, 24 June 2002. NB: such a discourse can be perceived as somewhat tainted by an industrialist conception of development (in terms of the overall cost-benefit of oil production). Such an approach for example was rejected by Costa Rica, which decided not to exploit its proven oil reserves having evaluated the overall consequences as negative for the country. For more on the socio-economic consequences of oil development for a developing country, cf. Oilwatch website.
- ¹⁴⁵ PESA April/May 2003.
- ¹⁴⁶ the TCA specifically states that the initial study will be conducted by Fusion Oil "at its own cost".
- ¹⁴⁷ Upstream Online, 24 June 2002.
- ¹⁴⁸ Ibid.
- ¹⁴⁹ <http://www.foe.co.uk>
- ¹⁵⁰ Upstream Online, 4 June 2002.
- ¹⁵¹ As described to me by Jonathan Taylor in an email exchange.
- ¹⁵² <http://www.sterlingenergyplc.com>
- ¹⁵³ Westmount Chairman and Fusion Director said the decision to sell its shares to Sterling was the result of "mounting disappointment in the performance of our investment in Fusion".
- ¹⁵⁴ interview in Brussels, 10 May 2004.
- ¹⁵⁵ Cf RICHE (July 2004).
- ¹⁵⁶ Upstream Online, 29 April 2004.
- ¹⁵⁷ IHS Energy report, 25 June 2004.
- ¹⁵⁸ Afro News, 12 March 2003. See also, KNIGHT (2002).
- ¹⁵⁹ cf. MARTIN (2002).
- ¹⁶⁰ cf. Annick Miske-Talbot (2001) and www.waronwant.org. In 2001, UK NGO War on Want launched a campaign against the sale of thirty 105mm guns for the refurbishing of the Berm. Such a decision by the UK government to provide heavy weapons to an occupying power is in clear violation of international law (no consultation with the UN), the EU code of conduct on arms exports and the UK arms policy.
- ¹⁶¹ RAMONET (2002) and BENILDE (2003). Lagardere is the first publishing house (Hachette, Fayard, Grasset, Stock...) and owns much of the local and regional press and magazines (Nice-Matin, La Provence, Paris Match, Elle, Télé 7 Jours, Pariscope...).
- ¹⁶² Dassault is the first French press group (Valeurs actuelles, le Figaro, L'Express, le Progrès de Lyon, La Voix du Nord...).
- ¹⁶³ For more on Azoulay cf. Barbulo, Cembrero and Miske-Talbot op cit. Allegedly, Azoulay was also behind the polemical decision of the French telecommunications firm Vivendi to overpay by 3,5 billion dollars its acquisition of Maroc telecom, thereby injecting a hefty sum into the depleted Moroccan budget (Miske-Talbot).
- ¹⁶⁴ BARBULO (2002). For more on the close ties between Rabat and the the French political establishment cf. CEMBRERO (2001, 2003) and SAINT MAURICE (2000) pp 145-159.
- ¹⁶⁵ Interview of Mohammed VI in Le Figaro, 4 September 2001.
- ¹⁶⁶ in MARTIN (2002).
- ¹⁶⁶ Among his many functions, James Baker III is Senior Counsel for the Carlyle Group (the US 10th largest defence contractor), Counsel for Intelligence Policy and in charge

of restructuring the Iraqi debt. For more thought-provocative information on James Baker see www.hereinreality.com/baker.html

¹⁶⁷ <http://www.bakerbotts.com>

¹⁶⁸ On the positions of the EU and individual European Member States on the Western Sahara conflict, cf. VAQUER (2003) and FERNANDEZ (2003).

¹⁶⁹ Upstream Online, 8 and 21 Feb. 2002.

¹⁷⁰ Upstream Online, 8 Feb. 2002.

¹⁷¹ Upstream Online, 16 October 2003.

¹⁷² Phone interview, 14 July 2004 (Marie did not disclose the details of the financial aspect of the deal). This is most likely the case also for the deal with Kerr-McGee (unconfirmed).

¹⁷³ I will use the distinction provided by Piccolotti and Taillant: "accountability is legally binding, whereas responsibility pertains to an ethical obligation to act in a certain way, but which has no binding legal obligations. Responsibility refers to company voluntary efforts to act in the best interest of society while accountability refers to the legal obligation to do so" in Piccolotti and Taillant, 2002, p 10.

¹⁷⁴ Bendell p44. NB: Self-determination here is defined as an individual and collective right, which includes the right of people to create caring, sustainable communities and to control their own resources, economies and means of livelihood (definition by David Korten quoted by Bendell).

¹⁷⁵ RATNER, p 11.

¹⁷⁶ For details, see PALMER (2003), pp 11-13.

¹⁷⁷ Cf. ICHR report.

¹⁷⁸ RATNER, p20.

¹⁷⁹ NAHAL p 23.

¹⁸⁰ This section is based on my interview with Sherpa representative, Ms. Daoud, an interview of Bourdon in *Le Nouvel Observateur* and FIDH and Total web sites.

¹⁸¹ For example, Bourdon notes that: in contrast with the US legislation, French law does not provide with protection measures for the plaintiffs in such cases and hence, the two plaintiffs have been kept in a secret location in South East Asia; French law does not sufficiently characterise/qualify crimes against humanity for Bourdon to base his case upon; French legislation does not allow a legal person to be condemned for a crime; a company cannot be sued for acts of complicity if the local subsidiary hasn't been condemned by the local jurisdiction in *Le Nouvel Observateur*.

¹⁸² A US act from 1789, which holds US government officials and corporations liable for wrongs committed against non-US citizens (Bendell 2004, p25).

¹⁸³ A US act from 1789, which holds US government officials and corporations liable for wrongs committed against non-US citizens (Bendell 2004, p25).

¹⁸⁴ In Lettre d'information trimestrielle, Feb. 2003, Collectif "Total ne doit pas faire la loi".

¹⁸⁵ For more information cf. www.earthrights.org/unocal

¹⁸⁶ see Total file on the Friends of the Earth web site.

¹⁸⁷ RATNER (2001), p 39.

¹⁸⁸ for an extensive review of these various initiatives see GOMEZ ISA (2004).

¹⁸⁹ See <http://www.globalcompact.org>

¹⁹⁰ NAHAL p22. European Parliament Resolution A4-00/98, January 1999.

¹⁹¹ RATNER (2001), p 10.

¹⁹² Interview with Patricia Marie July 2004. Marie noted that such a decision will depend on the results of the seismic study.

¹⁹³ www.kerr-mcgee.com/ir/governance/ir_gov_ethics.htm KMG notes that "each employee receives the code of conduct and ethics upon joining the company, and compliance is a condition of employment".

¹⁹⁴ Point 2 of the checklist asks whether the company's activity "fully complies with our Norwegian corporate obligations, our US legal obligations and the laws of the countries within which we perform services?". Point 3-is the company acting in a manner supportive of the UN Universal Declaration of Human rights and its principles throughout our business operations?" (this is of particular pertinence in the case of Western Sahara since self-determination is inscribed in UDHR). Point 4 questions whether the "goals of the company's activities are acceptable from a stakeholder's perspective?" Point 5 asks what types of harmful side-effects can we foresee? Do we cause more harm than good in the host country? Are we unintentionally complicit in someone else's wrongful acts?".

¹⁹⁵ Bendell, p14.

¹⁹⁶ <http://www.tgsnopec.no>

¹⁹⁷ TGS press release, 18 March 2003.

¹⁹⁸ The committee had been active since 1993 but the launch of the campaign led it to be formally created in September 2003. According to the 2002 annual report of the committee, "this came as a result of high activity and increased interest from activists and the opinion, which made it necessary to formalise the Committee".

¹⁹⁹ Upstream Online, 6 June 2003.

²⁰⁰ Interview with Erik Hagen, June 2004.

²⁰¹ For more information on the Rafto prize cf. <http://www.rafto.no>

²⁰² For more information cf. <http://www.saih.no/skvs> ; <http://groups.yahoo.com/group/sahara-update>

²⁰³ Afrol News, 21 Feb. 2003.

²⁰⁴ Committee annual report 2002.

²⁰⁵ Report on the meeting mainly from Afrol News, 13 Feb. 2003.

²⁰⁶ Afrol News, 21 Feb. 2003.

²⁰⁷ interview with Storbrand's Head of SRI, Mr. Skancke.

²⁰⁸ Interview with Erik Hagen.

²⁰⁹ Afrol News, 27 May 2003.

²⁰⁹ For example, in a press release in November 2002, the entire Board of TGS indicated that it believed that the "company had operated responsibly and ethically on this matter within the realm of international law and according to UN guidelines". And denounced the "publicity campaign organised by certain political interest groups in Norway" against the group that were based on "assumptions, speculation about future events and innuendo as opposed to facts".

²¹⁰ Afrol News, 21 February 2003.

²¹¹ Afrol News, 27 May 2003.

²¹² Interview with Erik Hagen, 30 June 2004.

²¹³ Afrol News, 6 June 2003.

²¹⁴ Afrol June, 6 June 2003.

²¹⁵ Committee Annual Report, 2002.

²¹⁶ Letter sent by Knight to Kerr-McGee on 26 April 2002. Cf. Knight's web site.

²¹⁷ Interview, June 2004.

²¹⁸ Interview with Storebrand SRI Director.

²²⁰ www.trade.uktradeinvest.gov/burma and [.../morocco](http://www.trade.uktradeinvest.gov/morocco)

LITTERATUR

Mänskliga rättigheter / rapporter

Amnesty International (AI), *Continuing Arrests, Disappearances and Restrictions on Freedom of Movement and Expression in Western Sahara*, AI Index MDE 29/03/93, February 1993.

Amnesty International (AI), *Morocco/Western Sahara: Briefing to the Committee against Torture*, 11 November 2003.

Amnesty International (AI), *Morocco: Ali Lmrabat Must be Immediately Released*, Press Release, 01 January 2004.

BIRDSHO (Bureau International pour le Respect des Droits de l'Homme au Sahara Occidental), *Rapport de la mission d'observation lors de deux procès de Sahraouis à Laayoune*, 17-22 September 2002.

Foundation France Libertés et AFASPA, *Rapport de Mission Internationale d'Enquête au Sahara Occidental*, 28 October 2002.

Fondation France Libertés, *Mission internationale d'enquête, Les conditions de détention des prisonniers de guerre marocains détenus à Tindouf (Algérie)*, July 2003.

Human Rights Watch (HRW), *Western Sahara, Keeping it Secret, The United Nations Operation in the Western Sahara*, October 1995.

Human Rights Watch (HRW), *United States: Powell's North Africa Trip Should Focus on Rights*, Press Release, 27 November 2003.

Reporters Without Borders (RWB), *Morocco Annual Report*, 2004.

Union des Juristes Sahraouis, *Memorandum sur la situation de la pratique de la torture et autres traitements inhumains et dégradants dans les territoires occupés du Sahara Occidental*, 14 April 2002.

US State Department, *Western Sahara, Country Reports on Human Rights Practices, 2003*, 25 February 2003
www.state.gov/drl/rls/hrrpt/2003

Artiklar och böcker

- BARBULO Tomas, *La Historia Prohibida del Sahara Español*, Ediciones Destino, Barcelona, 2002.
- BENDELL Jem, *Barricades and Boardrooms, A Contemporary History of the Corporate Accountability Movement*, United Nations Research Institute for Social Development, Programme Paper, Number 13, June 2004.
- BENILDE Marie, *Medias Francais, une Affaire de Famille*, Le Monde Diplomatique, Novembre 2003.
- BOURDON William, *J'Accuse Total* (interview), Le Nouvel Observateur, 29 August 2002.
- BYRNE Eileen, *Sardines and Sovereignty in Western Sahara*, Reuters News, 6 January 2004.
- CASTELLINO Joshua, *National Identity and the International Law of Self-Determination: the Stratification of the Western Saharan "Self"*, in *Accommodating National Identity*, ed. by Stephen Tierney, Kluwer Law International, 2000.
- CEMBRERO Ignacio, *Mohammed VI Convierte Azulay en el Cerebro del Regimen*, El Pais, 28 October 2002.
- CEMBRERO Ignacio, *Chirac, "El Aloui"*, El Pais, 19 October 2003.
- DE SAINT MAURICE Thomas, *Le Sahara Occidental 1991-1999, l'Enjeu du Référendum d'Autodétermination*, L'Harmattan, 2000.
- EAST TIMOR ACTION NETWORK, *Documents on East Timor from PeaceNet and Connected Computer Networks*, CD Rom (kindly provided by ETAN).
- ECHEVERRIA Carlos, *The Role of the Royal Armed Forces in Modern Morocco*, Documento del Real Instituto, 28 February 2003.
- FERNANDEZ AMIRAH Haizam, *Cambios Estrategicos en la Negociacion del Plan de Paz para la Libre Determinacion del Pueblo del Sahara Occidental*, 9 April 2003.
- GOMEZ ISA Felipe, *Las Empresas Transnacionales y sus Obligaciones en Materia de Derechos Humanos*, Porrua, Mexico DF, edited by Christian Courtis (Ed.), forthcoming (August 2004).
- GONZALEZ PEREZ Angel, *The Sahara Issue and the Stability of Morocco*, Real Instituto Elcano, 12 November 2002.
- GOULDING Marrack, *Peacemonger*, John Murray, London, pp 199-214.
- GORZ Béatrice, *Les Ressources Halieutiques du Sahara Occidental, une Richesse Fragile à Préserver*, March 2002.
- HOFNUNG Thomas, *Nouvelles Accusations contre TOTAL en Birmanie*, Libération, 22 May 2004.
- HOPE Deborah, *On the Road from Morocco*, The Australian, 15 May 2004.
- Institute for Security Studies, South Africa, *Western Sahara: Oil on troubled waters*, African Security Review 12 (2), 2003.
- International Council on Human Rights Policy (ICHRP), *Beyond Voluntarism: Human Rights and the Developing International Legal Obligations of Companies*, ICHR, Versoix, Switzerland, 2002.
- KARMOUS Afifa, *Les Ressources Naturelles d'un Territoire Non Autonome: le Sahara Occidental*, France Libertés, 21 May 2001.
- KARMOUS Afifa, *La Légalité des Contrats de Prospection des Ressources Naturelles du Sahara Occidental: les Limites du Droit International*, 07 March 2002.
- KARMOUS Afifa, *La Question de la Légalité de la Gestion Economique du Sahara Occidental par le Maroc*, France Libertés, 28 May 2002.
- KARMOUS Afifa, *Les Enjeux des Ressources Halieutiques du Sahara Occidental*, France Libertés, 29 January 2003.
- KNIGHT Richard, *Expanding Petroleum Production in Africa*, 2002, posted on www.richardknight.com
- KNOP Karen, *The canon of self-determination in Diversity and Self-Determination in International Law*, CUP, 2002.
- MADSEN Wayne, *Big Oil and James Baker target the Western Sahara*, CounterPunch, 8 January 2003.
- MAGHRAOUI Abdelsam, *Political Authority in Crisis, Mohammed VI's Morocco*, Middle East Report 218, Spring 2001.
- MARTIN Victoria, *La UE, Preoccupada por el Juego Sucio de EE UU y Francia en el Sahara*, Tiempo de Hoy, n 1033, 18 February 2002.
- MISKE-TALBOT Annick, *Le Sahara Occidental: Points d'histoire et Enjeux*, March 2002.
- MISKE-TALBOT Annick, *Mobilisation Tous Azimuts au Maroc*, 14 April 2001.
- MOLENAAR Erik Japp, *Western Sahara and Netherlands Fishing Activity*, Presentation at an international conference in Brussels, 08 October 2002.
- MUCHLINSKI Peter, *Human Rights and Multinationals: is there a Problem?*, International Affairs, 77, January 2001, pp 31-48.
- NAHAL Sarbjit, *Business and Human Rights-UK report*, International Council on Human Rights Policy, 2002.
- OXFORD BUSINESS GROUP, *Resolution or Impasse in the Western Sahara?*, 28 July 2003.
- PALMER Alice, *Community Redress and Multinational Enterprises*, Foundation for International Environmental Law and Development, November 2003.
- PERRAULT Gilles, *Notre Ami le Roi*, Folio, April 1992, 378 pp.
- PICOLOTTI Romina & TAILLANT Jorge Daniel, *Accountability of Private Businesses: a Question of Sustainable Development and Human Rights*, International Council on Human Rights Policy, 2002.
- RATNER Steven, *Corporations and Human Rights: a Theory of Legal Responsibility*, Yale Law Journal, December 2001.
- RICHE Philippe, *Les Phosphates du Sahara Occidental: une Richesse du Peuple Sahraoui*, mars 2004.
- RICHE Philippe, *L'Exploitation des Ressources du Sahara Occidental par le Maroc: Epuisement des Cephalopodes*, 2 April 2004.
- RICHE Philippe, *Le Maroc Ouvre le Territoire du Sahara Occidental a l'Exploration Pétrolière*, July 2004, site www.arso.org
- ROBINSON Mary, *The Business Care for Human Rights, Visions of Ethical Business*, 1998.
- RUDDY Frank, *Lofty Generalities-Indecent Particulars, The UN in Action-After the Galas are Over*, Speech at the Mayflower Hotel, Washington DC, 23 Feb. 1996.

RUDDY Frank, *Western Sahara: the Referendum that wasn't and the one that still might be*, the Middle East Institute, 19 June 1998.

RUIZ MIGUEL Carlos, *Le Nouveau Plan Baker: un Chemin vers le Chaos*, El Mundo, 16 June 2003.

RUIZ MIGUEL Carlos, *El Largo Camino juridico y Político hacia el Plan Baker II: Estacion de termino?*, Analisis del Real Instituto Elcano, 13 October 2003.

SMITH Jeffrey, *The Maritime Jurisdiction of the Western Sahara and the Duty of States to Preserve Saharan Fisheries Resources Pending Self-determination*, Western Sahara Online, October 2002.

VAQUER i FANES Jordi, *The European Union and Western Sahara*, European Foreign Affairs Review 9(1), Spring 2004 : 93-113.

VIUECHANGE Michel, *Smara, Carnets de Route d'un Fou ou Désert*, Editions Phébus Paris, 1990.

WALLERSTEIN Immanuel, *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the Eutropean World Economy in the 16th century*, New York Academic Press, 1974. Western Sahara Campaign, Oil: shift in balance, n 23, June 2002.

WILLIAMS In & ZUNES Stephen, *Self-Determination Struggle in the Western Sahara Continues to challenge the UN*, PFIF Policy Report, September 2003.

Officiella dokument

Declaration of Principles on Western Sahara by Spain, Morocco and Mauritania (also known as the Madrid Agreements), 14 November 1975.

FADEL Kamal, Polisario representative, *Saharawi Arab Democratic Republic, Briefing Document*, May 2002.

Reports of the UNSG S/2003/565, Annex II (Peace Plan for self-determination of the people of Western Sahara). S/2004/39, 19 January 2004 S/2004/325, 23 April 2004

Legal Opinion, Under-Secretary-General for Legal Affairs, the Legal Council, addressed to the President of the Security Council, 29 January 2002 (S/2002/161)

UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regards to Human Rights*, E/CN.4/Sub.2/2003.

Specialiserad press

Platts Commodity News, *UK's Fusion Says Data Acquired Merits More Saharan Investment*, 10 November 2003.

PESA, *Saharawis Future Hangs in the Balance*, April/May 2003.

Offshore Magasine, BECKMAN Jeremy, *Smaller Independents Leading Exploration of Neglected Northwest Plays*, April 2003.

Barry Morgan, Upstream Online

French do U-Turn off Morocco, 18 January 2001.

UN Nod for Morocco Seismic, 8 February 2002.

Morocco's Red Flag, 21 February 2002.

UN Wags Finger at Morocco, 21 February 2002.

Fusion Fanfare, 27 May 2002.

Polisario Bekons Spain, 4 June 2002.

Polisario Slams TGS Nopec, 6 June 2002.

Fusion Double Act on an Oil Crusade, 24 June 2002.

TGS Nopec Fights Back Over Sahara, 28 November 2002.

Total has Rain Check in Western Sahara, 13 June 2003.

Players Take the Cautious Approach off Hotly Disputed Territories, 3 July 2003.

Saharawi Dash by Fusion/Premier, 16 October 2003.

Wessex Exploration to Finalise Acreage Deal, 8 April 2004.

Wessex Closes in on Deal for Western Sahara Acreage, 9 April 2004.

Total and KerrMcGee Under Fire as They Push Ahead with E&P, 5 June 2004.

Afrol News

Oil Explorer off Sahara Gets Last Warning, 21 February 2003. Saharan Coast, Europe's New Energy Pool?, 12 March 2003. Sahara Government Announces Oil Deal Rival to Morocco, 27 May 2003.

Oil Industry Warned on Saharan Engagement, 27 May 2003. Successful Campaign Against Sahara Oil exploration, 6 June 2003.

TGS Press Releases: 6 Feb. 2002, 7 June 2002, 25 November 2002, 18 March 2003.

Fusion Press Statement: 27 May 2002. Sterling Press

Statement: 7 May 2004.

Hemsidor

Western Sahara web-sites:

AFRAPRADESA: <http://www.afapredesa.org/>

ARSO: <http://www.arso.org>

BIRDSHO (CH): <http://www.birdhso.org/>

Norwegian Support Committee: <http://www.saih.no/skvs>

<http://groups.yahoo.com/group/sahara-update> Sahara Info

(France): <http://www.sahara-info.org/> Sahara Occidental en

Direct: <http://www.sahara-occidental.com/> Sahara Update

(Norway): <http://groups.yahoo.com/group/sahara-update/> West-

ern Sahara Campaign (UK): <http://wsc.members.gn.apc.org/>

NGOs:

Amnesty International: <http://www.amnesty.org/> AFASPA: <http://www.afaspa.org/>

Burma Campaign: <http://www.burmacampaign.org.uk>

Collectif "Total ne doit pas faire la loi": <http://www.collectif-tfe.cedetim.org>

Earth Rights: <http://www.earthrights.org>

FIDH: <http://www.fidh.org/> Fondation

France Libertés: <http://www.france-libertes.fr/intro.htm>

Friends of the Earth <http://www.foe.org> Global Witness:

<http://www.globalwitness.org>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/> Oil Watch: <http://www.oilwatch.org.ec/> Rafto prize: <http://www.rafto.no>
 Reporters Without Borders: <http://www.rsf.org> Richard Knight: www.richardknight.com War on Want: <http://www.waronwant.org>

News Agencies:

Upstream Online: <http://www.upstreamonline.com> Afrol News: <http://www.afrol.com/> Maghreb Arabe Presse: <http://www.map.co.ma> Sahara Press Service (SADR): <http://www.spsrasd.info/index.html>
 Oil and Gas related web-sites:

Oil and Gas related web-sites:

Premier Oil: www.premieroil.com Fusion: <http://www.fusion.org.uk> Sterling Energy Plc: <http://www.sterlingenergyplc.com> KerrMcGee: <http://www.kerr-mcgee.com> Total: <http://www.total.com/> Fugro NV: <http://www.fugro.nl/> Wessex Exploration: <http://www.wessexexploration.co.uk> TGS Nopec: <http://www.tgsnopec.no/> ONYM/ONAREP: <http://www.onhym.com> Baker&Botts: <http://www.bakerbotts.com> Baker Institute: <http://www.rice.edu/projects/baker/>

Institutional web-sites:

United Nations: <http://www.un.org>
 Compact: <http://www.unglobalcompact.org>
 European Union: <http://www.europa.eu.int>
 International Court of Justice: <http://www.icj-cij.org>
 UNHCR: <http://www.unhcr.ch> MINURSO: <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/minurso.htm>

Intervjuer

Meeting with Afifa Karmous, Responsible for African Affairs, Fondation France Libertés, 24 May 2004 in Paris.

Meeting with Mohammed Sidati, Minister Counsellor to the SADR Presidency and European Coordinator, 10 June 2004, Brussels.

Meeting with Raquel Sevilla Garcia, Desk Officer for Western Sahara, European Commission, 11 June 2004, Brussels.

Phone interview with Margot Kessler, MEP and Acting Chair of the Intergroup "Peace for the Sarahawi people", 17 June 2004, Brussels.

Phone interview with Aslak Skancke, Head of SRI Department, Storebrand Investments, Oslo, Norway, 24 June 2004.

Phone interview with Hallgeir Langeland, Member of the Norwegian Parliament, 25 June 2004.

Phone interview with Erik Hagen, Norwegian Support Committee for Western Sahara, 30 June 2004.

Meeting with Samira Daoud, Mission Co-ordinator, and William Bourdon, NGO Sherpa, 1 July 2004, Paris.

Phone interview with Patricia Marie, Spokesperson, Press Service, TOTAL, 13 July 2004, Paris.

Studien *Ett folk kontra företag? Självbestämmande, naturresurser och transnationella företag i Västsahara* är Raphaël Fiseras masteruppsats inom "Human Rights and Democratisation" vid European Inter-University Centre for Human Rights and Democratisation i Venedig, Italien och University of Deusto i Bilbao, Spanien.

Studien publiceras i svensk översättning med författarens tillstånd.